

**Sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia
sijaishuollosta ja sen merkityksistä nuorten päihteiden
käytölle**

Sini Ulmanen

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Humanistis-

yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2020

TIIVISTELMÄ

Sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia sijaishuollosta ja sen merkityksistä nuorten päihteiden käytölle

Sini Ulmanen

Sosiaalityö

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Sirpa Kannasoja

Syksy 2020

71 sivua

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella päihteiden käyttönsä vuoksi sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia sijaishuollon merkityksistä nuorten päihteiden käytön näkökulmasta. Tutkimuksen tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää sosiaalityössä päihteitä käyttävien nuorten kanssa työskennellessä sekä nuorten päihdepalveluiden kehittämistarpeisiin.

Tutkielma on laadullinen tutkimus. Tutkimuksessa haastateltiin kuutta 18–21-vuotiasta lastensuojelun jälkihuollossa olevaa nuorta. Haastattelumenetelmänä toimi teemahaastattelu. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten päihteiden käyttö oli alkanut 12–13 vuoden iässä. Nuorten kohdalla päihteiden käyttöä oli ehtinyt jatkua 1–4 vuoden ajan, ennen kuin päihteiden käyttö tuli ilmi aikuisille. Päihteiden käytön ja siitä kiinni jäämisen seurauksena jokaisen nuoren kohdalla päädyttiin joko heti ensi vaiheessa tai lastensuojelun työskentelyn edetessä nuoren huostaanottoon. Tutkimustulosten perusteella syntyi neljä erilaista merkityskategoriaa kuvaamaan sijaishuollon merkityksiä sijoitettujen nuorten päihteiden käytön näkökulmasta. Kategoriat ovat sijaishuolto tukena, sijaishuolto kontrollina, sijaishuolto säilyttäjänä sekä sijaishuolto mahdollistajana. Nuorten sijaishuollossa saama päihdehoito ja keinot kontrolloida sekä puuttua nuorten päihteiden käyttöön erilaisin lastensuojelulain mukaisin rajoituksin olivat tehottomia. Päihteiden käyttö jatkui jokaisen nuoren kohdalla läpi koko sijoituksen. Samaan sijaishuoltoyksikköön sijoitetut muut nuoret, kokemukset epäasiallisesta kohtelusta ja osaamattomasta henkilökunnasta sekä passiivinen arki lisäsivät nuorten sitoutumattomuutta sijaishuoltopaikkaa sekä omaa hoitoa kohtaan. Sitoutumattomuus näkyi nuorten päihteiden käyttönä sekä karkailuna sijaishuoltopaikasta. Nuoren päiheteettömyys sijaishuollossa sekä päihdetyöskentelyn toteuttaminen edellyttivät sijoitusta erityisen huolenpidon tai päihdekatkaisun sisältävään yksikköön, jossa nuoren liikkumisvapautta sekä yhteydenpitoa rajoitettiin samanaikaisesti annettavan hoidon kanssa.

Tutkimukseni tuo esille melko kriittisen näkökulman lastensuojelun sijaishuollosta päihteiden käytön vuoksi sijoitettujen nuorten kokemana. Vastentahtoinen puuttuminen nuoren päihteiden käyttöön sekä se, ettei vakavasti päihderiippuvaisten alaikäisten nuorten hoidon tarve ja annettava hoito sijaishuolloin keinoin kohtaa, selittävät pitkälti nuorten negatiivisia kokemuksia sijaishuollosta ja saamastaan tuesta.

Avainsanat: Lastensuojelu, lastensuojelun sijaishuolto, nuorten päihteiden käyttö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 NUORET JA PÄIHTEET.....	4
2.1 NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ	4
2.2 PÄIHTEIDEN KÄYTÖN SYYT SEKÄ SUOJAAVAT JA ALTISTAVAT TEKIJÄT	5
2.3 PÄIHDERIIPPUVUUS.....	7
3 LASTENSUOJELU JA LASTENSUOJELUN SIJAIS- JA JÄLKIHOULTO	16
3.1 LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON TUKITOIMET	16
3.2 LAPSEN SIOJITTAMINEN KODIN ULKOPUOLELLE SEKÄ LASTENSUOJELUN SIJAIS- JA JÄLKIHOULTO	17
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	20
4.1 TUTKIMUSONGELMA JA METODISET VALINNAT	20
4.2 AINEISTO JA SEN KERÄÄMINEN	23
4.3 AINEISTON ANALYYSI.....	25
4.5 TUTKIMUKSEN EETTISET KYSYMYKSET	29
5 TUTKIMUSTULOKSET	32
5.1 PÄIHTEIDEN KÄYTÖN ALOITTAMINEN	32
5.2 SIAISHUOLTO TUKENA	35
5.3 SIAISHUOLTO KONTROLLINA	41
5.4 SIAISHUOLTO SÄILYTTÄJÄNÄ	45
5.5 SIAISHUOLTO MAHDOLLISTAJANA	48
6.1 YHTEENVETO.....	52
6.2 POHDINTA.....	57
LÄHTEET.....	64
LIITE 1 HAASTATTELUPYYNTÖ.....	70
LIITE 2 TEEMAHAASTATTELURUNKO	71

1 JOHDANTO

Maaliskuussa 2020 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos julkaisi tutkimustuloksensa suomalais-ten huumausaineiden käytön nykytilasta ja toi esille, että nuoria huumeiden ongelmakäyttäjiä on Suomessa enemmän kuin koskaan aiemmin. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että Suomessa huumeita käyttävien 15–24-vuotiaiden määrä on kasvanut ja tutkimus osoittaa sen, että Suomeen on syntynyt uusi, nuorten huumeiden ongelmakäyttäjien sukupolvi. (Rönkä, Ollgren, Brummer-Korvenkontio, Gunnar, Karjalainen, Partanen & Väre 2020.) Nuorten lisääntynyt päihteiden käyttö on tuonut keskusteluun sen, miten olemassa olevat nuorille suunnatut päihdepalvelut vastaavat tähän kasvavaan tarpeeseen. Alaikäisten päihteitä käyttävien nuorten kohdalla päihteiden käyttöön puuttuminen ja hoitaminen on nähty vahvasti lastensuojelullisena asiana. Samaan aikaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan sijoitukset ja huostaanotot ovat lisääntyneet vuosittain lastensuojelussa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Eeva-Leena Hoppania ja Kati Västilä (2020) ovat tuoneet esille näkemyksensä siitä, että muutokset päihteitä käyttävien nuorten auttamiseksi ja hoitamiseksi ovat välttämättömiä, sillä lastensuojelulaitoksissa päihteitä käyttäviä nuoria pystytään harvoin auttamaan tarkoituksenmukaisesti. Tärkeää olisi pystyä turvaamaan nuorille riittävät päihdepalvelut, jotta lisääntyneiden, ja usein päihteitä käyttävien nuorten kohdalla tehottomien laitossijoitusten kasvu saataisiin taittumaan. Röngän ja kumppaneiden (2020) mukaan huumeiden ongelmakäytön lisääntyminen ja sen mukanaan tuomat terveydelliset ja sosiaalisen haitat asettavat omat haasteena palvelujärjestelmälle, jotta monipuoliset hoitovaihtoehdot ja osaaminen vastaisivat kasvavaa tarvetta (Rönkä ym. 2020). Nuorten huumausaineiden käyttö on moniulotteinen ja kasvava ilmiö, jonka yhteiskunnalliset vaikutukset näyttävät laajasti. Huumeiden käyttäjien nuori ikä ja käytön mukana tulevat riskit, kuten kuolleisuus, rikollisuus ja syrjäytyminen ovat vakavasti otettavia yhteiskunnallisia ongelmia. Pekka Saarnio (2009, 25) on todennut, että aiheen yhteiskunnallisesta merkityksestä huolimatta Suomessa on tehty hyvin vähän päihdeongelmien hoitoa koskevaa tutkimusta.

Nuorten päihteiden käytön ja hoidon tutkiminen on tärkeää, niin yhteiskunnallisesta kuin sosiaalityön näkökulmasta. Pro gradu -tutkielmani käsittelee sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia sijaishuollosta ja sen merkityksistä, kun nuoren sijoituksen perusteena on ollut nuoren päihteiden käyttö. Nuorilla tarkoitan tässä tutkimuksessa 18–21-vuotiaita.

Tutkimuksen tuottama tieto ja nuorten äänen näkyväksi saaminen luovat pohjaa niin lastensuojelun, sijaishuollon kuin nuorten päihdehoidon kehittämistarpeisiin.

Kiinnostukseni tutkimusaiheeseen nousi lastensuojelun työkokemukseni kautta. Sijais- ja jälkihuollon sosiaalityössä nuorten päihteiden käytön tuomat ongelmat näyttäytyivät jokapäiväisessä työssä. Keinot ja palvelut auttaa nuoria, jotka ovat ajautumassa kohti huumeiden käytön maailmaa, ovat toisinaan tuntuneet hyvin riittämättömiltä. Niemelän (2009, 60) mukaan nuorille annettavan päihdehoidon tuloksellisuutta Suomessa on tutkittu vähän.

Moniammatillisen työn tarpeellisuus sosiaalitoimen, poliisin, perusterveydenhuollon sekä psykiatrisen hoidon välillä nuorten päihdeongelmia hoidettaessa on tunnistettu ja huomiota tulisi kiinnittää hoitoresurssien riittävyyteen sekä hoitohenkilökunnan koulutukseen. (Niemelä 2009, 66–67.) Lastensuojelussa moniammatillisten hoitomuotojen puutteellisuus näyttäytyy paineena sijoittaa päihteitä käyttäviä alaikäisiä lastensuojelulaitoksiin, kun keinot ja palvelut auttaa näitä lapsia muilla tavoin tuntuvat olevan vähissä. Itse sijoittaminen toimenpiteenä ei kuitenkaan poista kenenkään päihteiden käyttöä tai sen taustalla olevia ongelmia. Sijaishuollon tulisi vastata siihen tarpeeseen, jonka vuoksi lapsi on otettu huostaan. Palveluiden tarve ja päihdeongelman hoitaminen eivät poistu sijoituksella, vaan oikeastaan päinvastoin: silloin palveluiden, tuen ja työskentelyn tulisi viimeistään alkaa. Siksi olenkin ollut erityisen kiinnostunut siitä, kuinka päihteitä käyttäviä lapsia pystytään sijaishuollossa todellisuudessa hoitamaan ja auttamaan nuorten itsensä kokemana.

Tarkastelen tässä tutkimuksessani nuorten sijaishuollossa saamaa päihdehoitoa seuraavien kysymysten kautta

1. Millaisia kokemuksia nuorilla on saamastaan avusta lastensuojelun sijaishuollossa päihteiden käytön näkökulmasta?
2. Mitkä tekijät sijaishuollon aikana ovat sijoitettujen lasten kuvaamina vaikuttaneet heidän päihteiden käyttöönsä?

Tutkimukseni aineiston olen kerännyt haastattelemalla lastensuojelun jälkihuollossa olevia nuoria. Olen kokenut tärkeäksi sen, että lastensuojelun sijaishuollossa eläneet nuoret saavat tuoda esille kokemuksiaan sijaishuollosta ja sen merkityksistä päihteiden käytön näkökulmasta. Päämääränäni oli tuoda nuorten huumausaineiden käyttöä ja ilmiötä sen ympärillä

näkyväksi sekä ymmärrettäväksi. Tutkimuksen tavoite on myös se, että tutkimuksen tuloksista olisi hyötyä nuorten päihteiden käyttäjien kanssa toimiville ja työskenteleville tahoille, niin sosiaalityössä kuin lastensuojelulaitoksissakin. Toivoisin sen tuovan keskusteluun sijaishuollon, alaikäisille tarjottavan päihdetyön sekä palveluiden kehittämistarpeita.

Tutkimukseni tieteenfilosofisena lähestymistapana on hermeneuttis-fenomenologinen näkökulma. Tutkimuksessani se tarkoittaa sitä, että tarkoitukseni on ymmärtää nuorten kokemuksia sekä heidän niille antamia merkityksiä. Oma ajatukseni on ollut se, että haluan kuulla nuorten kokemuksia avoimesti, ilman omia aiempia käsityksiä nuorten päihteiden käyttöön liittyen. Hermeneuttis-fenomenologisen ajattelutavan mukaan on tärkeää tiedostaa oma esiymmärrys sekä merkitykset ja oletukset, joita tutkijalla liittyy tutkittavaan aiheeseen. Oman työkokemukseni kautta lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon sosiaalityössä, tiedostin, että minulla on väistämättä oma esiymmärrys tutkimaani aiheeseen liittyen. Tutkimusta tehdessäni vietin kuitenkin opintovapaata ja tietoisesti siirsin ajatteluni sosiaalityöntekijän roolista ihmettelevään, kysyvään ja tutkivaan tutkijan rooliin. Tutkimusta tehdessäni ja tutkimushaastatteluja tehdessäni, pyrin siirtämään sivuun omat käsitykseni ja ajatukseni nuorten päihteiden käytöstä sekä sijaishuollosta. Ymmärrän kuitenkin sen tosiasian, että omaa, työkokemukseni tuomaa ennakkokäsitystä aiheesta on mahdotonta täysin ohittaa.

Tutkimusaiheeni liittyy vahvasti lastensuojelun kentälle ja siellä erityisesti lastensuojelun sijaishuoltoon. Teoreettinen perusta tutkimukselleni rakentuu nuorten päihteiden käyttöön sekä hoitoon liittyvään teoriaan sekä tutkimukseen. Tätä esittelen luvussa kaksi. Luvussa kolme käsittelen lastensuojelun sijaishuoltoa sekä sijaishuollon tarkoitusta ja tavoitteita. Luku neljä koostuu tutkimukseni toteuttamisen ja metodologisten valintojen kuvaamisesta. Luvussa viisi esittelen tutkimukseni tulokset. Luvussa kuusi tuon esille tutkimukseni tulosten yhteenvedon sekä johtopäätökset.

2 NUORET JA PÄIHTEET

2.1 Nuorten päihteiden käyttö

Pro gradu -tutkielmani keskiössä on sijaishuollossa olleiden nuorten päihteiden käyttö. Päih-teillä tarkoitetaan laajassa merkityksessä kaikkia laillisia sekä laittomia päihteitä ja Suo-messa päih-teiksi luetaan tupakka, alkoholi, huumausaineet sekä tekniset liuottimet (Kylmä-nen 2005, 25). Oman tutkimukseni osalta haastateltavaksi rajautuvat kuitenkin ne nuoret, joilla on tai on ollut alkoholin, huumausaineiden tai lääkkeiden väärinkäyttöä ja siksi tutki-muksessani en nosta esille nuorten tupakan tai nuuskatuotteiden käyttöä.

Nuorten päihteiden väärinkäyttö on kasvanut merkittävästi Suomessa koko edellisen vuosi-kymmenen ajan. Suomessa nuorten päihteiden käyttöä tutkitaan ja seurataan esimerkiksi Nuorten terveystapatutkimusten kautta. 1990-luvulta lähtien myös huumausaineille altistu-minen on lisääntynyt nuorten keskuudessa. Usein päihteiden käyttö aloitetaan tupakalla ja alkoholilla. Myöhemmin mukaan saattavat tulla lääkkeet sekä huumausaineet. (Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2005, 17 ja 22.)

Nuorten terveystapatutkimuksen (2019) mukaan alkoholin kulutus 9.-luokkalaisilla suoma-laisnuorilla on vähentynyt vuosituhannen vaihteesta alkaen jatkuvasti ja yhä useampi nuori ei käytä alkoholia ollenkaan. Humalajuomisen osuus ei kuitenkaan enää ole vähentynyt, ku-ten aiemmin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). ESPAD-tutkimuksen tulokset antavat samanlaisia viitteitä alkoholin käytöstä. Tutkimuksen mukaan vuonna 2015 yhä harvempi nuori käytti alkoholia verrattuna aiempina vuosina tehtyihin tutkimuksiin. Eurooppalainen koululaistutkimus nuorten päihteiden käytöstä eli ESPAD-tutkimus seuraa alkoholin ja mui-den päihteiden käyttöä ja muutoksia siinä saman ikäisten eurooppalaisten koululaisten kes-ken. Se antaa mahdollisuuden verrata koululaisten päihteiden käytön yleisyyttä eri maissa. Tutkimuksen kohteena ovat tutkimusvuonna 16-vuotiaat nuoret. (Raitasalo, Huhtanen & Miekkala 2016, 11 ja 17–18.)

Vuonna 2018 Suomessa kerätty tutkimusaineisto nuorten terveystapatutkimusta varten osoitti, että huumausaineiden kokeilu ja käyttö ovat Suomessa nuorten keskuudessa edelleen lisääntyneet. Huumausaineista suomalaisnuorten yleisin kokeilema tai käyttämä aine on kan-nabis. Kannabista elinaikanaan kokeilleiden nuorten osuus on nelinkertaistunut vuodesta

1992 vuoteen 2008. Toiseksi yleisintä on lääkkeiden ei-lääkinnällinen käyttö eli väärinkäyttö. Huumausaineista yleisimmin käytettyjä kannabiksen jälkeen ovat amfetamiini sekä ekstaasi. Terveystapatutkimus on tehty 12–18-vuotiaiden nuorten keskuudessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). ESPAD-tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että huumausaineiden käyttö nuorten keskuudessa kasvoi vuodesta 1995 vuoteen 2011, mutta tämän jälkeen käyttö on kääntynyt laskuun. Vuonna 2015 kolme prosenttia tutkimukseen osallistuneista 15–16-vuotiaista ilmoitti kokeilleensa jotain muuta huumetta kuin kannabista. Kannabis on edelleen yleisin ensimmäisenä kokeiltu huumausaine ja osa kannabista kokeilleista kokeilee myöhemmin myös muita huumausaineita, mutta yleensä kuitenkin vasta 15–16 ikävuoden jälkeen. Suonensisäisesti huumeita käyttäviä 15–16-vuotiaita ei tässä tutkimuksessa juuriakaan tullut esille. Niin kutsuttuja kovia huumeita ilmoitti käyttäneensä alle prosentti kyselyyn osallistuneista. (Raitasalo ym. 2016, 24.)

2.2 Päihteiden käytön syyt sekä suojaavat ja altistavat tekijät

Nuorten päihteiden käytölle voidaan nähdä olevan monia syitä. Nuoruusikään saattaa nuorella liittyä riskikäyttäytymistä, kuten järjestyksen, normien ja yhteiskunnan vastustamista ja toisaalta riskikäyttäytymisen kautta nuori saattaa hakea sisäistä tasapainoaan ja etsiä keinoja ilmaista itseään. Tämä kaikki saattaa ilmetä nuorten päihteiden käyttönä. Postmodernin yhteiskunnan muutokset ovat osaltaan lisänneet nuorten kokemaa epävarmuutta tulevaisuutensa suhteen, mikä on lisännyt nuorten kokemaa painetta, stressiä ja pelkotiloja ja tätä kautta päihteiden käyttöä. (Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2005, 18–19.) Mikko Salasuo (2004) esittää, että nuorten huumeiden käytön lisääntymiseen vaikuttavat myös nuorisokulttuuriset suuntaukset ja kansainväliset trendit. Yhteiskunnassa vallitsevat arvot, suorituskeskeisyys ja osaltaan myös aikuisten ja nuorten maailmojen eriytyminen voivat olla tekijöitä, jotka lisäävät huumeiden käyttöä. (Salasuo 2004, 147.) Seppälän (2003) mukaan nuorten huumeekokeilujen ja käytön lisääntymiseen voivat vaikuttaa myös nuorten lisääntynyt syrjäytyminen sekä digitaalisten medioiden jakama, jopa ihannoiva kuva huumemaailmasta. (Seppälä 2003, 48–49.) Suomessa toteutetun Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietinnöissä (2000) nuorten päihteiden käytön taustalla nähdään olevan kaksi erilaista mallia. Toinen malleista liittyy nuorten syrjäytymiseen, jossa päihteiden käytön taustalla on nähtävissä jo esimerkiksi nuoren lapsuudenperheeseen liittyviä yhteiskunnasta syrjäytymiseen johtavia

tekijöitä. Tässä syrjäytymismallissa sosiaalisilla taustatekijöillä, kuten perhekulttuurilla, biologisilla tekijöillä sekä psyykkisillä ongelmilla on nähty olevan suuri vaikutus nuoren päihdeongelman syntymisen taustalla. Toisessa mallissa päihteiden käytön taustalla nähdään vaikuttavan nuorisokulttuuriset tekijät, kuten rajojen koettelu, elämysten ja kokemusten hakeminen sekä päihteiden ja huumausaineiden liittäminen juhlimiseen niin kutsuttuna viihdekäyttönä. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö 2000, 9–11.)

Arkielämässä päihteiden käytöllä haetaan irtaantumista arjesta ja sen mukanaan tuomista stressitekijöistä, kuten ahdistuksesta. Kokemus elämän ilon puutteesta, kokemuksen puute ja ajattelun kehittymättömyys saattavat altistaa nuorta päihteiden riskikäytölle. Nuorelta puuttuu sitä elämäkokemusta, jonka avulla hän voisi tunnistaa riskejä ja tämä voi luoda suotuisan tilanteen päihteiden käytölle. Toisaalta päihteiden käytöllä voidaan tavoitella myös seikkailua, jännitystä, yhdenmukaisuutta ja astumista “aikuisten maailmaan”, samalla aikuisten asettamia rajoja uhmaten. Kaveripiirien vaikutus päihteiden käytön aloittamisessa ja käytössä on vahva. Kaveripiirissä tapahtuva päihteiden käyttö ja painostus siihen, voivat altistaa päihteiden käytölle. Erityisesti huumausaineiden kohdalla tämä sosiaalinen ryhmäpaine voi olla kova huumausaineiden laittomuuden vuoksi. Huumeita käyttävien nuorten keskuudessa samassa ryhmässä olevat ei-käyttävät nuoret voidaan nähdä riskinä oman käytön ja siitä kiinni jäämisen näkökulmasta. Päihteiden käyttöä nuorten keskuudessa ei yleensä aloiteta siinä tarkoituksessa, että niistä tultaisiin riippuvaiseksi. Usein nuorilla ei ole käytön alkuvaiheessa tietoa ja ymmärrystä päihdyttävien aineiden vaaroista ja toisaalta vaarojen olemassaoloa ei haluta hyväksyä. (Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2005, 18–19.)

Päihteiden käytölle on nähty olevan sekä suojaavia että altistavia tekijöitä. Päihteiden käytöltä suojaavat tekijät ovat niitä psykososiaalisia tekijöitä, joiden on todettu vähentävän riskiä päihteiden käytölle. (Niemelä 2009, 50.) Suojaaviksi tekijöiksi on nähty esimerkiksi vahvat perhesiteet, vanhempien oma tiukka suhtautuminen päihteisiin, hyvä koulumenestys sekä kaveripiiri, jossa ei käytetä päihteitä. (Beauvais & Oetting 1999, 103 ja Niemelä 2009, 50–51.)

Päihteiden käytölle altistavat tekijät, jotka ennustavat päihteiden käytön aloittamista ja käyttöä liittyvät perimään, persoonallisuuteen ja ympäristötekijöihin sekä näiden kahden edellä mainitun yhteisvaikutuksiin. Ympäristötekijöitä ovat esimerkiksi päihteiden saatavuus, nuoren kaveripiirin suhtautuminen päihteisiin sekä nuoren vanhempien suhtautuminen

päihteisiin. (Niemelä 2009, 50.) Tutkimustulokset osoittavat vahvasti sen, että vanhempien asenteet ja käytännöt päihteisiin liittyen ovat yhteydessä nuoren luomaan ajattelutapaan ja normeihin päihteisiin ja niiden käyttöön liittyen. Vanhempien oma päihteiden käyttö, tupakointi, puutteet kiintymyssuhteessa ja kommunikaatiossa, vanhempien mielenterveyshäiriöt sekä liian salliva ja vähän lapsen valvontaa sisältävä kasvatus muodostavat riskitekijän nuoren päihteiden aloittamisen ja käytön näkökulmasta. (Nurmi ym. 2006, 130; Niemelä, Poikolainen & Sourander 2008.) Lisäksi altistavia tekijöitä ovat useat persoonallisuuteen liittyvät tekijät, erityisesti nuorten kohdalla. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa tunteiden hallintaan ja elämyksenhakuisuuteen liittyvät piirteet. Impulsiivisuus, aggressiivisuus, itsehillinnän vaikeudet, mielenterveyshäiriöt, käytöshäiriöt sekä tarkkaavuuden häiriöt kuten ADHD ovat tekijöitä, jotka voivat altistaa päihteiden käytölle. Usein nämä nuoren käyttäytymiseen liittyvät riskitekijät ovat havaittavissa jo lapsuusaikana. Valtaosalla ongelmallisesti päihteitä käyttävillä nuorilla todetaan siis samanaikaisesti myös muita mielenterveyden häiriöitä ja huumeiden käytöllä onkin suora yhteys nuorten mielenterveyteen. Vaikutus voi olla molemmin suuntainen, sillä vaikeat mielenterveyden häiriöt voivat altistaa päihteiden käytölle ja vaikea päihteiden käyttö puolestaan mielenterveyshäiriöille. (Aalto-Setälä, Marttunen & Pelkonen 2003, 10–11.) Geneettisillä tekijöillä on oma merkityksensä, erityisesti silloin kun päihteiden käyttö kehittyy riippuvuudeksi. Amerikkalaistutkimuksen mukaan geneettisillä tekijöillä on merkitystä riippuvuuden synnyssä erityisesti nuorilla, jotka käyttävät päihteitä runsaasti. (McArdle & Macleod 2004, 57)

2.3 Päihderiippuvuus

Päihderiippuvuus on moniulotteinen ongelma ja sitä voidaan tarkastella useiden eri tieteenalojen ja ihmiskäsitysten näkökulmasta. Päihdeongelmaa on lähestytty ja tutkittu lääketieteessä, psykologiassa, sosiologiassa sekä teologiassa. (Niemelä 1999, 28.) Vaikka päihteiden käyttö on nuorten keskuudessa lisääntynyt, se ei tarkoita sitä, että kaikkien päihteitä kokeilneiden parissa päihteiden käyttö muuttuisi toistuvaksi käytöksi tai riippuvuudeksi. Riippuvuuden syntymiselle ja määrittelylle on olemassa erilaisia näkökulmia. Suomalaisissa käypähoitosuosituksissa riippuvuus määritellään päihteiden jatkuvana ja pakonomaisena käytönä, jossa käyttäjä ei pysty hallitsemaan omaa päihteiden käyttöään. Päihteiden käytön vähentämisyritykset aiheuttavat vieroitusoireita. Käypähoitosuosituksissa määritellään myös

päihteiden ongelmakäyttö, joka määritellään haitoiltaan lievemmäksi kuin riippuvuus ja jossa toistuva päihteiden käyttö vaarantaa esimerkiksi terveyden ja sosiaaliset suhteet aiheuttaen psyykkisiä ja fyysisiä vaurioita käyttäjälle. (Suomalaiset käypähoitosuosituksen.) Koski-Jännes, Jussila ja Hänninen (1998) kuvaavat, että addiktio on vielä riippuvuutta vahvempi käsite, joka kuvaa ihmisen pakonomaista käyttäytymistä. Addiktio tuo mukanaan vakavia haittoja, vaikka aluksi ihminen voikin kokea hyötyvänsä siitä. Kaikki riippuvuus ei kuitenkaan ole addiktiivista ja ihmisillä voi riippuvuuksia, jotka ovat luonnollisia ja synnynäisiä ja näin ollen ihmiselle välttämättömiä, kuten esimerkiksi riippuvuus ravintoon. (Koski- Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 24–31.)

Päihderiippuvuutta voidaan tarkastella fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja henkisen ulottuvuuden kautta. Fyysisessä riippuvuudessa kuvaavaa on elimistön mukautuminen päihteesseen, sietokyvyn kasvu ja mahdolliset fyysiset vieroitusoireet. Vahva himo päihdettä kohtaan, jonka taustalla ovat usein ihmisen tunnereaktiot, kuvaa hyvin psyykkistä riippuvuutta. Sosiaalinen riippuvuus liittyy riippuvuuteen liittyviin ihmissuhteisiin ja vuorovaikutukseen, jonka päihdemaailma ihmiselle luo. Se antaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmään, jossa päihteitä käytetään ja joita päihteiden käyttö yhdistää. Henkinen riippuvuus liittyy ihmisen elämäntarkastukseen tai arvo- tai ajatusmaailmaan, jolloin päihteiden käyttö voi olla esimerkiksi osa ihmisen kulttuuria. Riippuvuus voi näyttäytyä ihmisellä näissä kaikissa ulottuvuuksissa tai vain joissakin niistä. (Holmberg 2010, 40.)

Terveydenhuollon näkökulmasta päihteiden käytölle on laadittu diagnostiset kriteerit, joiden kautta päihdeongelmaa ja sen hoitamista tulkitaan fysiologisten tekijöiden kautta. Tutkimusten mukaan perintötekijöillä on oma merkityksensä addiktiokehittymiselle ja tästä näkökulmasta katsottuna päihdeistä riippuvaiset ovat sairautensa uhreja. Hoitomuotoina terveydenhuollon näkökulmasta voivat tulla kyseeseen esimerkiksi lääkkeelliset hoitomuodot ja oleellista sairaudesta toipumiseksi on se, että ihminen itse tunnustaa sairautensa. (Thombs 1999, 4–10.) Päihdeongelmaisten itsehoito-ohjelmissa eli AA:ssa (Anonyymit Alkoholistit) ja NA:ssa (Anonyymit Narkomaanit) riippuvuutta tulkitaan myös ikään kuin sairautena, mutta ihmisen henkisyden kautta, eikä niinkään fysiologisesta näkökulmasta. Yhteistä sairauskäsityksen kanssa on kuitenkin se, että NA:n ja AA:n ajatuksen mukaisesti päihderiippuvuus on kuin sairaus, joka ottaa ihmisen vangikseen vähitellen, syrjäyttäen samalla ihmisen elämästä kaiken muun, myös ihmisen hengellisen kasvun. (Ruisniemi 2006, 17.)

Psykoanalyttinen näkemys päihderiippuvuudesta on ihmisen psyykkisyyteen liittyvä. Tässä näkökulmassa nähdään, että ihmisen oma sisäinen kontrollijärjestelmä ja tunnemaailma ei ole kehittynyt riittävästi ja ihminen tyydyttää psyykkisiä tarpeitaan ulkoisilla tekijöillä. Tästä näkökulmasta käsin päihderiippuvuudesta voidaan joskus puhua myös tunne-elämän sairautena. (Thombs 1999, 92–105.)

Behavioristisen eli toiminnallisen näkökulman kautta riippuvuus nähdään opittuna käytöksenä, jonka ympäristön haitalliset olosuhteet ovat mahdollistaneet. Behavioristisessa mallissa ihminen on oppinut hakemaan nopeaa ja hetkellistä mielihyvää ja tämä käyttäytymismalli menee kaiken muun yleisesti mielihyvää tuottavien muotojen, kuten perheen tai työn edelle. Riippuvuudesta toipuminen edellyttää omien, vahingollisten toimintamallien tunnistamista ja niiden muuttamista oppien ehkäisemään retkahduksia. (Thombs 1999, 4–10.)

2.4 Päihteiden käyttöön puuttuminen ja hoito

Sosiaali- ja terveysministeriö kokosi vuonna 2001 työryhmän, jonka tehtävä oli selvittää huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoidon kehittämistä. Selvityksen tehtyään työryhmä antoi suosituksiaan suomalaiseen päihdehoitoon liittyen. Päihdehuolto ohjaa Suomessa päihdehuoltolaki, joka velvoittaa tarjoamaan päihdeongelmallisille heidän tarvitsemaansa palvelua ja hoitoa. Päihdehuoltolaki toi terveydenhuollon sosiaalihuollon rinnalle järjestämään ja kehittämään päihdehuollon palveluita. Esimerkiksi A-klinikat tarjoavat päihdepalveluita kattavasti ympäri Suomen ja terveydenhuollon palveluista esimerkiksi Järvenpään sosiaalisairaala tarjoaa erityispalveluita päihdeongelmallisille. (Lönnqvist, Pirkola, & Heinonen 2001, 15.) A-klinikka ja monet muutkin päihdepalveluita antavat yksiköt tarjoavat palveluitaan myös alaikäiselle asiakkaalle. Kristiina Kuussaari (2006) on kuitenkin todennut, että Suomessa kuntien välillä on eroja päihdepalveluiden järjestämisessä. Kuntien vaihtelevat taloudelliset tilanteet vaikuttavat muun muassa siihen, minkälaisia palveluita ja missä laajuudessa eri kunnissa päihdepalveluita järjestetään. (Kuussaari 2006, 222).

Edellisen huumausaineaallon aikaan 1960–1970-luvulla perustettiin erityisesti nuorille huumausaineiden käyttäjille suunnattuja nuorisoasemia, mutta huumausainetilanteen laannuttua yksiköitä lakkautettiin. (Lönnqvist ym. 2001, 16.) Nuorisoasemilla tai muissa nuorten avopäihdepalveluita järjestävissä yksiköissä nuoren asiakkuus perustuu vapaaehtoisuuteen ja

nuoren omaan haluun sekä motivaatioon. Haasteen edessä ollaan silloin, kun asiakkaana on alaikäinen nuori, jolla ei ole omaa hoitomotivaatiota. Päihdehuoltolaki mahdollistaa myös tahdosta riippumattoman hoidon järjestämisen, mutta päihdehuoltolain tahdonvastaista hoitoa ei käytännössä juuri sovelleta päihteiden ongelmakäytössä. Alle 18-vuotiaiden osalta päihdehuoltolain mahdollistamaa tahdonvastaista hoitoa ei ole pidetty ensisijaisena toimenpiteenä alaikäisten kohdalla, vaan tarkoituksenmukaista puuttumista on tehty mielenterveyslain ja lastensuojelulain mukaisin keinoin. Tieteellistä tutkimusta tahdonvastaisen hoidon vaikuttavuudesta nuorten päihdeongelmien hoidossa on tehty hyvin niukasti. (Pirkola & Marttunen 2001.)

Väyrysen (2009) mukaan nuorten huumeiden käyttöön reagoidaan aikuisten ja yhteiskunnan taholta ja puuttuminen tapahtuu yleensä tilanteessa, jossa nuori vaarantaa omaa turvallista kasvuaan, hyvinvointiaan ja terveyttään. Suomalaisessa yhteiskunnassa huumeiden käyttö nähdään vakavana sosiaalisena ongelmana ja ongelmaan pyritään puuttumaan erilaisin keinoin, kuten sanktioilla ja tuomioilla ja alaikäisten kohdalla myös lastensuojelullisin keinoin. (Väyrynen 2009, 107–116.)

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän selvityksessä (2001) on otettu kantaa alaikäisten päihdeongelmien hoitoon. Siinä todetaan, että alaikäisten päihdeongelman hoito edellyttää usein koko elämäntilanteen hoitamista. Selvityksessä viitataan tämän tapahtuvan lapsen sijoittamisella lastensuojelun toimenpiteenä joko perhehoitoon tai lastensuojelulaitokseen. Selvityksessä tuodaan esille, että näiden tahojen päihdetyön koulutukseen tulee kiinnittää huomiota ja lisäksi mainitaan, että lapset tulee ohjata heille tarpeen mukaisiin päihdehuollon erityispalveluihin sekä mahdollisuus psykiatriseen erikoissairaanhoidon tulee olla joustavaa. Työryhmä tuo esille selvityksessään, että erityisesti nuorten päihdepalveluiden erityisyksiköissä on olemassa olevaa erityisosaamista nuorten päihteiden käyttöön liittyen. (Lönnqvist ym. 2001, 35–36.)

Suomessa nuorille suunnattua päihdehoitoa toteutetaan avohoidossa niihin erikoistuneissa yksiköissä, kuten nuorisoasemilla. Laitoshoidon puolestaan toteutetaan pääsääntöisesti lastensuojelulaitoksissa, joissa voidaan toteuttaa pysäytys-, vieroitus- ja kuntouttavia hoitoja. (Lepistö ym. 2005, 2336–2337.) Alaikäisten kohdalla laitoshoidon tapahtuu käytännössä joko lastensuojelulain tai mielenterveyslain perusteella. Lastensuojelun laitoshoidon, joka edellyttää lapsen sijoittamista joko avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena tai

huostaanoton kautta, päädytään silloin, mikäli avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon kannalta sopivia tai mahdollisia tai ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja lapsi omalla toiminnallaan vakavasti vaarantaa itseään. Lastensuojelulain perusteella nuori voidaan sijoittaa lastensuojelulaitokseen myös vastentahtoisesti. (Pirkola & Marttunen 2001, 1591–1597.) Alaikäisen nuoren hoidon voi toteuttaa myös päihdepalvelujen hoitoyksiköissä, mutta tämä edellyttää nuoren omaa suostumusta (Dahl & Hirschovits 2002, 307).

Nuorten kokemuksen mukaan päihteiden käyttöön puuttuminen, etenkin ensi vaiheen puuttuminen koetaan yleensä epämiellyttävänä ja ei-toivottuna. Tätä voi selittää se, että usein alaikäisistä puhuttaessa huumausaineiden käyttö on vasta alkuvaiheessa ja edustaa nuorelle siinä vaiheessa riippumattomuutta ja vapautta, sen sijaan, että nuori näkisi huumausaineiden tuovan ongelmia. Nuori voi nähdä huumeiden käyttönsä olevan hallinnassa ja vetää aktiivisesti rajaa “koukuttavien” ja “vaarattomien” huumeiden välille. Jos nuori ei koe itse käyttöönsä ongelmana, on läheisten tai viranomaisten huoleen vaikea samaistua ja puuttuminen huumeiden käyttöön voi aiheuttaa nuorella ärsytystä. (Väyrynen 2009, 107–116.) John Cunningham ja kumppanit (1993) puhuvat omavoimaisuudesta, jota jotkut päihdeongelmaiset kokevat. Päihteiden käyttö ja siitä toipuminen halutaan pitää omana asiana ja ongelmasta halutaan selvittää itse ilman puuttumista ja hoitoa. Omavoimaisuus voi olla seurausta esimerkiksi negatiivisista kokemuksista tai asenteista palvelujärjestelmää kohtaan. (Cunningham ym. 1993, 352.)

Puuttuminen saattaa aiheuttaa pahimmillaan nuoren käytöksessä vastatoimia ja vastusta, kuten käytön lisääntymistä, jolloin puuttumisen ja sen vuoksi tehdyt toimenpiteet ovat vaarassa epäonnistua. Interventiotilanteisiin liittyy myös aina epätasainen valtasuhde, joka usein väistämättä johtaa auttajan eli aikuisen ja nuoren vastakkainasetteluun. (Väyrynen 2009, 107–116.) Nelson (2012) korostaa nuorten kanssa tehtävässä päihdetyössä kohtaamisen ja kontaktin luomisen tärkeyttä. Työskentely-ympäristöön tulisi kiinnittää huomiota, sillä esimerkiksi toimisto- tai vastaanotto tyyliset työtilat eivät välttämättä luo parasta ympäristöä luottamuksellisen suhteen rakentumiselle. Sosiaalityön näkökulmasta haasteen yhteistyön rakentumiselle luo se, että nuoret eivät useinkaan ole asiakkuudessa vapaaehtoisesti. Nuoren omaan päätöksentekoon kannustava ja motivoiva työote voi olla haastavaa työtä määrittävien lakien näkökulmasta, jolloin sosiaalityöntekijällä on joka tapauksessa velvollisuus puuttua nuoren tilanteeseen, jopa nuoren oman tahdon vastaisesti. (Nelson 2012, 49–51.)

Puuttumistilanteessa vuorovaikutukselliseen herkkyyteen on hyvä joka tapauksessa kiinnittää huomiota, sillä se voi luoda edellytyksiä tasapuolisemmalle ja vähemmän valta-asetelmia sisältävälle työskentelysuhteelle ja vähentää sitä kautta vastakkainasettelun riskiä. Nuorelle annettava ohjaus ja neuvonta kääntyvät nuorelle hänen identiteettiään ja autonomiaa uhkaavaksi, ellei ratkaisuvaihtoehtojen etsiminen ole selvästi asiakkaan ja työntekijän yhteinen prosessi. (Väyrynen 2009, 116.) Nuorten kohtaaminen on nähty nuorten kanssa tehtävässä päihdetyössä yhdeksi haastavimmista alueista. Nuorten kokemuksissa päihteiden käyttöä on voinut seurata erillisyyden, yksinäisyyden ja luottamuspulan kokemuksia. Nuoret ovat kokeneet, että on lähes mahdotonta löytää aikuista, jolle omasta tilanteesta pystyisi puhumaan täysin luottamuksellisesti. (Jaatinen & Kaukonen 1998, 84–87.) Omista asioista kertomisen vaikeus voi toisaalta liittyä myös nuoruuteen ikävaiheena. Nuoruuteen kuuluu oman tarvitsevuuden kätkeminen muilta ja nuori taistelee oman heikkouden kätkemisen tarpeen ja toisaalta sen paljastamisen välillä. Jokaisen nuoren perustarpeita ovat kuitenkin tarve tulla aikuisen huomioimaksi, näkemäksi ja kuulemaksi, vaikka samanaikaisesti nuorella onkin tarve myös itsenäistyä ja irtautua saamastaan hoivasta ja huolenpidosta. (Laakkonen 2007, 146–151.)

Päihderiippuvuuden moniulotteisuus tarkoittaa sitä, että päihdehoidon tulee olla monimuotoista. Päihderiippuvuus vaikuttaa ihmiseen kokonaisvaltaisesti ja sen mukanaan tuomat negatiiviset seuraamukset painottuvat eri ihmisillä eri osa-alueisiin. Painotukset voivat liittyä esimerkiksi terveyteen, psyykkiseen hyvinvointiin tai rikolliseen elämäntapaan ja siksi yksiselitteistä hoitomuotoa riippuvuudesta toipumiseen ei ole. Yhteistä kuitenkin usein on se, että päihderiippuvuudella on vaikutuksia ihmisen elämän eri osa-alueille aiheuttaen pitkittyessään vakavia fyysisiä ja psyykkisiä vaurioita vaikuttaen ihmisen voimavaroihin ja toimintaedellytyksiin omassa elämässään ja yhteiskunnassa. (Ruisniemi 2006, 20–21.)

Millä tekijöillä on tutkimuksen ja teorian valossa sitten merkitystä päihteistä irtaantumiselle? Kuusiston (2010) mukaan Suomessa on tehty hyvin vähän tutkimusta siitä, miten päihteistä päästään eroon ja päihdeongelmasta toivutaan. Myös toipumisen määrittely on monitahoista, riippuen siitä, määrittelee toipumisen esimerkiksi päihderiippuvainen itse vai päihdehuollon työntekijä. Subjektiiivinen näkemys toipumisesta voi olla eri ihmisten välillä erilainen. Osalle toipuminen voi tarkoittaa täysraittiutta ja osalle se voi merkitä sitä, että pystyy siirtymään ongelmakäytöstä kohtuukäyttöön. (Kuusisto 2010, 21–22.) Päihdeongelmasta toipumista kuitenkin kuvaa prosessinomaisuus (Holmberg 2010, 51–52). Useiden tutkimusten

perusteella on osoitettu, että tärkein päihderiippuvuudesta toipumisen elementti on sisäinen motivaatio ja oma halu raitistua (Kuusisto 2010, 36 & Koski-Jännes ym. 2003, 7, 47).

Toipumisen prosessinomaisuutta kuvaa hyvin Prochaskan ja DiClementen transteoreettinen muutosvaihemalli. Muutoksen vaiheet liittyvät tietoisuuden lisääntymiseen, itsensä uudelleenarvioimiseen, vastaehdollistumiseen ja auttaviin ihmissuhteisiin ja näiden näkyvien sekä piilevien vaiheiden kautta ihminen muuttaa käytöstään, tunteitaan ja ajatteluaan. Muutosprosessiin nähdään kuuluvan viisi vaihetta, jotka ovat esiharkintavaihe, harkintavaihe, valmisteluvaihe, toimintavaihe sekä ylläpitovaihe. Esiharkintavaiheessa ihmisellä ei ole vielä omaa aikomusta muuttaa käyttäytymistään, siihen voi kuulua ongelman kieltäminen tai sen tiedostamattomuus. Vaiheelle on tavanomaista se, että ongelma huomataan ulkopuolelta, esimerkiksi läheisten taholta ja tätä kautta syntyy läheisten painostus käyttäytymisen muuttamiselle. (Prochaska & Norcross 2007, 511–515.)

Harkintavaiheessa ihminen on jo tietoinen ongelmastaan ja mahdollisesti sen mukanaan tuomista haitoista ja harkitsee tekevänsä ongelmalle jotain. Ominaista vaiheelle on eri vaihtoehtojen punnitseminen ja jopa jumiutuminen harkintavaiheeseen pitkäksi aikaa. Jos ihminen siirtyy harkintavaiheesta seuraavaan vaiheeseen eli valmisteluvaiheeseen, ihminen tekee tässä vaiheessa jo käytännön tekoja, jotka suuntaavat muutokseen. Ihminen saattaa esimerkiksi vähentää juomista, mutta tässä vaiheessa puuttuvat vielä ne lopulliset tavoitteet sekä sitoutuminen. Käyttäytymisen muuttaminen ja sitoutuminen tapahtuvat toimintavaiheessa ja muutokset alkavat näkyä konkreettisesti. Tässä vaiheessa päihteiden käyttö on jo vähentynyt radikaalisti, ihminen on havainnut ja oppinut ymmärtämään tilanteet, jotka ovat riski tavoitteessa pysymiseksi ja muutokset ovat yhä enemmän lopullisen tavoitteen suuntaisia, kuten esimerkiksi täysraittiutta. Viimeisin vaiheista on ylläpitovaihe, jossa sananmukaisesti pyritään ylläpitämään saavutetut muutokset ja tässä vaiheessa päihderiippuvainen on saavuttanut muutoksen. Vaikka muutosvaihemalli on portaittainen, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vaiheesta seuraavaan siirryttäisiin lineaarisesti. Retkahdukset ovat päihdeongelmasta toipumisessa yleisiä ja retkahtamisen myötä ihminen voi pudota ylläpitovaiheesta takaisin esimerkiksi esiharkinta- tai harkintavaiheeseen. (Prochaska & Norcross 2007, 515–519.)

Transteoreettinen muutosvaihemallin ohella on muitakin malleja, joilla kuvataan päihdeongelmasta toipumista, mutta yhteistä näille malleille on vaiheittaisuus ja se, ettei vaiheesta toiseen siirrytä usein suoraviivaisesti. Koski-Jännes (1998) jakaa toipumisen ajallisten

vaiheiden kautta varhais-, keski- ja myöhäisvaiheeseen (Koski-Jännes 1998, 153). Knuutin (2007) mukaan varhaisvaiheessa päihteistä irtautumisajatuksen herättämiseksi ja ihmisen oman sisäisen kontrollin vahvistamiseksi ihminen tarvitsee usein ulkoisia kontrollikeinoja. Keskivaiheessa päihteettömyys on jo osa ihmisen uutta elämäntapaa, mutta uudet päihteettömät ja muutosta tukevat ihmissuhteet ovat tärkeitä tässä vaiheessa, myös retkahduksen estämisen näkökulmasta. Myöhäisvaiheessa päihteettömyydestä on tullut osa uutta itseä ja elämässä on paljon uutta päihdemaailman tilalle tullutta sisältöä. (Knuuti 2007, 39–40.)

Tärkeimmäksi muutosta ohjaavaksi tekijäksi on nähty ihmisen oma sisäinen motivaatio. Siitä, mikä motivaation ihmisessä herättää, on erilaisia käsityksiä, mikä on ymmärrettävää, jos ajatellaan toipumisen olevan jokaisen yksilöllinen prosessi. Koski-Jänneksen (1998) tutkimuksessa tutkittavien muutoksen laittoi liikkeelle usein jokin käännekohta tai tapahtuma ihmisen elämässä. Käännekohdat olivat tutkittavilla hyvin erilaisia, mutta tutkittavien näkökulmasta ne koettiin merkityksellisiksi. Tutkittavat toivat esille tutkimuksessa sosiaalisen ympäristön tekijöitä, jotka edistivät muutosta. Tällaisia tekijöitä olivat muun muassa perhe, ystävät, kumppani sekä muutokset näissä sosiaalisissa suhteissa, kuten ero tai rakastuminen. Toisaalta tuloksista kävi ilmi, että suoraa yhteyttä kaikkien eri riippuvuuksien ja sosiaalisten tekijöiden välillä ei ollut, vaan yhteys riippui hyvin paljon siitä, mistä riippuvuuden laadusta oli kyse. (Koski-Jännes 1998, 75–77 sekä 124–127.) Huumeekulttuuriin saattaa liittyä hyvin laaja sosiaalinen verkosto, johon usein huumeiden käyttäjien sosiaaliset suhteet keskittyvät. Moni kuitenkin kuvaa, ettei näissä sosiaalisissa verkostoissa voi olla todellisia ystävyys-suhteita. (Knuuti 2007, 62–64.) Itse toipumisprosessissa läheisiltä saatu tuki näyttäytyy merkitykselliseltä tekijältä. Tukea saadaan useimmiten vanhemmilta, kumppanilta, lapsilta sekä vertaisista. (Koski-Jännes 1998, 116.) Myös esimerkiksi Constance Weisner, Helen Matzger ja Lee Ann Kaskutas (2003, 907) korostavat sosiaalisen verkoston laatua ja positiivista sosiaalista ympäristöä merkittävinä tekijöinä päihdeongelmasta toipumisessa. Elina Virokanas (2004, 17) tuo esille omassa tutkimuksessaan, että erityisesti nuorten kohdalla halu lopettaa päihteiden käyttö johtaa monen nuoren kohdalla yksin jäämiseen. Päihdemaailmassa eläneen nuoren sosiaalinen verkosto on rakentunut hyvin usein muista päihteitä käyttävistä ihmisistä, eikä nuoren sosiaaliseen piiriin kuulu välttämättä lainkaan ei-käyttäviä kavereita.

Läheisiltä ja muilta ihmisiltä saatu tuki saattaa sisältää tuen lisäksi myös sosiaalista kontrollia. Sosiaalinen kontrolli voi tapahtua siten, että ihmisen läheiset tai muut verkostoon kuuluvat ihmiset yrittävät vaikuttaa päihteiden käyttäjän vahingolliseen toimintatapaan ja saada

tätä tekemään tilanteessa muutosta. Sosiaalinen kontrolli voi toimia myös epäsuorasti, jolloin ihminen itse kokee tarvetta muuttaa toimintaansa, jotta täyttäisi odotukset, joita kokee läheisiltään tulevan. Positiivinen sosiaalinen kontrolli kuten kannustaminen, on nähty tutkimuksissa vaikuttavammaksi tavaksi muutoksen tekemisessä kuin negatiiviset, kuten syyllistävät vaikuttamisyrietykset. (Lewis & Rook, 1999, 64–69.)

Nuorten huumehoidossa tärkeäksi on nähty kokonaistilanteen kartoittaminen ja arvioinnin tekeminen siitä, kuinka haitallista nuoren päihteidenkäyttö on ja millaisia vaikutuksia sillä on nuoren sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen toimintakykyyn (Crome 2004, 130). Hoitomuotoina nuorten päihdehoidossa voidaan käyttää esimerkiksi yksilö-, ryhmä- tai perhekeskeistä työskentelyä tai näiden yhdistelmiä. Hoidossa voidaan keskittyä tukemaan nuoren päihteettömiä sosiaalisia suhteita. (Niemelä 2009, 60–62.) Nuoret itse pitävät tärkeänä päihdehoidossa sitä, että he saisivat valmiuksia ja keinoja kieltäytyä päihteistä kaveripiirissä tapahtuvasta painostuksesta huolimatta (Jaatinen 2000, 126). Niemelän (2009) mukaan hyviä tuloksia nuorten päihdehoidossa on saatu hoitomuodosta, jossa yhdistyvät motivoiva haastattelu, kognitiivis-behavioraalinen terapia, yhteisöhoito sekä perheterapia (Niemelä 2009, 60.) Perheterapiassa keskitetään ja vahvistetaan perheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita sekä voimavaroja. Perheterapia on nähty tehokkaana keinona sitouttaa nuori hoitoon ja tutkimusten mukaan perheterapia on vähentänyt nuorten hoidon jälkeistä päihteiden käyttöä merkittävästi. (Lepistö 2005, 30.)

3 LASTENSUOJELU JA LASTENSUOJELUN SIJAIS- JA JÄLKIHOOLTO

3.1 Lastensuojelun avohuollon tukitoimet

Viimesijaisena lasten hyvinvoinnista yhteiskunnassamme vastaa lastensuojelu, jota määrittelee lastensuojelulaki. Lastensuojelun tehtävänä on turvata lapselle turvallinen kasvuympäristö sekä turvallinen kasvu ja kehitys. Lastensuojelu voidaan nähdä yhtenä osana lasten hyvinvoinnin turvaamisessa, mutta yksin lastensuojelu ei aina pysty takaamaan lapsen hyvinvointia. (Vornanen 2001, 20-21.)

Lastensuojelun mukaan tuleminen lapsen ja perheen elämään voi johtua monenlaisista syistä. Tavanomaisimpia syitä lasten ja nuorten suojelun tarpeeseen ovat muun muassa vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmat, ongelmat koulunkäynnissä, psyykkiset ongelmat sekä päihteiden käyttö. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2010, 161.) Kun puhutaan alaikäisten lasten ja nuorten päihteiden käytöstä ja päihdeongelmista, lastensuojelulla on tärkeä rooli päihdeongelmien arvioinnin ja hoidon toteutuksessa. (Von Der Pahlen, Marttunen, Partanen & Holopainen 2012, 222.)

Lastensuojelun tarve ja lastensuojelun asiakkuus alkavat, mikäli niille on todettu tarve lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Lastensuojelun asiakkaalle laaditaan aina asiakassuunnitelma, jossa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi lapsen, vanhemman tai perheen tarvitsemat tukitoimet ja palvelut. Näihin lastensuojelulain mukaisiin, tarvittaviin tukitoimiin on tämän jälkeen ryhdyttävä ja ne on järjestettävä viipymättä. (Araneva 2016, 255.) Avohuollon tukitoimia suunnitellaan ja toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen, hänen vanhempiansa sekä muiden lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavien henkilöiden kanssa. Avohuollon tukitoimet ovat aina asiakkaalle vapaaehtoisia ja edellyttävät asiakkaan sekä yli 12-vuotiaan lapsen suostumusta. Avohuollon tukitoimet voivat olla joko yksin lapseen kohdistuvia tukitoimia, yksin vanhempiin kohdistuvia tukitoimia tai koko perhettä koskettavia palveluita. (Räty 2012, 269-272.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimia voivat olla esimerkiksi taloudellinen tuki, asumisen järjestäminen tai asumiseen liittyvien puutteiden korjaaminen, lapsen taloudellinen tukeminen koulunkäynnissä, harrastuksissa, tukiperhe- ja tukihenkilöpalvelut, terapiapalvelut,

perhetyö sekä avohuollon tukitoimena tapahtuvat sijoitukset. (Räty 2012, 273-277.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimena voidaan myös järjestää päihteitä käyttävälle lapselle tai nuorelle päihde- ja huumehoitoon liittyviä palveluita. Tällaisessa tilanteessa palvelut järjestetään yhteistyössä sen viranomaistahon kanssa, joka näiden palveluiden järjestämisestä vastaa. (Araneva 2016, 262.)

Avohuollon tukitoimenpiteiden tavoitteena on aina saada lapsen kasvuolosuhteissa ja käyttäytymisessä myönteinen ja pysyvä muutos niiden tekijöiden osalta, jotka ovat aiheuttaneet lastensuojelun tarvetta. Mikäli avohuollon tukitoimilla ei kohtuullisessa ajassa saada tarvittavaa ja tavoiteltavaa muutosta lapsen- tai perheen tilanteesta, avohuollon tukitoimien sopivuus ja riittävyys tulee viipymättä arvioida uudelleen. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena ei siis ole ylläpitää tai mahdollistaa olosuhteita, joissa lapsen kasvu, kehitys ja terveys vaarantuvat, vaan sijaishuolto tulee järjestää viivytyksettä, mikäli se on lapsen edun näkökulmasta tarpeellista. (Araneva 2016, 260.)

3.2 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle sekä lastensuojelun sijais- ja jälkihuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan lastensuojelulaissa lapsen hoidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona tai laitoshoidona tai jollakin muulla, lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimenpiteenä, kiireellisesti sijoitettuna tai ottamalla lapsi huostaan. Avohuollon sijoitus edellyttää suostumusta lapsen huoltajilta sekä yli 12-vuotiaan lapsen oman suostumuksen. Avohuollon sijoituksen edellytyksenä on se, että sijoitus on tarpeen arvioitaessa lapsen tuen tarpeita, lapsi tarvitsee avohuollon sijoitusta kuntoutumisensa vuoksi tai lapsi tarvitsee tilapäistä hoitoa esimerkiksi vanhemman sairaalahoidon tai muun vastaavan syyn vuoksi. Avohuollon sijoitus on kestoaltaan lyhytaikainen ja sen tarvetta on arvioitava vähintään kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta. (Araneva 2016, 288, 296.) Jos lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa, voidaan lapsi sijoittaa kiireellisesti. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää tai tietyin edellytyksin tätä pidempään. (Räty 2012, 297–298.)

Lastensuojelulain 40§:n ensimmäisessä momentissa määritellään huostaanoton kriteerit, jotka liittyvät joko lapsen kasvuolosuhteisiin, jotka aiheuttavat vakavaa vaaraa tai sen uhkaa lapsen kehitykselle tai terveydelle tai lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvät syyt, jotka aiheuttavat vakavaa vaaraa lapsen kehitykselle tai terveydelle. (Araneva 2016, 282). Kun huostaanoton syynä on lapsen oma käyttäytyminen, se tarkoittaa sitä, että lapsi itse vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikoksen tai on jo rikoskierteessä, tai lapsen käyttäytymisessä on muuta edellä mainittuihin syihin rinnastettavaa käyttäytymistä, josta aiheutuu vakavaa vaaraa lapsen kehitykselle tai terveydelle. (Räty 2012, 311.)

Huostaanoton edellytyksenä on myös se, että avohuollon tukitoimet ovat sopimattomia ja riittämättömiä korjaamaan lapsen kehitystä tai terveyttä vaarantavia puutteita lapsen olosuhteissa tai omassa käyttäytymisessä ja että lapsen kodin ulkopuolinen sijoitus tarjoaa paremman vaihtoehdon vastata lapsen tuen tarpeisiin kuin kotiin jääminen. Huostaanoton ja sijaishuollon tarvetta ja lapsen etua arvioitaessa on siis arvioitava ja perusteltava, miten lapsen hoito ja huolenpito pystytään paremmin turvaamaan sijaishuollossa kuin lapsen kotona. Kun huostaanoton kriteerit liittyvät lapsen omaan käyttäytymiseen, kuten päihteiden käyttöön, tulee lisäksi arvioida, kumpi vaihtoehdoista turvaa paremmin sen, että lapsen itseään vahingoittava toiminta saadaan loppumaan. (Araneva 2016, 286–287.)

Lastensuojelulaki määrittää, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on määritellä ja valita lapsen edun mukainen sijaishuoltopaikka sijoitettavalle lapselle ja vastata siitä, että lapsen hoito, huolenpito ja kasvatus tapahtuvat sijaishuollossa lapsen edun ja tarpeiden mukaisesti. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida se, että valittu sijaishuoltopaikka pystyy vastaamaan lapsen huostaanoton syyperusteisiin sekä se, että sijaishuoltopaikka pystyy vastaamaan lapsen fyysisiin, psyykkisiin, emotionaalisiin sekä sosiaalisiin tuen tarpeisiin. Vaikka perhehoito määritellään lainsäädännössä ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi, lapsen etu ja tarpeet ovat aina ensisijaisia kriteereitä sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Mikäli lapsi esimerkiksi vakavan päihteiden käyttönsä vuoksi tarvitsee kotikasvatusta vahvempia rajoja ja valvontaa sekä mahdollisuutta käyttää tarvittaessa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, on selvää, että lastensuojelulaitos pystyy perhehoitoa paremmin vastaamaan lapsen sijaishuollon tarpeisiin. (Araneva 2016, 303–305.) Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida myös se, että lapsi voi ylläpitää suhteitaan hänelle tärkeisiin ihmisiin. Sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat

ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä. (Lastensuojelulaki 54§.)

Lastensuojelun laitoshuoltoa järjestävät lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitosten tehtävänä on turvata lapsen yksilöllisten tarpeiden mukainen hoito, kasvatusta ja kasvuolot, tasapainoinen kehitys sekä hyvinvointi pitäen sisällään lapsen ikä- ja kehitystason mukaiset rajat, valvonnan sekä huolenpidon. Lisäksi sen tehtävänä on tukea lapsen tärkeitä ja myönteisiä ihmissuhteita, turvata lapsen taipumuksia ja toiveita vastaava koulutus, tarjota lapselle turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö, tarjota lapselle ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä sisältävä kasvatusta ja tukea lapsen kasvua vastuullisuuteen, itsenäistymiseen sekä aikuisuuteen. Lastensuojelulaitoksen kasvatusta- ja hoitohenkilökunta vastaavat lapsen arkipäiväisestä hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta sekä niihin liittyvistä tavanomaisista toiminnoista ja päätöksistä. Lastensuojelulaitos ei kuitenkaan saa lapsen huoltoon liittyvää itsenäistä päättäväisyyttä, vaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa merkittävistä lapsen liittyvistä asioista lastensuojelulain 45§ mukaisesti. (Araneva 2016, 310.) Tällaisia edellä mainitun pykälän mukaisia lapsen huoltoon liittyviä asioita ovat lapsen olinpaikka, lapsen hoidon, kasvatuksen ja huolenpidon toteuttaminen sekä tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta päättäminen (Lastensuojelulaki 45§).

Lastensuojelun jälkihuoltoa järjestetään niille lapsille ja nuorille, jotka ovat olleet huostaan otettuna tai pidempiaikaisesti sijoitettuna avohuollon tukitoimena. Jälkihuolto-oikeus on voimassa siihen saakka, kunnes nuori täyttää 25-vuotta tai viiden vuoden kuluttua siitä kun lapsi on ollut sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Jälkihuollon tavoitteena on tukea lasta kotiutumisen tai itsenäistymisen sijaishuollon jälkeen. Nuoren kohdalla jälkihuolto on kokonaisvaltaista tukea nuoren itsenäistymisvaiheessa ja jälkihuolto tarjoaa nuorelle tukea esimerkiksi asumisen, koulutuksen, sosiaalisen- ja psyykkisen toimintakyvyn, terveydenhuollon sekä toimeentulotuen osalta. Jälkihuollon tuki perustuu aina jokaisen lapsen tai nuoren yksilölliseen tarpeeseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusongelma ja metodiset valinnat

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella päihteiden käyttönsä vuoksi sijaishuollossa eläneiden nuorten kokemuksia sijaishuollon merkityksistä nuorten päihteiden käytön näkökulmasta. Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, nuorten kokemuksia päihdehoitoon vaikuttaneista tekijöistä ja saamastaan tuesta sijaishuollossa.

Tutkimusongelmani muodostuu seuraavista kysymyksistä:

1. Millaisia kokemuksia nuorilla on saamastaan avusta lastensuojelun sijaishuollossa päihteiden käytön näkökulmasta?
2. Mitkä tekijät sijaishuollon aikana ovat sijoitettujen lasten kuvaamina vaikuttaneet heidän päihteiden käyttöönsä?

Päihteillä tarkoitan tässä tutkimuksessa alkoholia, huumausaineita sekä päihtymistarkoituksessa käytettyjä lääkkeitä. Tutkimukseni keskiössä ovat huumeita käyttävien nuorten kokemukset lastensuojelun sijaishuollosta ja sen merkityksistä nuorten päihteiden käytölle. Nuorten haastattelutilanteet ovat olleet jokainen yksittäisen nuoren omia, yksilöllisiä kokemuksia huumeiden käytöstä, kiinnijäämisestä ja sijaishuollosta sen jälkeen. Tutkimukseni tavoitteena on ollut säilyttää nuorten kertoma ja kokema, mutta samalla sitoa sitä yleisempiin yhteiskunnallisiin tekijöihin ja tuoda ilmiö ymmärrettäväksi. Nämä tavoitteet ovat ohjanneet myös tutkimukseni metodologisia valintoja. Tutkimukseni paikantuu sosiaalityön- ja lastensuojelun- sekä nuoriso- ja päihdetutkimuksen kenttiin.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen. Lähestymistapana ja minua ohjaavana ihmiskäsityksenä tutkimuksessani oli hermeneuttis-fenomenologisuus. Tämä tarkoittaa tutkimuksessani sitä, että tutkimuksessani ja tutkijana olin kiinnostunut nuorten kokemuksista ja kokemusten merkityksistä nuorille. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena ovat inhimilliset kokemukset sekä niiden merkitykset. Ympäristöt ja yhteisöt, joissa ihminen kasvaa ja kasvatetaan, vaikuttavat niihin merkityksiin, joita ihminen kokemuksilleen luo. Hermeneutiikka puolestaan

pyrkii oivaltamaan ja ymmärtämään näitä merkityksiä. Hermeneutiikka lähtee ajatuksesta, että kaikki ymmärtäminen on tulkintaa, jota edeltää esiymmärrys, eli aiemmin tiedetty asiasta. Tämän jälkeen ymmärtäminen etenee kehämäisesti, niin kutsuttuna hermeneuttisena kehänä. Tutkimuksen tekemisessä tämä tarkoittaa kehämäistä etenemistä aineiston ja sen tulkinnan välillä. Tutkimusaineiston toistuva lukeminen vie tutkijaa lähemmäs aineistoa, jolloin hän oppii ymmärtämään aineistoaan paremmin ja toisaalta auttaa tutkijaa luopumaan omista ennakkokäsityksistään, jolloin tutkimusaineiston ymmärtämisen esteet vähenevät. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 34-35.)

Laineen (2007) mukaan fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan filosofiset kysymykset liittyvät ihmiskäsitykseen ja tiedonkäsitykseen ja tutkimuksen teon näkökulmasta huomio kiinnittyy kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteisiin. Fenomenologiassa ajatellaan, että ihmistä ei voida tutkia irrallisena hänen omasta elämäntodellisuudesta, vaan eri asiat saavat erilaiset merkitykset jokaisen ihmisen ja hänen todellisuutensa välisessä suhteessa. Ihminen siis kokee asioita sen mukaan, mitä ne hänelle merkitsevät ja jos halutaan ymmärtää ihmisen toimintaa, meidän tulee olla kiinnostuneita siitä, millaisten merkitysten ohjaamana hän toimii. (Laine 2007, 29.)

Aineistolähtöisen tutkimuksen haaste on se, että tutkimuksen tarkoituksena on kuulla ihmisten kokemuksia, mutta niiden tulkinta ei koskaan voi olla täysin objektiivista. Tutkimustuloksiin siis väistämättä vaikuttavat myös tutkijan omat käsitykset tutkittavasta asiasta, tutkijan määrittelemä tutkimusasetelma sekä menetelmä. Olennaista kuitenkin fenomenologis-hermeneuttisesta näkökulmasta on se, että tutkija tiedostaa omat ennakkokäsityksensä ja tuo ne näkyväksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96.) Tiedostin tutkimusaihetta ideoidessani sen, että minulla on väistämättä omia ennakkokäsityksiä tutkimusaiheeseen liittyen oman työhistoriani vuoksi. Toisaalta kiinnostukseni tutkimusaiheeseen nousi nimenomaan työkokemukseni kautta. Olen toiminut aiemmin sijais- ja jälkihuollon sosiaalityössä sosiaalityöntekijän tehtävissä. Lisäksi sosiaalityön työhistoriaani on mahtunut työskentelyä niin lastensuojelulaitoksissa kuin päihdekuntoutuksessa. Erityisesti lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityö, jossa asiakkaanani oli useita alaikäisiä päihteitä käyttäviä nuoria, on vaikuttanut omiin ennakkokäsityksiini tutkimusaiheeseen liittyen. Nuorten sitoutuminen ja motivaatio hoitaa omaa päihdeongelmaansa näyttäytyi usein heikolta. Lastensuojelun sijaishuolto näiden nuorten auttamiseksi näyttäytyi käytännön työssä monen nuoren osalta tehottomana. Jotkut sijoitetuista nuorista puolestaan hyötyivät sijoituksesta ja sijoituksella päästiin tosiasiallisesti

vaikuttamaan nuoren päihteiden käyttöön. Sijaishuollon sosiaalityötä tehdessä pohdin hyvin usein tätä kahtia jakoa näiden nuorten välillä ja sitä, mikä tuki ja sai toiset nuoret lopettamaan ja pääsemään irti päihdeongelmasta sijaishuollon aikana ja mitkä tekijät mahdollisesti taas vaikuttivat siihen, että osa nuorista tuntui syöksyvän vain syvemmälle päihdemaailmaan ja päihteiden käyttöön. Esiymmärrykseni tutkittavaan aiheeseen liittyen liittyi pääsääntöisesti ilmiötasolle nuorten päihteiden käytöstä ja sijaishuollosta. Esiymmärrykseni kautta tiedostin esimerkiksi ilmiönä sen, että lastensuojelulaitoksissa esiintyy nuorten päihteiden käyttöä tai että tiukka rajoittaminen päihdeongelman akuutissa vaiheessa tuntui toimivalta joidenkin nuorten kohdalla, mutta toisten kohdalla sillä ei ollut pysyvää vaikutusta nuoren päihteiden käytölle. Syvempi teoreettinen ymmärrys tai tarkemmat syyt ilmiöiden taustalla olivat minulle kuitenkin vieraampia. Työkokemukseni ihmisten parissa tehtävästä työstä on rakentanut minulle käsityksen siitä, että ihminen on yksilö, joka on aina omien elämäkokemuksensa, sosiaalisen todellisuutensa sekä ympäröivän maailman tulosta. Nuorten päihteiden käyttöön kytkettynä ajattelumallini ihmisistä ja ihmisyydestä on johtanut siihen, että ajattelumallissani jokaisen nuoren polku päihteiden käytön kokeilusta päihderiippuvuuden syntyy ja siitä mahdolliseen irtaantumiseen on hyvin yksilöllinen, eikä päihteitä käyttäviä nuoria voida asettaa mihinkään yhteen kategoriaan heidän päihteiden käyttönsä ja päihteistä irtaantumisen näkökulmista.

Tutkimusprosessin aikana en työskennellyt sosiaalialan tehtävissä. Joillekin haastateltaville nuorille olin kuitenkin tuttu nimi tai henkilö aiemman työhistoriani vuoksi. Vaikka hermeneuttis-fenomenologisessa lähestymistavassa painotetaan, että tutkijan omat ennakkokäsitykset tulisi työntää sivuun, jotta tutkija voi analysoida tutkimustuloksia objektiivisesti, koen, että oma esiymmärrykseni nuorten päihdeongelmista ja lastensuojelun sijaishuollosta ei ole kuitenkaan huono asia. Koen, että erityisesti nuorten kohtaaminen haastattelutilanteissa sekä nuorten kertomusten kuunteleminen päihteiden käytöstä ymmärtäen esimerkiksi päihteiden käyttöön ja sijaishuoltoon liittyvää nuorten käyttämää sanastoa ja slangia helpotti haastattelujen etenemistä. Toisaalta halusin tietoisesti asettua tutkijan ja kuuntelijan rooliin ja työntää sivuun omaa tietämystäni nuorten päihteiden käytöstä ja sijaishuollosta juuri sen takia, etten liian helposti tekisi omia olettamuksia ja tulkitsisi nuorten kertomaa oman tietämykseni kautta. Koin haasteeksi sen, että mikäli en tietoisesti työnnä sivuun omaa tietämystäni, haastattelut voivat jäädä liian pintapuolisiksi, jos oletan tietäväni mistä nuori puhuu. Tästä syystä kiinnitin huomiota haastatteluissa siihen, että tein teemoihin liittyviä lisäkysymyksiä haastateltaville, mutta pyrin käyttämään mahdollisimman avoimia kysymyksiä, jotta

en myöskään sortuisi liian johdattelevaan haastattelutyylisiin. Tavoittelin sitä, että haastattelut saivat mahdollisimman omin sanoin kertoa kokemuksistaan.

4.2 Aineisto ja sen kerääminen

Aineiston tähän tutkimukseen keräsin haastattelemalla kuutta 18–21-vuotiasta lastensuojelun jälkihuollossa olevaa nuorta, jotka ovat olleet sijoitettuna lastensuojelulaitoksessa päihitteiden käyttönsä vuoksi. Tutkimukseen osallistui sekä miehiä että naisia. Haastattelemistani nuorista yhtä nuorta lukuun ottamatta nuorilla oli taustallaan sijoituksia lukuisiin eri sijaishuoltopaikkoihin. Kaksi nuorista oli sijoitettu 13-vuotiaana, kaksi nuorista 16-vuotiaana ja kaksi nuorista 17-vuotiaana. Toinen 17-vuotiaana sijoitetusta nuoresta oli ollut aiemmin lapsuudessaan myös sijoitettuna, mutta kotiutunut välillä ja sijoitettu 17-vuotiaana uudelleen päihitteiden käytön vuoksi. Yksittäisten nuorten sijoitusten kestot olivat 11 kuukaudesta noin kahteen vuoteen. Osalla nuorista oli vaikeuksia muistaa tarkkaa sijoituksensa kestoa.

Haastateltavat sain mukaan tutkimukseeni erään keskisuuren kuntayhtymän sijais- ja jälkihuoltoyksikön kautta. Tutkimusluvan hain kuntayhtymästä. Toimitin sijais- ja jälkihuoltoyksikköön tiedotteen sekä nuorille toimitettavan kirjeen tutkimuksestani. Yksikön työntekijät toimivat yhteyshenkilöinä tutkimukseni kriteerit täyttäviin nuoriin ja kartoittivat halukkaita osallistujia. Tämän jälkeen yhteyshenkilöt välittivät minulle halukkaiden nuorten yhteystietoja ja olin jokaiseen nuoreen yhteydessä puhelimitse. Puhelimessa kerroin jokaiselle vielä tutkimukseni aiheesta ja tarkoituksesta sekä sovimme haastattelun ajankohdasta ja paikasta. Annoin jokaiselle nuorelle mahdollisuuden määritellä itse haastattelun ajankohdan sekä paikan. Tarjosin myös jokaiselle nuorelle mahdollisuuden toteuttaa haastattelu videovälitteisesti tai puhelimitse, keväällä iskeneen Covid-19 epidemian vuoksi. Jokainen nuorista toivoi kuitenkin tapaamista kasvotusten. Sijais- ja jälkihuoltoyksikkö tarjosi myös mahdollisuuden toteuttaa haastattelut heidän tiloissaan, jossa oli tarkat ohjeistukset tapaamisiin ja hygieniaan liittyen Covid-19 epidemian vuoksi. Nuoret kävivät näissä tiloissa epidemiaa aikana myös muutoin tapaamassa työntekijöitään, joten arvioin haastattelujen tekemisen olevan turvallista näissä tiloissa.

Tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastattelua. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, joka tarkoittaa sitä, että haastattelun näkökulma on päätetty etukäteen. Teemahaastattelussa tutkija on määritellyt käsiteltävät teemat etukäteen ennen haastattelujen

tekemistä ja haastattelun aikana on tarkoitus käsitellä nuo ennalta määritellyt teemat. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48.) Oma valmistautumiseni haastatteluihin tarkoitti sitä, että suunnittelin haastattelussa esiin nostettavat teemat etukäteen ja pidin ne muistiinpanoina itselläni haastattelun aikana, jotta jokainen teema tulisi käsiteltyä jokaisen haastateltavan kanssa. Joistakin teemoista olin kirjannut itselleni myös apukysymyksiä, joilla pyrin varmistamaan sen, että saan aineistoon mukaan varmasti tutkimuskysymysteni kannalta olennaista tietoa. Apukysymykset toimivat ikään kuin tukena itselleni hieman uudessa ja epävarmassa tilanteessa tutkijana.

Haastattelut toteutin touko- ja kesäkuussa 2020. Olin yllättynyt siitä, että niin moni nuori oli kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni ja haastateltavat löytyivät hyvin nopeasti. Kuitenkin heti alkuun sovitusta haastatteluista kolme peruuntui nuorten aloitteesta, unohduksen sekä sairastumisen vuoksi. Sain kuitenkin nuorten kanssa sovittua uudet haastatteluajat ja haastattelut toteutettua.

Jokaisen haastattelun aloitin kertomalla vielä tutkimukseni aiheen sekä tarkoituksen. Kerroin, että tarkoitukseni on nauhoittaa haastattelu. Lisäksi kerroin, että haastattelu tehdään nimettömänä ja tutkimuksessani tulokset tuodaan esille siten, ettei yksittäisiä nuoria voida tunnistaa. Kysyin jokaiselta nuorelta vielä suostumuksen haastatteluun ja kerroin, että haastattelun saa keskeyttää myös missä tahansa vaiheessa haastattelua. Etukäteen olin jännittänyt sitä, miten luonnollista omasta päihteiden käytöstä ja sijaishuollosta puhuminen nuorille olisi. Ennen haastattelua kerroin myös jokaiselle nuorelle, että nuori saisi kertoa juuri sen verran kuin itse haluaa ja mikäli kokee, ettei halua puhua jostakin teemasta lainkaan, sekin on sallittua. Kuitenkaan tällaista tilannetta ei haastatteluissa tullut esille. Mielestäni nuoret puhuivat kokemuksistaan rohkeasti ja avoimesti ja monelle nuorelle tämä olikin ensimmäinen tilaisuus sijaishuollon jälkeen puhua kaikesta kokemastaan.

Haastattelut nuorten kanssa koin luonnolliseksi tavaksi itselleni kerätä tietoa, sillä nuorten parissa työskentely ei ollut minulle uusi asia, vaikka tutkimuksen tekeminen onkin. Lisäksi koin, että haastatteluissa nuoret pääsivät pohtimaan aihetta syvemmin ja vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa kuin mitä kysely- tai lomakemuotoinen menetelmä olisi mahdollistanut. Hirsjärvi ja kumppanit (2008) toteavat, että haastattelu on menetelmänä joustava, koska aineistonkeruuta voidaan suunnata aina tilanteen vaatimalla tavalla. Lisäksi se mahdollistaa lisä- ja tarkentavien kysymysten esittämisen haastattelun aikana. Keskusteleva tapa kerätä

tietoa vapauttaa haastattelijan ikään kuin tutkijan näkökulmasta, tuo tutkittavan äänen kuuluviin ja antaa tutkittaville mahdollisuuden nostaa itselleen merkityksellisiä kokemuksia esille. (Hirsjärvi ym. 2008, 164 ja 204–205.)

4.3 Aineiston analyysi

Aloitin aineiston analyysin litteroimalla nauhoittamani haastattelut melko sanatarkasti. Jätin litterointivaiheessa kuitenkin kirjaamatta joitakin äännähdyksiä tai täytesanoja, kuten *mmm* tai *niinku*. Jokaisen litteroinnin alkuun merkitsin aina nuoren iän, sukupuolen sekä haastattelun keston. Litterointivaiheessa kiinnitin huomiota jo siihen, että jätin kirjaamatta kaikki tunnistetiedot nimien, paikkakuntien sekä sijaishuoltopaikkojen osalta. Haastattelut olivat kestoltaan 47 minuutista 73 minuuttiin. Litteroitua aineistoa kertyi Times New Roman fontilla koolla 12 ja rivivälillä 1 yhteensä 46 sivua.

Tutkimusaineistoni analysoinnin toteutin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri vaiheeseen, joita ovat aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely sekä teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108, 110). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimuksen keskiössä ovat tutkimukseen osallistuneiden näkemykset (Drisko & Maschi 2015, 103). Tarkoituksena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus ja tehdä se niin, ettei aikaisemmilla havainnoilla tai teorioilla olisi vaikutusta sen syntymiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.) Käytännön tasolla täysin aineistolähtöinen lähestymistapa on kuitenkin mahdotonta. Tutkija tekee tutkimusaineistonsa keräämisen ja jäsentelyn osalta teoreettisia valintoja ja tulkintoja, jolloin teoreettiset käsitteet väistämättä koskettavat aineistoa ja sen analysointia. (Ruusuvoori ym. 2010, 19–20.) Huomasin tämän omalla kohdallani tutkimukseni analyysia tehdessä. En voi työntää syrjään omaa tietämystäni ja kokemusta lastensuojelun sijaishuollosta sekä nuorten huumausaineiden käytöstä. Keskityin kuitenkin tietoisesti siihen, että tutkimustulokseni nousevat puhtaasti aineistostani enkä liiaksi yritä tulkita niitä oman olemassa olevan tietämykseni kautta.

Aineiston litteroinnin jälkeen tulostin litteroidut haastattelut paperille ja luin kaikki haastattelut vielä lävitse kokonaisuudessaan. Hirsjärven ja Hurmeen (2004) mukaan analysointivaiheen aluksi purettu aineisto tulisi lukea läpi kokonaisuutena useaan kertaan. Aineiston

analysointi edellyttää sitä, että tutkija tuntee aineistonsa. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 143.) Poistin haastatteluista kaikkien haastateltavien nuorten nimet. Aluksi pohdin haastateltavien nimeämistä uudelleen, mutta luovuin tästä ajatuksesta, jotta voisin suojella nuorten anonyymiteettiä. Halusin kuitenkin tuoda tulososiossa esille lainauksia aineistosta ja mikäli eri lainaukset ovat edes keksittyjen nimien varjolla yhdistettävissä toisiinsa, se olisi voinut mielestäni liiaksi vaarantaa nuorten ja heidän kertomusten tunnistettavuutta.

Tutkimukseni aineisto on kerätty teemahaastattelun avulla, joten aineiston alkuvaiheen käsitteilytapana teemoittelu tuntui luontevalta. Teemoittelussa tarkoituksena on selkeyttää ja pelkistää aineistoa. Teemoittelun avulla tarkastellaan aineistosta toistuvasti esille nousevia teemoja, jotka ovat usein samankaltaisia kuin teemahaastattelussa tutkijan esille nostamat teemat. Tämän lisäksi tarkastellaan myös teemoja, jotka eivät ole tutkijan teemahaastattelun ennalta määriteltyjä teemoja, vaan nousevat tutkittavien puheesta muutoin toistuvasti. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 173.) Litteroitua aineistoani lukiessani, sieltä alkoi rakentua selkeitä teemoja esille, jotka osin mukailivat teemahaastattelurunkoani, kuten esimerkiksi päihitteiden käyttö sijaishuollon aikana, säännöt ja rajoitustoimenpiteet sekä kokemukset lastensuojelulaitosten henkilökunnasta. Haastattelutilanteissa sekä aineistoa läpi käydessäni, huomasin siinä esiintyvän myös toistuvasti teemoja, jotka eivät suoranaisesti sisältyneet haastattelun runkoon. Tällaisia aiheita olivat esimerkiksi kokemukset epäasiallisesta kohtelusta ja epäluottamuksesta. Lisäksi useampi haastateltavista pohti kokemuksiaan ja tunteitaan liittyen ”narkkariksi leimautumiseen” sijaishuoltopaikan toimesta, eli kokemuksia siitä, mitä nuori ajatteli sijaishuoltopaikan hänestä ajatelleen. Osa ennalta määrittelemistäni teemoista olivat sellaisia, joista nuoret puhuivat hyvin vähän tai sivuuttivat ne kokonaan. Tällaisia teemoja olivat esimerkiksi perhesuhteet sijaishuollon aikana sekä yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa.

Teemoittelun jälkeen jatkoin edelleen aineistoni analysointia. Ensi vaiheen teemoittelun jälkeen aineistossa oli edelleen paljon aiheita, jotka liittyivät samoihin teemoihin, joten etsin teemoja, jotka liittyivät toisiinsa ja yhdistelin näitä alateemoja alaluokiksi ja loin niistä yläteemoja eli yläluokkia. Haastavaksi aineiston analyysin tekemisessä muodostui se, että samaan aiheeseen liittyen nuorilta löytyi sekä positiivisia, että negatiivisia kokemuksia ja suurin osa nuorista oli ollut sijoitettuna useampaan lastensuojelulaitokseen, joten kokemukset vaihtelivat myös hyvin paljon sijaishuoltopaikasta, ajasta ja tilanteesta riippuen. Analyysivaiheessa haastavaa, mutta myös mielenkiintoista oli siis löytää niitä selittäviä tekijöitä,

mitkä esimerkiksi tekivät aikuisten asettamien rajojen laittamisesta toisessa hetkessä toivotavaa ja toisessa hetkessä syyn kapinoida ja käyttää lisää päihteitä.

Aineiston jakaminen ensin alaluokkiin ja sen jälkeen yläluokkiin johti kohti aineiston ja teemojen yhdistelyä ja tiivistämistä edelleen pääluokiksi. Pääluokat muodostivat tutkimustulosteni neljä merkityskategoriaa, ja nämä kategoriat ovat sijaishuolto tukena, sijaishuolto kontrollina, sijaishuolto säilyttäjänä sekä sijaishuolto mahdollistajana.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
<i>“Et sä niinku oikeesti opit siitä kamasta”</i>	Tietoa päihteistä	Päihdevalistus	Sijaishuollossa tehtävä päihdetyö	SIJAIS-HUOLTO TUKENA
<i>”Se oli vaan sitä, että oon tässä paikoil-laan nyt viikon tai kuukauden ja sitten jatkan samaa menoa kun tää loppuu.”</i>	Rajoitukset	Suhtautuminen sääntöihin ja rajoitustoimenpiteisiin	Säännöt sekä lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet ja niiden merkitys päih-teiden käytön näkö-kulmasta	SIJAIS-HUOLTO KONTROL-LINA
<i>“Anoo mitä mä siellä tein, ni aamulla ku heräsin, ni mulla oli kotikoulua, aamiainen, sitte päivä-ruoka, sen jäl-kee lisää kou-lua ja sit istut-tii loppupäivä huoneessa.”</i>	Vähäinen kontakti aikuisten ja nuor-ten välillä	Passiivisuus Vetäytyminen	Passiivinen ja virik-keetön sijaishuolto	SIJAIS-HUOLTO SÄILYTTÄ-JÄNÄ
<i>”Siel oli niin hyvä porukka. Kaikki oli niin läheisiä, ni meil oli se, et yks toi naksuja ja sit koko po-rukka otti niitä.”</i>	Päihteiden käyttö Päihteitä käyttä-vät kaverit	Päihteitä käyttä-vät nuoret sa-massa sijais-huoltopaikassa	Päihteiden käyttö las-tensuojelulaitoksessa	SIJAIS-HUOLTO MAHDOL-LISTAJANA

Aineiston analyysiä tehdessäni minua ohjasivat myös tutkimuskysymykseni. Tavoitteeni oli löytää niitä merkityksiä, joita sijaishuolto ja sen aineistosta nousseet eri elementit, kuten henkilökunta, päihdetyö tai säännöt ja rajoitustoimenpiteet merkitsivät nuorten päihteiden käytön näkökulmasta. Aineistosta perusteella rakentui kehä, jossa nuori koki epäluottamusta sijaishuoltopaikkaansa, sen henkilökuntaa sekä osaamista kohtaan ja jäi yksin negatiivisten tunteidensa ja kokemustensa kanssa. Tällainen tilanne puolestaan lisäsi nuoren ei-toivottua käyttäytymistä, kuten päihteiden käyttöä, päihteiden käytön salailua sekä karkailua sijaishuoltoyksiköstä. Karkailu ja päihteiden käyttö puolestaan johtivat negatiivisiin seuraamuksiin nuorelle itselleen, mikä lisäsi entisestään nuoren epäluottamusta aikuisiin ja siihen, että omasta todellisesta tilanteestaan voi aikuisille puhua.

Tulososiossa olen nostanut esille myös melko paljon suoria sitaatteja aineistostani. Koen, että suorat sitaatit tuovat hyvin esille haastateltavien ajatuksia juuri niin kuin he itse ovat asiat tarkoittaneet.

4.5 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkimuksen tekemistä on tärkeää pohtia aina myös eettisestä näkökulmasta. Erityisen tärkeäksi sen omassa tutkielmassani tekee se, että tutkimukseni kohderyhmä, jälkihuollossa olevat nuoret ovat nähtävissä hyvin erityisessä asemassa olevana kohderyhmänä. Vaikka tutkimuksen maailmassa lasten ja nuorten äänen kuuluviin saattaminen nähdään tärkeänä, nähdään lasten ja nuorten olevan toisaalta yhteiskunnassa heitä, jotka ovat haavoittuvassa ja marginaalisessa asemassa ja vaativan tästä syystä erityistä huomiota tutkimuskäytännöissä. (Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö 2010, 15–16.)

Tutkielmani tekeminen käynnistyi tutkimussuunnitelman tekemisen jälkeen niin, että hain tutkielmalleni tutkimuslupaa kuntayhtymästä, jonka asiakkaina olevia jälkihuoltoonuria halusin haastatella. Luvan saatuani, olin yhteydessä kyseisen kuntayhtymän jälkihuoltoyksikköön, jonka kautta sain yhteystietoja nuorille, jotka olivat kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseeni. Puhelinkeskustelussa nuoren kanssa kerroin tutkimuksestani, sen aiheesta ja tarkoituksesta sekä siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Ihmisoikeuksien näkökulmasta yksi keskeinen periaate on tutkimukseen osallistuvien henkilöiden vapaaehtoinen ja riittävään tietoon perustuva suostumus osallistumiselle (Strandell 2010, 95). Myös tutkimushaastattelun alussa toin jokaiselle haastateltavalle esille sen, että

tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja haastattelu voidaan keskeyttää milloin tahansa haastattelun aikana, mikäli haastateltava kokee siihen tarvetta.

Tutkielmani aihe on sensitiivinen, jolloin haastatteluun liittyvät aiheet voivat olla haastateltavalle hyvin henkilökohtaisia ja traumaattisia. Nuorilla, joita haastattelin, oli paljon kipeitä ja traumaattisiakin kokemuksia liittyen päihteiden käyttöön sekä aikaan, jolloin he olivat sijoitettuna lastensuojelulaitokseen. Sensitiivisten aiheiden tutkiminen ja tutkimustilanne vaativat tutkijalta herkkyyttä lukea ja aistia haastattelutilannetta niin, että haastattelu etenee ilman tutkijan asettamaa painetta haastattelun kulkuun ja niin, ettei se horjuta haastateltavan henkistä hyvinvointia. (Laitinen 2004, 51.) Haastattelutilanteessa annoin nuorille tilaa kertoa kokemuksistaan avointen haastattelukysymysten kautta ja tarvittaessa tein myös tarkentavia kysymyksiä. Mikäli nuori ei halunnut puhua kysymästäni aiheesta tai ohitti sen, esimerkiksi kääntämällä aiheen muualle, en painostanut haastateltavia jatkamaan tällaisesta aiheesta. Erityisesti sensitiivisiä aiheita käsiteltäessä tutkijan empaattinen suhtautuminen haastateltavaan ja tämän kertomaan on tärkeää. (Hirsijärvi & Hurme 2008, 102–103). Olin etukäteen ajatellut ja varautunut siihen, että tutkimusaiheeni saattaisi herättää haastateltavissa nuorissa vaikeitakin tunteita ja muistoja. Lämpimällä ja empaattisella suhtautumistavalla pyrin kuitenkin luomaan haastatteluhetkestä sekä luottamuksellisen että turvallisen hetken puhua nuoren elämään liittyvistä vaikeista kokemuksista. Eettisestä näkökulmasta luottamuksellisen suhteen luominen on nuoria tutkittaessa erityisen tärkeää (Vehkalahti ym. 2010, 16). Koen onnistuneeni luomaan haastateltaville turvalliselta tuntuneen haastattelutilanteen, koska nuoret kertoivat hyvinkin henkilökohtaisia ja kipeitä kokemuksia elämänsä varrelta. Toisaalta haastattelutilanteet sisälsivät myös kepeyttä ja yhteistä naurua ja pyrin siihen, että haastattelun päätteeksi siirryimme keskustelussa kevyempiin aiheisiin, kuten kesän suunnitelmiin tai muihin positiivisiin asioihin. Lisäksi kiitin jokaista nuorta haastattelun päätteeksi siitä, että nuori uskalsi ja halusi kertoa kokemuksensa tutkimustani varten ja korostin sitä, miten tärkeää on saada nuorten kokemuksia kuuluviin heidän itsensä kertomana.

Kun tutkimusaihe on sensitiivinen ja tutkimukseen osallistuvat henkilöt erityisessä asemassa olevia nuoria, tutkimuksen tarkoitusperä ja toteuttaminen on oltava perusteltuja. (Pietarinen & Launis 2002, 46.) Vaikka lastensuojelussa lasten kuuleminen ja heidän tapaminen tulisi olla työn keskiössä, käytännön työssä usein tuntui, että lasten kanssa keskustelulle ei koskaan ollut riittävästi aikaa, vaikka se olikin osa jokapäiväistä työtä. Tutkimusaihetta suunnitellessani minulle oli selvää, että haluan tehdä tutkimusta, jossa

lastensuojelun asiakkaana olleet nuoret saavat omaa ääntänsä ja kokemuksiaan kuuluviin. Koin, että esimerkiksi lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämisen edellytys on kuulla myös sen kokeneita ihmisiä. Toisaalta tutkijan vastuulla on myös pohtia, voiko tutkimukseen osallistumisesta olla jotakin haittaa osallistujille ja miten se voi vaikuttaa sen kohteena oleviin henkilöihin. (Pietarinen & Launis 2002, 46.) Tästä syystä pidin tutkittavien anonymiteettiä erittäin tärkeänä seikkana niin aineistoa hankkiessani kuin tutkimustuloksia kirjoittaessani. Korostin tätä myös pyytäessäni nuoria mukaan tutkimukseeni, niin haastattelupyyntökirjeessä, nuorten kanssa käydyissä puhelinkeskusteluissa kuin itse haastattelutilanteessa. Tietosuojaan ja aineiston säilyttämiseen kiinnitin myös huomiota ja säilytin tietokoneelleni tallentamat haastatteluaineistot salasanan takana siten, ettei niihin ollut muilla henkilöillä pääsyä. Tutkielmani analyysiä kirjoittaessani halusin mukaan tekstiin suoria lainauksia aineistosta, mutta huolehdin siitä, ettei yksittäisiä nuoria voi tunnistaa tekstistä tai haastattelusitaateista. Suorien lainausten runsas käyttö osana tutkimustuloksiani pohjautuu siihen, että tutkimukseni yksi tärkeimmistä tavoitteista on ollut nuorten oman äänen esille tuominen. Suorien aineistolainauksien kautta olen saanut mielestäni nuorten ääntä kuuluviin, juuri niin kuin he ovat itse asioista puhuneet. Toisaalta suorien lainauksien käyttäminen mahdollistaa myös tutkimuksen lukijalle analyysin ja aineiston välisen peilaamisen ja tuo näkyväksi sitä, miten olen saadun aineiston kautta rakentanut tutkimukseni analyysiä ja tutkimustuloksia.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Päihteiden käytön aloittaminen

Päihdekokeilujen ja käytön syitä on löydetty muun muassa nuoruuteen ja murrosikään, kaveripiirin merkitykseen, yhteiskunnan luomiin paineisiin ja nuorten omaan pahaan oloon ja ahdistukseen liittyen. (Leisto & Tuomikoski-Koukkula 2005, 18–19.) Omassa tutkimuksessani olin kiinnostunut siitä, miten huumausaineet tulivat nuoren elämään nuorten kertomana. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten päihdekokeilut olivat alkaneet 12–13 vuoden iässä, siirryttäessä peruskoulun alaluokilta yläkoulun puolelle. Jokaisen tutkittavan kohdalla päihteiden käyttö oli alkanut alkoholikokeilulla, jota nuoret kuvasivat normaaliin nuoruuteen kuuluvana asiana.

“No alkoholihan alko ihan kun mä olin kutos-seiskaluokalla, ku pääsin yläasteelle, silloin kavereitten kanssa käytiin aina juomassa silloin tällön ja haettiin joku hakija. Ihan perus hommaa, mitä kaikki lapset tekee yläaste ikäsenä ja siitä ylöspäin.”

“No mä olin aika nuori, joku 12-13. Ensin se alko sillä, että mä join ja sitten mä aloin käyttämään jotai lääkkeitä, en ees tiä mitä lääkkeitä, mä vaan otin.”

Alkoholinkäytön rinnalle tuli jokaisen haastatellun nuoren kohdalla hyvin pian kannabis ja yhden nuoren kohdalla lääkkeit. Haastateltavat kuvasivat käytön olleen aluksi kokeiluluonteista, mutta kaikki haastateltavat kuvasivat käytön muuttuneen noin kahden vuoden sisällä aloittamisesta toistuvaksi ja säännöllisemmäksi käytöksi ja 15-vuoden iässä jokaisella haastattelemani nuorella oli ollut useiden eri huumausaineiden käyttöä. Kysyin nuorilta, mikä sai heidät kokeilemaan erilaisia päihteitä, kuten huumausaineita. Vastaukset jakautuivat selvästi kolmeen eri vaihtoehtoon; huumausaineiden kiehtovuus, kaveripiirin vaikutus sekä yritys helpottaa omaa pahaa oloa.

Jokainen haastateltavista kertoi kaveripiirinsä vaihtumisesta, joko ennen päihteiden käytön aloittamista tai sen jälkeen, kun päihteiden käyttö oli alkanut. Osalla haastateltavista kaveripiiri oli vaihtunut useasti murrosiän aikana. Kaveripiirin vaihtumiseen näytti vaikuttaneen ulkopuolisuuden tunteet omassa kaveripiirissä. Tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat, että kaveriporukan kaverit, josta haastateltavat nuoret irrottautuivat, saattoivat panostaa esimerkiksi koulunkäyntiin, harrastuksiin ja noudattivat sääntöjä, jonka vuoksi tutkimukseen

osallistuneet nuoret kokivat, ettei yhteisiä mielenkiinnon kohteita tai yhdistäviä tekijöitä kaveripiirissä enää löytynyt. Tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat lisäksi, ettei heillä itsellään ollut tuolloin erityisiä kiinnostuksen kohteita ja etteivät he olleet erityisen hyviä missään ja monella koulunkäynti tuotti vaikeuksia. Itseä ja omaa paikkaa kaveripiireissä jouduttiin näin ollen hakemaan uudelleen. Uudet kaveripiirit murrosiän kynnyksellä näyttivät tuovan yhteen ne nuoret, joilla ei ollut muuta arjen täyttävää sisältöä, kuten kouluun tai harrastuksiin panostamista. Kaveripiirin vaihtumisen myötä omaan kaveripiiriin saattoi kuulua itseä vanhempia kavereita, minkä myötä myös päihhteet tulivat nuoren elämään.

“...ja sitku oli kaikkii tollasii kavereita, jotka käytti ja päädyttiin niiden kaikkien kanssa samalle erityisluokalle ni siitähän ei mitään hyvää seurannu ku 12 apinaa laitetaa samalle luokalle.”

“Seuraavaks siitä alko pyörii vanhempien kanssa jotka alko ryyppäilemään ja siitä vähän mallia ja sit vedettiin koko viikko jo silleen et oli kännissä ja sit alko tulee sitä kukkaa.”

“Meidän luokka noin 50 prosenttia oli käyttäny jonkin näköstä huumausainetta, muutamakun alkoholia, ni se oli aika helppoa, kun me porukassa niinku puhuttii päihteistä ja puhuttii amfetamiinista ja mitä niillä tehää ja puhuttii kaikista huumeista kavereitten kesken, uusien tuttavuuksien kesken ja niitten kautta päädyin taas erilaiseen porukkaan”

Kaksi haastateltavista nuorista mainitsi, että huumausaineista puhuminen, joko kaveriporukassa tai koulun antaman päihdevalistuksen yhteydessä herätti ja lisäsi kiinnostusta huumausaineita kohtaan. Niemelän (2009) mukaan nuorille annettavan päihdevalistuksen ehkäisevästä tehosta ja siitä, että se vähentäisi päihhteiden käytön aloittamista, ei ole näyttöä. Sen sijaan on huomattu, että perinteinen päihdevalistus lisää nuorten tietämystä päihhteistä. (Niemelä 2009, 56.) Yksi nuorista kertoi, että käynnit päihdetyöntekijän luona saivat aikaan lisääntyntä halua käyttää päihhteitä, koska käynneillä puhuttiin toistuvasti päihhteistä sekä siitä, kokiko nuori, että hänen teki mieli päihhteitä. Ensimmäisen huumausainekokeilun osalta osa nuorista kertoi kokeilun olleen tietoinen valinta. Osa puolestaan koki, ettei asiaa tullut harkittua tai mietittyä sen enempää, vaan tilaisuus kokeilla tarjoutui ja tilaisuus käytettiin hyväksi.

“Siin oli tietynlainen tietonen valinta, mä en oikein ollu tyytyväinen ni ajatelin, että tää on tie onneen.”

“Joo niinku ryhmäpaine, mä halusin mennä mukana, mä en halunnu jäähä niinkö yksin, mä en halunnu olla se yks kunnollinen.”

Kaikkia haastateltavia yhdistävä tekijä oli se, että alkoholin ja huumausaineiden käyttöä ehti jatkaa pidemmän aikaa ennen kuin asia tuli kenenkään aikuisen tietoon. Päihteiden käytön aloittamisesta siihen, että käyttö tuli aikuisille ilmi, ehti kulua haastateltavien osalta 1–4 vuotta. Nuoret kertoivat epäilyä päihteiden käytöstä heränneen esimerkiksi omien vanhempien tai koulun toimesta, mutta epäilystä itse kiinni jäämiseen ehti kulua jokaisen nuoren kohdalla aikaa. Kolme nuorista kertoi lopulta koulun alkaneen tehdä heistä lastensuojeluilmoituksia.

Päihteiden käytön ja kiinni jäämisen seurauksena jokaisesta nuoresta tuli lastensuojelun asiakas. Kolme nuorista kertoi lastensuojelun asiakkuuden myötä heillä alkaneen käynnit päihdetyöntekijän luona sekä lastensuojelun avohuollon tukitoimia sekä palveluita, kuten tukihenkilötyöskentelyä. Yhden nuoren kohdalla käynnistyi lisäksi psykiatrian hoitokontakti. He kaikki kuitenkin kuvasivat päihteiden käytön jatkuneen ennallaan lastensuojelun väliintulosta sekä tukitoimista huolimatta ja jokaisen nuoren kohdalla päädyttiin sijoitukseen. Kolme nuorista kertoi puolestaan huumeiden käytöstä kiinni jäämisen johtaneen suoraan kodin ulkopuoliseen sijoitukseen.

Nuoret kertoivat ensimmäisen sijoituksen aiheuttaneen heissä negatiivisia tunteita, kuten ärsytystä. Jokainen haastateltavista kertoi, että ensimmäinen, lyhytaikainen sijoitus sai heidät ajattelemaan, että he hoitavat tuon ajan siten, että pääsevät palaamaan takaisin kotiin.

“Mun ainoa tavoite oli vaan et hoidan sen silleen et pääsen kotiin.”

“Mä ollu siel ku jonku kuukauden, et senki takii mä pärjäsin siellä niin hyvin, ku mä kirjoitin kalenterii sen et mä pääsen tänä päivänä pois.”

“Ne sano et sä istut täällä kuukauden ja sit mä istuin siellä kuukauden ja lähin pois kun kuukaus oli täynnä. Et se kyl alko vaa vituttaa enemmän et mä jäin jumii sinne kuukaudeks.”

Neljä haastateltavista kertoi päässeensä lyhytaikaisen sijoituksen jälkeen palaamaan vielä kotiin. Yksi nuorista kertoi pystyneensä lopettamaan päihteiden käytön sijoituksen ajaksi, jotta kotiin pääsy oli mahdollinen. Kolme nuorista kertoi jatkaneensa päihteiden käyttöä lyhytaikaisen sijoituksen aikana, mutta kuitenkin vähentäneensä päihteiden käyttöä verrattuna sijoitusta edeltäneeseen aikaan, jotta pystyivät pitämään päihteiden käyttönsä salassa. Päihteiden käytön vähentämisellä ja ajoittamisella niin, ettei päihteiden käyttö näkyisi

esimerkiksi huumausainetesteissä eli seuloissa, päihteiden käyttö ei tullut ilmi ja nuoret pääsivät sijoituksen jälkeen palaamaan kotiin. Jokainen nuorista kuitenkin sijoitettiin uudelleen 1–6 kuukauden sisällä edellisestä sijoituksesta. Kolme haastateltavista kertoi pysyvää sijoitusta, eli huostaanottoa edeltäneen 1–3 lyhyempää sijoitusjaksoa. Jokaisen haastateltavan kohdalla oli päädytty lopulta huostaanottoon.

5.2 Sijaishuolto tukena

Tässä kappaleessa tuon esille nuorten kokemuksia päihdehoitoon vaikuttaneista tekijöistä sijaishuollossa ja saamastaan tuesta. Tuki sijaishuollossa nuorten päihdeongelman näkökulmasta tarkoittaa tutkimuksessani sitä hoitoa ja tiedon antamista, jota haastateltavat nuoret kokivat saaneen päihdeongelmaansa sijaishuollon aikana. Lisäksi se pitää sisällään sijaishuoltoyksiköiden henkilökunnan merkityksen tutkimukseeni osallistuneille nuorille.

Lastensuojelulain mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että sijaishuoltopaikka vastaa niihin hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, jotka ovat olleet lapsen huostaanoton perusteina. (Räty 2012, 410.) Jokaisen haastattelemani nuoren sijoituksen perusteena on ollut nuoren oma päihteiden käyttö. Lisäksi yhtä lukuun ottamatta jokainen nuorista oli ollut sijoitettuna useampaan sijaishuoltopaikkaan sijoitusaikanaan.

Nuorten päihdehäiriöiden hoidossa käytetään pääsääntöisesti kolmea hoitomuotoa, jotka ovat yksilö- ja/tai ryhmätapaamiset, koko perheen kanssa tehtävä työskentely sekä erilaiset yhdistelmähoidot, joissa yhdistellään erilaisia yksilö- ja perheterapia muotoja. (Niemelä 2009, 61–63.) Viisi tutkimukseeni osallistuneista nuorista oli ollut jossakin vaiheessa sijoitushistoriaansa sijoitettuna lastensuojelulaitokseen, joka oli profiloitunut nuorten päihdeongelmien katkaisuun ja hoitoon tai erityisen huolenpidon yksikköön. Nuoret puhuivat näistä yksiköistä nimillä ”katko” ja ”eho”. Haastattelussa kartoitin nuorilta, millä tavoin nuorten kanssa oli työskennelty päihdeasioiden parissa. Jokaisen nuoren kertomuksissa tehty päihdetyö painottui näihin sijoitusjaksoihin katkolla tai eholla. Työskentelymuotoina nuoret mainitsivat yksilö- ja ryhmämuotoiset keskustelut sekä kirjalliset tehtävät, henkilökunnan kanssa käydyt keskustelut päihteistä sekä vertaistuen muilta nuorista. Lisäksi haastateltavat kertoivat saaneensa päihteisiin liittyvää tietoa ja valistusta. Yksi haastateltavista nuorista toi esille sen, ettei hänen kanssaan oltu työskennelty sijaishuollon aikana päihteiden käyttöön

liittyen lainkaan. Koko perheen kanssa tehtävää systemaattista työskentelyä nuoren päihteiden käyttöön liittyen ei kukaan nuorista kuvannut millään tavalla.

Päihdetyöhön erikoistuneiden yksiköiden tarjoaman tuen sekä päihdetyöskentelyn nuoret kokivat hyvänä, vaikka se herätti myös ahdistuksen tunteita. Nuoret kokivat hyvän päihdetyön koostuvan työntekijöistä, joilla on päihdetyön kokemusta ja päihdekeskustelu oli faktoihin perustuvaa.

“Oppi niistä kummiski, et oppi just et ei ehkä kannata bentsoja ja subua samaan aikaan, et sulle tulee hengityslama, et sä niinku oikeesti opit siitä kamasta ja ne just uskals opettaa sulle siitä kamasta, koska ne kaikki tietää, et sä oot niitä jo käyttänyt.”

Sijoitushistoriansa aikana nuoret olivat katkaisu- ja erityisen huolenpidon yksiköissä vain muutamien kuukausien ajan. Muun ajan nuoret olivat sijoitettuna niin sanottuihin perusyksiköihin. Suurena ongelmana näyttäytyi se, ettei näissä yksiköissä ollut nuorille tarjolla päihdetyön osaamista tai päihdetyötä. Nuoret kuvasivat tätä eroa seuraavalla tavalla:

“Et ne ohjaajatki ei ollu niinku päihdetyöhön opetellu, niinku jossai katkolla tai kuntoutuksessa se oli erilaista et nekun tietää siit kaman käytöstä.”

“Joku tuli sanomaa mulle et mulla on laajat pupillit, et oonks mä ottanut subutek-sii ni mä rupesin vaan nauramaan, koska subusta sulla pienenee pupillit, et tajusin, et ei näil oo mitään hajuu.”

Työskentelyn ja tuen esteenä oli se, ettei nuori ollut sitoutunut eikä motivoitunut työskentelyyn. Sitoutumattomuus sekä motivaation puute olivat seurausta etenkin siitä, ettei omaa päihteiden käyttöä pidetty ongelmallisena. Käyttöä pidettiin niin sanotusti viihdekäyttönä ja ajanvietteenä, jossa nuorella ei sijaishuollossa ollut mielekästä tekemistä ja sisältöä arjessa. Väyrysen (2007) tutkimuksessa nousi esille, että tilanteessa, jossa nuori on päihdehoidossa muutoin kuin omasta tahdostaan, se aiheuttaa nuorelle usein vaikeuksia sitoutua kuntoutukseen ja nuoren käytöksessä tämä näkyy esimerkiksi uhmakkaana käyttäytymisenä ja muuna vastatoimintana (Väyrynen 2007, 201). Toisaalta sitoutumattomuus ja motivaation puute näytti johtuvan nuoren luottamuksen puutteesta ja sopeutumattomuudesta sijaishuolto- paikkaan. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta luottamussuhde työskentelyssä on ensiarvoisen tärkeää ja yksi suurimmista haasteista sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä. Myönteisillä vuorovaikutuskokemuksilla voidaan lisätä luottamusta toisiin ihmisiin ja rakentaa pohjaa sosiaalisen toimintakyvyn vahvistumiselle, kun taas luottamuksen puute

ympäröivään maailmaan ja ihmisiin johtaa pahimmillaan ihmisen sairastumiseen ja syrjäytymiseen. (Savukoski & Kauramäki 2011, 126–127.)

Mikäli nuori koki, ettei sijaishuoltopaikka ollut hänelle oikeanlainen, se näytti vaikuttavan väistämättä siihen, ettei nuori ollut valmis vastaanottamaan sijaishuoltopaikan tukea tai apua. Luottamuksen puutteeseen sekä sopeutumattomuuteen vaikutti myös se, miten nuori koki, että hänestä ajatellaan sijaishuoltopaikassa ja miten nuorta kohdellaan. Jatkuva päihdeidenkäytön epäily ja myös “narkkariksi” leimaaminen näytti vähentäneen nuoren luottamusta sijaishuoltoyksikköön ja sen osaamiseen työskennellä nuoren kanssa.

“Ne luuli kokoajan et mä oon kamapäissä vaikka mä olin ihan selvinpäin. Et se ohjaaja tuli joskus mun huoneeseenki ja haisto muka viinan siellä ja väitti et mä keittän kiljuu siellä. Mä olin silleen, että no ihan sama, tutkikaa mun huone, en mä täällä mitään kiljuu keitä...et must tuntu et se kuvitteli jo päässään musta kaikkee.”

Työskentelyä hankaloitti se, ettei aikuisilla ollut rehellistä tietoa nuoren päihdeongelman laajuudesta, koska suurin osa haastateltavista kertoi salailleensa sekä vähätelleensä käyttöönsä, toisaalta sekä itselleen, mutta myös aikuisille. Päihdeiden käytön salailu oli seurausta siitä, että nuoret pelkäsivät siitä seuraavia rangaistuksia ja esimerkiksi kotilomien tai muiden tulevaisuuden suunnitelmien, kuten itsenäistymis- tai kotiuttamissuunnitelmien peruuttamista. Myös aikuisten puheet sijaishuoltopaikan vaihtamisesta ja siirtymisestä esimerkiksi tiukemmin valvottuun yksikköön, kuten erityisen huolenpidon yksikköön tai katkolle mikäli nuoren päihdeiden käyttö jatkuisi, sai nuoret salailemaan päihdeiden käyttöönsä.

“Ei, en mä ikinä rehellisesti puhunu, mä oisin joutunut ongelmiin siinä vaiheessa...et jos ne haluis et nuori puhuis rehellisesti ni siinä pitäis luvata ettei mitään tapahu, et pitäis sanoa, et sano nyt mitä sä oot vetäny et voidaan auttaa sua...et jos siit seuraa jotain ni sitä vaan katkeroituu, et eihän täst ollu mitää hyötyy, jouduin vaa eri mestaa tai pahempaa mestaa”

“Et siin joutu salaileen, ku aina on se pelko perseessä et joudun oleen pitempään laitoksessa tai neljän seinän sisällä.”

Viisi nuorista kertoi karanneensa sijaishuoltopaikastaan ja osalla nuorista näitä karkaamisia eli hatkoja oli sijaishuollon aikana useita ja ne saattoivat olla kestoltaan useita kuukausia. Eräs nuori koki, että työskentelyn esteenä oli nimenomaisesti haluttomuus työskentelyyn sekä se, että nuori oli pitkiä aikoja pois sijaishuoltoyksiköstä karkumatkojensa vuoksi.

“En mä tehny minkäälaišta työskentelyä siellä kun mä en joko suostunu siihen tai siten en ollu paikalla, et ei mun kaa oikeen pystyny tekeen mitään. Et mä tein just niinku mä halusin ite tehdä.”

Moniammatillisen hoidon on nähty tutkimusten mukaan olevan yksi merkittävä seikka nuorten onnistuneessa päihdehoidossa (Niemelä 2009, 66–67). Kenelläkään haastattelemistani nuorista ei ollut sijaishuollon aikana pitkäkestoista kontaktia terveydenhuoltoon, päihdehuoltoon tai psykiatrian palveluihin. Kaksi nuorista kertoi sijaishuoltoyksikössä käyneen säännöllisesti lääkärin sekä psykologin, ja molemmat nuoret kertoivat käyneensä säännöllisesti näissä tapaamisissa. Osa nuorista koki tällaisesta lääkärin tai psykologin kanssa käydyistä keskusteluista olleen hyötyä, osa puolestaan koki, ettei hyötyä ollut. Kaksi nuorista kertoi, että heillä alkoi asiakkuus nuorisopsykiatrian palveluissa, mutta kokivat, ettei yhteistyö työntekijän kanssa ollut sujuvaa ja keskeyttivät hoidon. Kaksi nuorista puolestaan kertoi, ettei luvattua tai suunniteltua psykiatrian työskentelyä koskaan aloitettu. Yksi nuorista kertoi tähän olleen syynä ainakin se, että hänen sijaishuoltopaikkansa vaihtui niin useasti nuoren karkailun ja päihteiden käytön vuoksi, ettei työskentely päässyt koskaan alkamaan missään. Moniammatillisen työskentelyn esteenä näytti siis olevan sekä nuorten sitoutumattomuus, mutta myös se, ettei tarvittavia palveluita pystytty järjestämään nuoren rikkonaisen sijoitushistorian vuoksi.

Päihdekuntoutuksessa työntekijöiden ja asiakkaiden välisen vuorovaikutuksen laatu on nähty olevan yksi vaikuttava tekijä kuntoutukseen sitoutumisessa sekä sen tuloksellisuudessa (Lahti & Pienimäki 2011, 139). Nuorten kokemukset yhteistyöstä ja luottamuksesta sijaishuoltopaikan työntekijöihin kuvastuivat sekä myönteisinä ja kielteisinä kokemuksina. Nuorten mieleen on jäänyt yksittäisiä kokemuksia ja kohtaamisia sekä hyvässä että huonossa ja näitä kohtaamisia jokainen nuorista toi esille haastattelussa.

Kolme haastateltavista nuorista toi esille kokemuksen yksittäisen ohjaajan kanssa luodusta merkittävästä ja luottamuksellisesta suhteesta. Luottamuksellisen suhteen rakentumisen elementteinä kuvastuivat kokemukset siitä, että työntekijä ymmärsi ja kuunteli nuorta nuoren hankaluudesta, vastustuksesta ja negatiivisesta käytöksestä huolimatta. Yksi nuori kuvasi työntekijöiden oman päihdehistorian edistäneen sitä, että nuori koki työntekijän ymmärtävän nuorta, tämän oloa ja päihteiden käyttöä juuri tästä syystä. Luottamusta ja hyvää suhdetta näytti edistävän myös työntekijän positiivinen puhe nuoresta sekä se, että nuorella oli kokemus, että työntekijä teki työtään oikeista syistä, välitti nuoresta aidosti ja oli tämän puolella.

Muutama haastateltavista kertoi tunteen aidosti välittämisestä syntyneen siitä, että työntekijä piti nuoreen tiiviisti yhteyttä esimerkiksi nuoren karkureissujen aikana tai yhteistyösuhteen päättymisen jälkeen. Kaksi nuorista kertoi auktoriteettivastaisuudestaan ja siitä, että aikuisten sääntöjä ja käskyjä oli vaikea ottaa vastaan, mutta työntekijältä, johon nuori koki luottamusta, nuori myös toivoi rajojen asettamista. Nuoret kertoivat, että kun työntekijä tuns nuoren ja tämän käyttäytymisen hyvin, tämä osasi toimia ja rajata nuorta sellaisella tavalla, että nuoren oli helpompi ottaa sitä vastaan kuin työntekijältä, jota kohtaan nuori tuns epäluottamusta.

“H: (sijaishuoltopaikan nimi) oli yks ohjaaja, siihen pysty luottaa ihan täysillä. Se oli mun omaohjaaja ja vei mut välillä omaakin himaan pelaamaan pleikkaria

T: Mikä siin oli et sä luotit siihen ihmiseen just?

H: No en mä tiä, siihen vaan pysty jotenki luottaa. Se oli sen olonen jätkä, tuntu et se ymmärti vaikka mä olin tosi hankala tapaus. Se sano, et mä olin helvetin hyvä oma ohjattava, silloin kun paikalla olin. Se soittelikin muutaman kerran kun sieltä lähin.”

“Jos multa jotain kielletään ni se on sit automaattisesti perseestä se ihminen. Se omaohjaaja oli sellai vähä lepsumpi, se ties jotenki miten puhua silleen mulle ja miten käyttäytyä eri tilanteissa mun kanssa. Ja kun mun oli aika hankala tykätä kenestäkään sellasesta, joka käskee.”

“Et ne (kaksi työntekijää) oli ainoot jotka kuunteli. Ja ku joka paikassa mua on pidetty kunnan narkkarina ja näin, vaikken mä oo mikään narkkari, et oon ollu viihdekäyttäjä enemmän, ni ne oli ainoot ketkä oli just silleen, et ei tää kyllä mikään narkkari oo. Et kaikki puhu musta vaan paskaa ja keksi musta kaikkii juttuja, et ne oli niinku mun puolella.”

“Kaikista parhaiten mä tuln toimeen (sijaishuoltopaikan nimi). Mun omaohjaaja oli entinen narkkari ja yks (työntekijän nimi) oli entinen alkoholisti. Et niil oli omaaki kokemusta ja ne tietää tasan tarkkaa, et millasta se on jos vaikka kärsit sen reflan, ni ne tietää millast se on itekki, ni niille on ihan vitun helppo puhua ja niist huomaa et ne oikeesti välitti. Et jossai katkolla ne ei oikeesti välittäny, ne vaan niinku on siellä.”

Luottamuksellisesta suhteesta huolimatta nuoret kertoivat, ettei tällaiselle läheiselle työntekijälle voinut puhua täysin avoimesti esimerkiksi päihteiden käytöstä aiemmin mainitun seuraamusten pelon vuoksi. Nuoret kuitenkin kokivat tärkeäksi, että tällaisen työntekijän kanssa pystyi puhumaan esimerkiksi omasta pahasta olostaan sekä ahdistuksesta, ja että työntekijä pystyi ottamaan nuoren ahdistuneen olon tai huonon hetken huomioon omassa toiminnassaan.

Työntekijöiden kanssa luottamuksellisen suhteen rakentumisen suurimpana esteenä kuvautui nuorten kokema epäasiallinen kohtelu. Jokainen haastateltavista nuorista kertoi kohdanneensa epäasiallista kohtelua sijaishuollon aikana henkilökunnan toimesta. Epäasiallisen kohtelun kokemus oli kolmen nuoren kohdalla syntynyt siitä, etteivät he kokeneet tulleeensa tasavertaisesti kohdelluksi suhteessa muihin samaan laitokseen sijoitettuihin nuoriin.

“Jotkut ohjaajat suoraan sanoen oli ihan haista paska tyyppejä, ihan niinku totaalisesti. Et jos on vaikka samat säännöt kaikille, ni joku saattaa olla sillee, et tätä lasta ei koske tää sääntö ja tätä koskee.”

“Et ne kohteli ihan vitun väärin, ne kohteli mua ihan eri tavalla ku muita koska mä käytin kamaa. Sen jälkee ku mä menin ekaa kertaa sekasin sinne, ni niitten mielipide muuttu vittu ihan kokonaan, mä huomasin et mielipide muuttu. Et silloin mä päätin, et mä en tee enää mitää yhteistyötä näitten kaa.”

Epäoikeudenmukaisen kohtelun kokemuksia oli aiheuttanut myös nuorten kokemukset siitä, että työntekijät ajattelivat negatiivisella tavalla nuoresta, pitivät tätä “narkkarina”, kohdistivat syytelyä esimerkiksi päihteiden käytöstä nuoreen eikä nuoren sanomaan luotettu. Nuorten kokemukset siitä, että työntekijät tekivät työtä vain työn ja rahan takia, eikä aito välittäminen välittynyt nuorille, aiheutti nuorissa negatiivista suhtautumista työntekijöihin. Kaksi nuorista kertoi epäasiallista kohtelua liittyneen myös kiinnipitotilanteeseen, jossa nuori koki, että tilanteessa oli käytetty liiallista voimaa. Epäasiallinen kohtelu sai nuorissa aikaan vastustusta henkilökunnan ja sijaishuoltoapaikan kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä sitoutumattomuutta sijaishuoltoapaikkaan ja siellä saamansa hoitoon ja huolenpitoon.

Epäasiallinen kohtelu aiheutti nuorissa ahdistuksen tunteita ja kokemusta siitä, ettei pahasta olosta voi puhua työntekijöiden kanssa tai sitä ei ymmärretty. Ahdistunut ja masentunut olo näiden kokemusten seurauksena aiheutti joidenkin nuorten osalta myös välinpitämätöntä asennetta omaa päihteiden käyttöä kohtaan. Asiakkaiden ja päihdekuntoutuksen ammattilaisten välinen vuorovaikutus, ammattilaisten ajatukset ja uskomukset sekä niistä seuraavat käyttäytymismallit asiakasta kohtaan ovat merkittäviä seikkoja kuntoutusmotivaation tai sen puutteen synnyssä (Lahti & Pienimäki 2011, 139). Tämä kuvastui myös nuorten haastattelussa. Yhteistyön ja luottamuksen puute henkilökuntaan vähensi nuorten motivaatiota myös päihhteettömyyteen.

“Et ku sitte ei ollu enää mitää halua tehdä niitten kaa yhteistyötä, ni ei ollu mitää syytä olla selvinpäin. Siin meni motivaatio ihan kokonaa.”

“Et siellä ku ahisti ja masenti, ni oli pakko käyttää. Joskus soitin kaverille tai mutsil-lekin ihan itku kurkussa ku ahistaa niin paljon. Mä en voinu siellä sanoo kellek-kää et mua ahistaa, ku ei ne tee sille asialle yhtään mitään, et ne vaan on sillee, et no et ois menny vetää sitä piriä ni ei ahistas niin paljoo, et se tulee siitä piristä se kaikki.”

5.3 Sijaishuolto kontrollina

Kontrolli sijaishuollossa pitää sisällään nuorten kokemukset lastensuojelun rajoitustoimenpiteistä, kasvatuksellisista rajoitustoimenpiteistä ja laitoksen säännöistä sekä niiden merkityksestä nuorten päihteiden käytölle. Kaksi tutkimukseen osallistunutta nuorta oli ollut myös erityisen huolenpidon jaksolla sijoitushistoriansa aikana, joten tuloksissa on tuotu esille myös tämän äärimmäisen puuttumiskeinon merkityksiä nuorten näkökulmasta.

Nuorten päihteiden käyttöä pyrittiin kontrolloimaan ja estämään erilaisilla säännöillä ja rajoitustoimenpiteillä, kuten liikkumisen ja yhteydenpidon rajoittamisella. Sääntöihin ja rajoitustoimenpiteisiin suhtautuminen näytti nuorilla olevan neutraalia, jos säännöt ja rajoitukset olivat perusteltuja nuorten näkökulmasta. Nuoret myös kuvasivat sääntöjen ja rajojen olleen heille tarpeellisia ja kokivat tarvinneensa niitä. Kodinomaisuus ja kodinomaisuuteen kytkeytyvät säännöt kotiintuloaikoineen ja ruoka-aikoineen näyttäytyivät säännöiltä, jotka nuorten oli helpompi hyväksyä ja sitoutua niihin. Vastakohtana tälle ja negatiivista tunnetta aiheuttavina sääntöinä koettiin säännöt, jotka olivat “kuin vankilassa”.

“Pitäs tuntuu kuitenkin kodilta. Mä tykkäsin silloin, kun tuntu lähimmäs kotia, et siel oli helppo olla ja ei ollu sellasta turhaa paskaa. Se (sijaishuoltopaikan nimi) oli vähän niinku vankila.”

Nuorten kokemukset säännöistä, rajoista ja rajoitustoimenpiteistä kuvautuivat negatiivisena asiana silloin, kun niiden asettamiseen liittyi nuorten näkökulmasta epäoikeudenmukaisuutta. Toisaalta sääntöjen ja rajoitustoimenpiteiden merkitys nuorten päihteiden käytön rajoittamisen tai estämisen näkökulmasta näytti olevan tehotonta. Nuoren pysäyttäminen esimerkiksi liikkumisvapauden rajoittamisella ei merkinnyt nuorelle tosiasiallisesti pysähtymistä oman tilanteensa ja päihteiden käytön pohtimiseen. Osa nuorista suhtautui liikkumisvapauden rajoittamiseen neutraalisti tietäen sen olevan väliaikaista. Omasta päihteiden käytöstä ei oltu valmiita luopumaan, vaan tavoite oli jatkaa päihteiden käyttöä rajoitusten päätymisen jälkeen.

“Se oli vaan sitä, että no, oon tässä paikoillaan nyt viikon tai kuukauden ja sitten jatkan samaa menoa, kun tää loppuu.”

Toisinaan rajoittaminen saattoi lisätä nuorten päihteiden käyttöä tai karkailua. Pitkät, useamman viikon kestävät liikkumisvapauden rajoitukset aiheuttivat turhautuneisuutta. Turhautunutta oloa nuoret pyrkivät helpottamaan käyttämällä päihteitä. Toisaalta rajojen ja rajoitusten asettaminen näytti joidenkin nuorten kohdalla lisäävän nuorten tietoista kapinointia rajoituksia vastaan, kuten seuraavassa kuvauksessa ilmenee.

“Et se oli mulle vähän kun sellanen haaste, et kun mua rajotettiin, ni sit mä ajattelin että todellakin lähen sitte. Kyl mä sit keksin aina keinon lähtee sieltä pois, vaikka ohjaajia oli joka paikassa.”

“Ei sua voida laittaa katkolle ja sanoa, et nyt sä lopetat jos et sä itse halua lopettaa. Se vaan kerää sitä enemmän, et pakko päästä käyttää.”

Yhtenä keinona kontrolloida ja seurata nuorten päihteiden käyttöä käytettiin huumausaineseuloja. Jokaiselta tutkimukseen osallistuneelta nuorelta oli otettu seuloja sijaishuollon aikana. Toisilla seulat olivat olleet säännöllisiä ja osalla satunnaisia. Seulojen ottaminen nuorilta ei näyttänyt vähentäneen tai lopettaneen nuorten päihteiden käyttöä, mutta aiheutti laskelemointia sen suhteen, mitä päihteitä ja milloin nuori käytti, jotta käyttö ei näkyisi seuloissa.

“15-vuotiaana aloin vetää amfetamiinia, psykedeelejä ja sieniä, kun ne ei näkynyt seuloissa.”

Seulojen ottaminen näytti lisäävän nuorten päihteiden käytön salailua sekä esti avointa keskustelua aikuisten kanssa päihteiden käytöstä. Toisaalta jos nuori onnistui päihteiden käytöstä huolimatta antamaan puhtaita seulatuloksia, se saattoi johtaa nuoren kanssa työskenteleviä aikuisia harhaan nuoren todellisesta tilanteesta. Positiiviset seulatulokset eivät näyttäneet myöskään avaavan avointa keskusteluyhteyttä nuoren päihteiden käytöstä.

“Kun mä otin niitä psykedeelejä ja muita mitkä ei näy seuloissa ja kävin koulua, ni ne luuli, et asiat on hyvin ja pystyin silloin salaamaankin sitä.”

“Kun ne luuli, et mä en oikeesti käytä mitään ja heti kun oli pidemmät lommat ni mä tiesin et mä voin maanantaina ja tiistaina käyttää ja meen vasta perjantaina sinne ja annan vesiseulat ja se on sit siinä.”

Kaksi tutkimukseen osallistunutta nuorta kertoi olleensa sijoitettuna erityisen huolenpidon yksikössä sijoitushistoriansa aikana. Erityinen huolenpito tarkoittaa 12 vuotta täyttäneen, sijaishuollossa olevan lapsen moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa erityiseen huolenpitoon

erikoistuneessa yksikössä. Erityisen huolenpidon yksiköissä pyritään intensiivisellä työkentelyllä katkaisemaan lapsen itseään vahingoittava käyttäytyminen sekä tukemaan lasta sitoutumaan omaan hoitoonsa ja luomaan luottamuksellista suhdetta häntä hoitaviin aikuisiin. Erityinen huolenpito mahdollistaa lapsen tarpeenmukaisen sijaishuollon järjestämisen erityisesti silloin, jos lapsi itse vastustaa hoitoaan. Erityiseen huolenpitoon päädytään usein tilanteissa, kun lapsi on aikuisten sekä hänelle annettavan tarpeellisen huolenpidon ulottumattomissa. Tällainen tilanne voi syntyä, jos lapsi esimerkiksi tekee jatkuvasti rikoksia, käyttää huumausaineita tai karkailee toistuvasti sijaishuoltopaikastaan, jolloin lapsen psyykinen ja fyysinen terveydentila ovat välittömässä vaarassa ja vakava rikos- tai päihdekierre tulee saada katkaisua. Erityinen huolenpito voi kestää kerralla enimmillään 90 vuorokautta. (Räty 2012, 518–523.)

Toinen nuorista kertoi olleensa erityisen huolenpidon yksikössä kolmen kuukauden ajan ja toinen nuorista kahden kuukauden ajan. Molemmat nuorista kertoivat joutuneensa erityisen huolenpidon yksikköön eli eholle huumausaineiden käyttöönsä sekä jatkuvan karkailun vuoksi. Molemmilla nuorilla oli taustalla useiden kuukausien mittaisia karkureissuja sijaishuoltopaikoistaan. Molemmat nuorista kuvasivat erityisen huolenpidon jaksoa ristiriitaisin tuntein. Nuoret oli siirretty erityisen huolenpidon yksikköön suoraan karkureissultaan ja nuoret kertoivat eholle joutumisen tuntuneen ahdistavalta, masentavalta ja jopa musertavalta.

Aikuisten vahvan tuen sekä myös kontrollin alaiseksi joutuminen tilanteessa, jossa nuori oli tottunut käyttämään päihteitä päivittäin sekä määrittämään omaa elämäänsä ja menojaan pitkien karkureissujen vuoksi, näytti aiheuttavan hyvinkin voimakkaita reaktioita. Oma vaikutuksensa oli varmasti myös psyykkisillä ja fyysisillä vieroitusoireilla huumausaineista. Toinen nuorista kertoi reagoineensa fyysisin keinoin, kuten aggressiivisuudella ja väkivaltaisella käyttäytymisellä. Aggressiivisuus sekä väkivaltaisuus johtivat kuitenkin nuoren kohdalla aikuisten entistä tiukempaan kontrolliin ja nuori kertoi jakson aluksi joutuneensa toistuvasti aikuisten kiinnipitämäksi sekä eristykseen. Toisen nuoren reagointi eholle joutumiseen kuvautui enemmän psyykkisinä oireina, kuten masennuksen ja toivottomuuden tunteina. Molemmille nuorille tilanne, jossa aikuiset pystyvät täysin kontrolloimaan nuoren arkea ja elämää, oli täysin uutta. Aikuisten päätösvallan alla olivat niin nuoren liikkuminen kuin yhteydenpito muihin ihmisiin, eikä nuorilla ollut eho-jaksolla esimerkiksi omia puhelimitään käytössä. Tilanne tuntui nuorista myös pelottavalta sekä rankalta, kun kaikki

kontrolli omaan elämään oli kadonnut. Sitoutuminen hoitojaksoon eholla tuntui aluksi mahdolltomalta, koska oma elämä huumemaailmassa oli jäänyt hetkessä “kesken.”

*“Mä luulin, että mulla on joku hirvee kiire jonnekin, että mulla ei oo aikaa hoi-
taa mun asioita kuntoon, vaan mun pitää olla nyt täällä ja tuolla vetämässä.
Ja sit oli sellanen paniikki, että mä olen täällä vaikka mä voisin olla tuolla muualla
ja mietin, että miten mä voisin päästä sieltä pois ja kerran yritinkin juosta, mut se
ei toiminu ku ei oo puhelimia eikä mitään. Sit vaan tajuut, ettei oo vaihtoehtoja.”*

*“Et se on aika pelottava paikka, ku ei tiää yhtään. Et se on aika rankka paikka. Et ei
mikään oo kyllä vetäny sille vertoja ennen. Et siellä tehtiin niinkun sanottiin,
et itekki tajus et ei niinku voi sanoa ei.”*

Vaikka eholle joutuminen näytti aiheuttavan nuorissa voimakkaita reaktioita, kuvautui nuorten kertomassa myös se, miten nuorten tilanne tasaantui ajan kanssa ja nuorten kanssa päästiin työskentelemään päihdeongelman parissa. Väkivaltaisesti aluksi oireillut nuori kertoi väkivaltaisen käytöksen helpottaneen ja loppuneen eho-jakson aikana. Nuori oppi tunnistamaan omaa väkivaltaista käyttäytymistä ja hallitsemaan sitä niin, ettei “hermojen menettäminen” johtanut enää väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Lisäksi nuori kertoi saaneensa kiinni harrastuksista, erityisesti urheilemisesta ja ne tulivat jokapäiväiseksi osaksi hänen elämänsä.

Molemmat nuorista kuvasivat ehon olleen ensimmäinen paikka, jossa heidän kanssaan tehtiin päihdetyötä. Ehon erityisluonne mahdollisti sen, että nuoret olivat yksikössä paikalla ja päihdeettömänä, jotta päihdetyöskentelyä ylipäättänsä voitiin toteuttaa. Nuorten kertomuksissa kuvautui järjestelmällinen ja asteittain toteutettu päihdetyöskentely ja molemmat nuorista kertoivat henkilökuntaan kuuluneen päihdetyöhön erikoistuneita työntekijöitä. Pysähtyminen sekä työskentely päihdeteeman ympärillä näyttäytyi keinona, jolla nuoret saatiin pohtimaan omaa päihdeiden käyttöään ja syitä, miksi ja mihin tarpeeseen he olivat päihdeitä käyttäneet. Nuoret kertoivat esimerkiksi jaksolla tekemistään päätöksistä ja lupauksista itselleen päihdeiden käyttöön liittyen kuten “en enää halua jatkaa suonensisäisten huumausainesten käyttöä” sekä “pystyn parempaankin ja olemaan ilman päihdeitä kokonaan.” Niemelän (2009) mukaan nuoren päihdehoidon tavoitteiden asettaminen niin, että nuori pystyy itse niihin sitoutumaan, on hoidon tuloksellisuuden kannalta tärkeää. Toiselle nuorelle päihdeiden käytön lopettaminen voi olla realistinen tavoite, kun taas toisen nuoren kohdalla päihdeiden käytön sekä sen mukanaan tuomien haittojen vähentäminen on tavoitteeseen sitoutumisen näkökulmasta parempi tavoite kuin täysraittius. (Niemelä 2009, 61.)

Molemmilla nuorilla huumausaineiden käyttö jatkui eho-jakson jälkeen. Kumpikin nuorista oli sitä mieltä, että eho-jakson pituus oli riittävä, eikä pidempi eho-jakso olisi tuottanut toisenlaista lopputulosta. Toinen nuorista pohti, että eho-jakso olisi ollut hyvä olla heti sijoitushistorian alussa, kun nuoren päihteiden käyttö tuli ilmi. Toinen nuori kertoi, että omaa motivaatiota päihteiden käytön lopettamiselle ei tullut, vaikka suonensisäisten huumausaineiden lopettamispäätös jakson aikana syntyikin. Vaikka eho-jakso toi nuoren elämään hänen kuvaamaansa hyviäkin asioita, kuten säännöllisen harrastuksen, jakso oli lopulta kuitenkin vain suoritus, joka piti hoitaa aikuisten toivomalla tavalla.

“Mulla oli koko ajan tiedossa, että mä aijon käyttää kun mä sieltä pääsen. Se oli vaan sellasta, että puhuin vaan sitä mitä ne halus kuulla ja manipuloin muutenkin hirveesti. Käytin puheenlahjoja ja puhuin paskaa koko ajan ja kerroin, että olen valmis muuttumaan, vaikka en todellakaan ollut.”

Toinen nuorista kertoi, että vaikka oli eho jaksolla tehnyt päätöksen lopettaa päihteiden käyttö, hän käytti päihteitä heti eholta päästyään. Nuori kertoi siirtyneensä eho-jakson jälkeen sijaishuoltoyksikköön, jossa muut nuoret tulivat tarjoamaan hänelle päihteitä heti hänen sinne saavuttua. Samaan aikaan nuori oli kuullut huonoja uutisia lähipiiristään ja koki jälleen toivottomuuden tunnetta, jonka seurauksena päätyi käyttämään päihteitä.

5.4 Sijaishuolto säilyttäjänä

Sijaishuollon rooli ikään kuin päihteitä käyttävien nuorten säilytyspaikkana jäsenyi tutkimukseen osallistuneiden nuorten kokemuksista sijaishuollon arjesta, joka kuvautui toistuvasti hyvinkin passiivisena. Tämä tarkoittaa sitä, että nuoret kokivat, ettei lastensuojelulaitoksen arjessa ollut mielekäästä tekemistä tai aktiviteettia laitoksen toimesta tai sitä, miten nuoret itse vetäytyivät syrjään lastensuojelulaitoksen arjesta ja viettivät runsaasti aikaa omassa huoneessaan ja omissa oloissaan. Sijaishuolto säilyttäjänä sisältää myös passiivisen toiminnallisuuden merkityksen nuorten päihteiden käytön näkökulmasta.

Nuoren sijoitus ja siirtyminen asumaan ja elämään arkea lastensuojelulaitoksessa tarkoitti nuorelle omasta tutusta arjesta, vapaa-ajan toiminnoista ja nuoren sen hetkiseen elämään

kuuluneesta vapaudesta luopumista. Jokaisen haastatteluun osallistuneen nuoren kohdalla nuoren arki ja vapaa-ajanvietto ennen sijoitusta oli sisältänyt toistuvaa ja jopa päivittäistä päihteiden käyttöä ja nuoren elämä oli sitä kautta rakentunut päihteiden käytön ympärille. Siirtyminen sijaishuoltoon hajotti väistämättä tätä nuoren päihteiden täyttämää arkea. Moni nuori kuvasi haastatteluissa sitä, että erityisesti sijoituksen alussa nuoren vapautta esimerkiksi liikkua tai pitää yhteyttä kavereihin rajoitettiin. Yksi haastateltavista kuvasi, että lastensuojelulaitokseen siirtyessään, nuori ei saanut katsella sijaishuoltopaikassa televisiota, ei saanut ulkoilla eikä hänellä ollut käytössään omaa puhelinta. Nuoret kertoivat sijaishuoltoon siirtymisen tuntuneen “kuin vankilaan joutumiselta” ja kokivat turhautumista siitä, etteivät saaneet elää kuin muut ikäisensä. Nuoret kuvasivat sen herättäneen myös vihan ja epäreiluuden tunteita sekä katkeroitumista. Mielekkään tekemisen puute arjessa aiheutti nuorissa levottomuutta sekä unettomuutta.

“Et mä mietin et eihän tää oo hauskaa, et mitä helvettiä mä täällä teen neljän seinän sisällä, et ei tää oo tän ikäsen elämää olla jossain huitsin perseessä näkemättä ketään. Et se vaikutti vaan negatiivisesti”

“Et jos on käyttänyt rankasti päihteitä, ni heti ensimmäisenä jos laitetaa kiinni neljän seinän sisälle, ni sitä vaan katkeroituu ja siin vaiheessa susta tulee systeemin vihollinen.”

“Sit oli unettomuutta ja levottomuutta ja se tekemisen puute pelkää riipi mun aivoissa, et ei pysty tekee mitää.”

Sijoituksen alkuvaihe näyttäytyi ajanjaksona, jolloin nuoren arki rajattiin tapahtumaan lähinnä lastensuojelulaitoksen sisällä. Monen tutkimukseen osallistuneen nuoren kohdalla sijoitus lastensuojelulaitokseen tai nuoren päihteiden käyttö itsessään saattoi tarkoittaa myös sitä, että nuori ei päässyt käymään koulua sijaishuoltopaikan ulkopuolelle, vaan nuori suoritti koulua esimerkiksi kotikouluna sijaishuoltopaikassa. Osalle nuorista hetkellinen tai pidempään jatkunut luopuminen kouluympäristöstä, erityisesti peruskoulun kohdalla, aiheutti nuoressa pettymyksen ja epäonnistumisen tunnetta itseään kohtaan. Osalle nuorista koulutyön siirtyminen koulusta laitoksessa suoritettavaan kotikouluun toi helpotuksen tunnetta. Tasapainoilu päihteiden täyttämisen elämän ja koulunkäynnin suorittamisen välillä oli aiheuttanut monen nuoren kohdalla paineita. Jotkut lastensuojelulaitoksessa kotikouluna kouluaan suorittaneista nuorista kuvasivat kuitenkin, että koulu sekä ruokailut laitoksessa olivat päivän ainoa sisältö ja aktiviteetti lastensuojelulaitoksen arjessa, kuten seuraavassa kuvauksessa ilmenee.

“Ainoo mitä mä siellä tein, ni aamulla ku heräsin, ni mulla oli kotikoulua, aamiaisen, sitte päivärुoka, sen jälkee lisää koulua ja sit istuttii loppupäivä huoneessa.”

Nuoret kertoivat, että päihteiden käytön näkökulmasta tärkeää olisi ollut, että päihteiden käytön tilalle nuori olisi saanut jotakin muuta tekemistä. Toiviaisen (1997) mukaan päihteistä irtaantumisessa on nimenomaisesti tärkeää kiinnittää huomiota vapaa-ajan toimintojen uudelleen rakentamiseen. Päihteistä irtaantuminen mahdollistuu, kun ihminen löytää jonkin uuden ja päihteiden käytön korvaavan perustan arkeensa. (Toiviainen 1997, 147.) Osalle haastatelluista nuorista tätä ei kuitenkaan lastensuojelulaitoksen arjessa mahdollistettu ja esimerkiksi harrastuksiin pääseminen oli haastavaa muun muassa laitoksen syrjäisen sijainnin vuoksi. Toisaalta nuoret kaipasivat myös ihan arkista, oman ikäistensä nuorten aktiviteettia osaksi laitoksen arkea.

“Et ei ollu helppoo keksii muuta sen päihteiden käytön tilalle. Mä oon harrastanu liikuntaa tosi paljon mun elämäni aikana, ni ne ois voinu käyttää sitä liikuntaa esimerkiksi hyväks, et ois voinu vaikka viiä mua sinne salille. Mut et koskaan ne ei sit vieny, vaikka luvattiinki.”

“No työntekijät ois voinu keksii aktiviteettia, keksii tekemistä, heittää vaikka pleikkarin nenän eteen.”

Osa haastateltavista kertoi, että he omalla toiminnallaan ja omasta aloitteestaan jäivät pois sijaishuoltopaikan tarjoamista aktiviteeteista. Nuorilla esiintyi vaikeuksia löytää mielekästä tekemistä tai oli vaikeaa tuntea ja tietää, minkälaisesta aktiviteetista he olisivat voineet pitää, sillä päihteiden käyttö oli jo pitkään vienyt tilan kaikelta muulta toiminnalta. Myös nuoren sopeutumattomuus ja ulkopuolisuuden tunne sijaishuoltoyksikössä näytti lisäävän nuoren eristäytymistä sekä muista yksikön nuorista kuin myös laitoksen arjesta sekä työntekijöistä. Mikäli nuori koki sijaishuoltopaikkansa vääränlaisena ja sopimattomana itselleen, tai koki, ettei sijoituksesta ollut nuorelle hyötyä tai ei muilta osin ollut sitoutunut sijaishuoltopaikkaansa, se lisäsi nuoren eristäytymistä laitoksen toiminnasta. Eristäytyminen tarkoitti sitä, että nuori vietti suurimman osan ajasta omassa huoneessaan ja osallistui vain pakollisiin sijaishuoltoyksikön toimintoihin, kuten ruokailuihin. Ne nuoret, jotka vetäytyivät paljon omaan huoneeseensa, kuvasivat myös hyvin vähäistä kommunikaatiota ja työskentelyä sijaishuoltopaikan henkilökunnan kanssa. Eräs nuorista kuvasi tilannettaan seuraavasti.

“Mä istuin yksin vuoden omassa huoneessa siellä. Mä kävin hakee ruokaaki, ni meinin omaa huoneeseen syömään, kun mä vihasin sitä koko porukkaa niin saatanan paljon, niit nuorii ja niit ohjaajii. Et vikat puol vuotta ne ohjaajatki oli sillee,

et sä vaan istut täällä sen puol vuotta, et ei me anneta mitään sulle. Et nekin taju sen, et en mä hyödy siitä istumisesta.”

Se, ettei sijaishuolto pystynyt tarjoamaan nuorelle päihteiden käytön tilalle jotakin muuta arjen aktiviteettia ja sisältöä, ajoi nuoret osaltaan palaamaan päihteiden käytön pariin, eikä motivaatiota päihteettömyydelle syntynyt. Kuusiston (2010) tutkimukseen osallistuneet tutkittavat kertoivat, että päihdeongelmasta toipumisen edellytyksenä oli päihteiden käytön ja päihteiden täyttämän arjen uudelleen rakentuminen niin. Se tarkoitti palaamista normaaliin arkeen ja oman elämänhallinnan takaisin saamista. Joillakin päihteettömyys edellytti, että uuteen ja normaaliin arkeen rakentui korvaavaa tekemistä päihteiden käytön tilalle, esimerkiksi uusia harrastuksia. (Kuusisto 2010, 238–239.)

Osa nuorista koki vain istuvansa päivästä toiseen toimettona sijaishuoltopaikassa, joka lisäsi nuorten karkailua sijaishuoltopaikasta. Lähes jokainen haastateltavista oli karannut sijaishuoltopaikastaan useamman kerran. Nuoret kokivat, että mikäli sijaishuolto olisi tarjonut jotakin tekemistä ja sisältöä elämään ja arkeen, olisi se vähentänyt nuoren karkailua sijaishuoltopaikasta.

5.5 Sijaishuolto mahdollistajana

Huostaanotolla ja lapsen sijoittamisella sijaishuoltoon on tarkoitus puuttua ja katkaista lapsen itseään vahingoittava käyttäytyminen, haastattelemiini nuorten kohdalla päihteiden käyttö. On siis hämmäntävää, kuinka paljon nuoret kuvasivat päihteiden käyttöä sijaishuolton aikana ja erityisesti sijaishuoltoyksiköissä. Haastattelemistani nuorista jokainen kertoi käyttäneensä päihteitä sijaishuoltoyksikössä. Yhdellä nuorista käyttö sijaishuoltoyksikössä oli ollut satunnaista, mutta muut haastateltavista kertoivat käyttäneensä päihteitä siellä toistuvasti ja säännöllisesti. Katko sekä erityisen huolenpidon yksiköt olivat nuorten kertomuksissa ainoita sijaishuoltopaikkoja, joissa he eivät käyttäneet päihteitä, eivätkä voineet käyttää päihteitä. Se, miksi tässä tutkimuksessa kuvataan sijaishuoltoa päihteiden käytön mahdollistajana, tulee nuorten kuvauksista päihteiden täyttämästä arjestaan sijaishuollossa sekä toisaalta tehottomuudesta ja keinottomuudesta puuttua siihen. Pahimmillaan nuorten kertomuksissa kuvautui se, että sijaishuolto mahdollisti nuorelle paikan, ympäristön sekä seuran (yksikön muut nuoret) päihteiden käyttämiselle.

Nuoret kertoivat päihteiden käytön olevan helppoa sijaishuoltopaikassa päihteiden helpon saatavuuden ja vapaan liikkumisen vuoksi. Nuoret kuljettivat päihteitä sijaishuoltoyksikköön itse, tai niitä kulkeutui yksikköön muiden nuorten tuomana. Päihteitä nuoret saivat yksikön muilta nuorilta tai niitä myivät yksikön muut nuoret. Yksi nuorista kertoi myös itse myyneensä toistuvasti huumeita sijaishuoltopaikan muille nuorille. Nuoret kuvasivat päihteiden tuonnin sekä käyttämisen olevan yleistä sijaishuoltopaikoissa.

“Oli toki helpompi käyttää huumeita kun siel sai mennä ja tulla et en sit ollu ai-noo joka niitä sinne toi. Et joku meist toi aina sinne vuorotellen ja vedettiin porukalla.”

“Käytin huumeita siellä ja vein sinne huumeita ja myin muille niitä.”

Sijaishuoltopaikkoihin, joissa kaikki tai ainakin suurin osa nuorista oli sijoitettu yksikköön päihteiden käytön vuoksi, näytti rakentuvan päihteitä käyttävien nuorten oma yhteisö, jossa nuoret yhdessä suunnittelivat päihteiden käyttöä sekä käyttivät päihteitä. Yhdistävänä tekijänä nuorilla oli päihteiden käyttö ja käyttämällä päihteitä tässä porukassa, nuori oli osa porukkaa. Suurin osa haastattelemistani nuorista kertoi heidän päihteiden käyttönsä lisääntyneen sijaishuollon aikana. Päihteiden käytön lisääntyminen ja siirtyminen aina kovempiin huumausaineisiin johtui mallista, jota nuoret saivat toisiltaan. Lisäksi päihteitä käyttävien nuorten kanssa samassa sijaishuoltopaikassa oleminen aiheutti ryhmäpainetta päihteiden käytön suhteen.

“Ni heti ensimmäisenä päivänä siellä mulle tultiin, et hei täs on vähän dulla, tuuks polttaa mejän kaa. Ja sit me mentii sinne osaston vessaan missä oli sauna, ni siellä saunassa poltettiin kaikki pilvee.”

“Et se (sijaishuoltopaikan nimi) oli vähän niinku toinen koti, ku siel oli niin hyvä porukka. Mut sit se meni vähän niinku yli, ku siellä taas kaikki oli niin läheisii. Meil oli se, et yks toi sinne naksuja ja sit koko porukka otti niitä ja oli ihan sekasin siellä. Ku kaikki just osas suunnitella, ku koko porukka oli mukana siinä, ni se oli vitun helppoo. Et me oltii niinku vitun hyviä valehtelemaan ja katottii just yövuorolistat, et ketä on töissä minäki iltana, et näitten (henkilökunnan) kaa on ainakin helpoin ottaa, ku nää ei soita poliiseja heti.”

Yksi nuorista kertoi, että hän oli sijaishuoltoyksikössä ollut se nuori, jolla päihteiden käyttö oli ollut rankinta verrattuna muihin yksikön nuoriin. Muut nuoret olivat yrittäneet vaikuttaa nuoren päihteiden käyttöön, mutta lopulta tilanne oli kääntynyt pääläelleen, myös muiden nuorten päihteiden käytön lisääntytyä. Se, että joku yksikön nuorista käytti päihteitä, näytti

lisäävän riskiä yksikön muiden nuorten päihteiden käytölle, päihteiden käytön lisääntymiselle ja ongelman pahenemiselle.

“Ne ei käyttäny samalla lailla, ne vaan poltteli kukkaa ja jotain lääkkeitäkin. Ne yritti puhua, että älä tuo tänne huumeita ja sit välillä kuuntelin niitä ja välillä en ja sit nekin alko pikkuhiljaa käyttää.”

Mikäli nuori ei käyttänyt päihteitä tai pyrki lopettamaan tai olemaan erossa päihteistä, oli hän ulkopuolinen tuosta porukasta. Sijaishuoltoyksikössä nuori ei pysty valitsemaan ihmisiä, keiden kanssa hän asuu ja elää arkeaan. Sijoitetun nuoren halutessa eroon päihteiden käytöstä, hän on pahimmillaan päihteitä käyttävien muiden nuorten ympäröimänä. Irtaantuminen päihteistä ympäristössä, joissa muiden yksikön nuorten käyttö on osa arkea, luo väistämättä epäedullisen ympäristön päihteistä irtaantumiselle. Nuoret kuvasivat toisaalta antaneensa myös tukea niille nuorille, jotka halusivat irtautua päihteiden käytöstä, eikä päihteitä tarjottu tällaisille nuorille, kuten yksi haastateltavista kertoi.

“Kaikki osas tsempata toisiaan ja et jos joku halus lopettaa, sielläkin oli yks kuka oli lopettanu, ollu vuoden ilman, ni kaikki tsemppas sitä ja sano, et no me ei tulla käyttään tänne kamaa, koska sä haluat olla ilman, ni ei tehä sulle houkutusta. Et ku meist tuli niin läheinen porukka.”

Osalle nuorista päihteiden käyttäminen sijaishuoltopaikassa oli päivittäistä. Osa kykeni saamaan sen henkilökunnalta, osa puolestaan ei peitellyt sitä mitenkään erityisesti. Käytön helppous ja toisaalta työntekijöiden voimattomuus ja keinottomuus tilanteessa tuli esille nuorten puheessa.

*“H: Oliko se sun päihteiden käyttö ylipäätensä niiden laitosten tiedossa?
T: Oli joo, mä annoin aika usein likasia seuloja ja olin sekasin laitoksessa ja oikeestaan tein mitä halusin.”*

“Mulla oli lähestulkoon joka päivä silleen, että jotenki mä sain mun pään niinkö sekasin, että tosi monessa, niinkö, esimerkiksi tosi monessa tilanteessa, et ku piti olla ohjaajien kanssa tai tehä jotain yhdessä ni yleensä mä olin niinku sekasin ja musta ei huomannu sitä minkää kautta paitsi mun silmistä. Mutta mulla oli niinku ihan normaali käytös, mä käyttäydyin ja puhuin ihan samalla tavalla.”

“Et ei me jääty kiinni, ku puhuttii niin hyvin siellä, et se oli helppoo. Ja se kun sä tunnet aikuiset hyvin ja sä sit vähän tutustut jokaiseen aikuiseen, et sit niille osaa kusettaa just sillee miten sille ihmiselle pitää puhuu, et sen oppii tosi helposti.”

Sijaishuoltopaikan toimesta päihteiden käyttöä pyrittiin estämään erilaisin seuraamuksin ja rangaistuksin. Esimerkiksi huoneita tarkastamalla pyrittiin saamaan nuorten hallussa olevat

päihteet pois heiltä. Nuoret kertoivat tämän kuitenkin olleen tehotonta, eikä sillä ollut vaikutusta nuorten päihteiden käyttöön laitoksessa. Osa nuorista kertoi, että heidän mielestään tällaisia huoneen ja laitoksen tarkistuksia tehtiin harvoin ja niitä olisi heidän mukaansa pitänyt tehdä paljon useammin, jotta nuorten päihteiden käyttöön olisi pystytty henkilökunnan toimesta paremmin puuttumaan.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

6.1 Yhteenveto

Tässä pro gradu -tutkielmassa haastattelin kuutta nuorta, jotka ovat olleet päihteiden käytönsä vuoksi sijoitettuna lastensuojelulaitoksessa. Tutkimukseni tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, minkälaisia merkityksiä sijaishuollolla on ollut sijoitettuna olleiden nuorten päihteiden käytölle. Tutkimuksen aineiston pohjalta tunnistin neljä erilaista merkityskategoriaa kuvaamaan sijaishuollon merkityksiä sijoitettujen nuorten päihteiden käytön näkökulmasta. Kategoriat olivat sijaishuolto tukena, sijaishuolto kontrollina, sijaishuolto säilyttäjänä sekä sijaishuolto mahdollistajana. Lisäksi halusin kuvata niitä polkuja ja syitä miten nuoret ajautuivat mukaan päihdemaailmaan ja kohti päihderiippuvuutta ennen kuin nuorista tuli lastensuojelun asiakkaita.

Sanna Väyrysen (2007) tutkimuksen mukaan huumausaineiden kokeilu- ja aloitusvaiheessa päihteet merkitsevät nuorelle muun muassa erottautumista muista, ne merkitsevät nuorelle jotakin jännittävää sekä toisaalta toimivat yrityksenä torjua sosiaalista ja psyykkistä pahaa oloa. (Väyrynen 2007, 73, 93, 171). Omat tutkimustulokseni osoittivat samankaltaisia tuloksia päihteiden käytön aloittamiseen liittyen. Merkittävimmät selittävät tekijät nuorten päihteiden käytön aloittamiselle sekä jatkumiselle tutkimukseeni osallistuneilla nuorilla liittyivät ajanjaksoon, jossa lapsuusvaiheesta siirryttiin kohti nuoren maailmaa ja alakoulusta yläkouluun. Uudessa ikävaiheessa erilaiset kiinnostuksen kohteet tai erityisten kiinnostuksen kohteiden, kuten harrastusten puute, ja erilaisuuden kokemukset johtivat irtaantumiseen vanhoista kaveriporukoista ja uusiin porukoihin liittymiseen. Uudet kaveripiirit murosien kynnyksellä näyttivät tuovan yhteen ne nuoret, joilla ei ollut muuta arjen täyttävää sisältöä, kuten kouluun tai harrastuksiin panostamista. Kaveripiirin vaihtumisen myötä omaan kaveripiiriin saattoi kuulua itseä vanhempia kavereita, minkä myötä myös päihteet tulivat nuoren elämään ja toivat sisältöä nuoren arkeen harrastusten tai koulunkäyntiin panostamisen sijaan. Kaveripiirin merkitys nuorten päihdekokeiluille sekä käytölle on todettu myös esimerkiksi Dahlin ja Hirschovitsin (2002, 207–215) toteamana.

Toisaalta päihteiden kiehtovuus sekä oman henkisen pahan olon helpottaminen saattoivat johtaa päihteiden käyttöön. Pirkola ym. (2007) toteaaakin, että nuorten päihteiden käyttöä ja

sen aloittamista koskevan tutkimuksen kautta on havaittu, että nuoret kokeilevat ja käyttävät päihteitä itselääkintä tarkoituksessa kärsiessään psyykkisistä ongelmista, kuten käytös- tai ahdistuneisuushäiriöistä (Pirkola ym. 2007, 6–7).

Jokaisen tutkimukseen osallistuneen nuoren päihteiden käyttö johti lastensuojelun asiakkuuteen sekä huostaanottoon ja sijaishuoltoon siirtymiseen. Huostaanoton ja sijaishuollon tarkoituksena ja tavoitteena on se, että sen avulla pystytään puuttumaan niihin syihin ja perusteisiin, jotka ovat olleet huostaanoton perusteena. (Araneva 2016, 303–305.) Tutkimukseni kohdejoukkona oli päihteiden käyttönsä vuoksi sijoitettuna olleet nuoret. Oletuksena on, että päihteiden käytön vuoksi sijoitettuna olleiden nuorten sijoituksen ja sijaishuollon tavoitteena on ollut puuttua, katkaista sekä hoitaa nuoren päihdeongelmaa. Tutkimustulosteni ensimmäinen merkityskategoria eli tuki sijaishuollossa pitää sisällään nuorten kokemukset saamastaan tuesta, avusta sekä päihdetyöstä ja -hoidosta ja sen merkityksestä nuorten päihteiden käytölle. Nuorten kertomuksissa merkityksellisiksi nousivat myös kokemukset sijaishuoltopaikan työntekijöistä, heidän osaamisesta ja ammattitaidosta sekä yhteistyösuhteesta.

Nuorten sijaishuollossa saama päihdehoito tai -kuntoutus toteutui silloin, kun nuori oli sijoitettuna päihdehoitoon erikoistuneeseen sijaishuoltoyksikköön tai erityisen huolenpidon yksikköön. Nuoret kuvasivat päihdehoidon sisältäneen sekä yksilö- että ryhmämuotoisia keskusteluja, kirjallisia tehtäviä sekä päihdevalistusta. Päihdetyöskentelyn edellytyksenä oli se, että nuori oli saatu pysäytettyä laitokseen ja nuoren päihteiden käyttö katkaistua. Tällaiseen tilanteeseen pääseminen näytti onnistuvan vain tilanteessa, jossa sijoitetun lapsen liikkumista ja yhteydenpitoa oli voimakkaasti rajoitettu ja lapsi oli aikuisten jatkuvan valvonnan alla, kuten erityisen huolenpidon jaksolla. Sijoittaminen päihdekatkaisuun tai kuntoutukseen erikoistuneeseen lastensuojelulaitokseen ilman, että lapsen liikkumista samalla rajoitettiin, ei näyttänyt johtavan samanlaiseen lopputulokseen, vaan nuoret kuvasivat päihteiden käyttöään kyseisissä yksiköissä. Tutkimukseen osallistuneet nuoret kertoivat katko- tai erityisen huolenpidon jaksojen olleen sijoitushistoriansa aikana ainoita ajanjaksoja, kun nuori ei käyttänyt päihteitä sijaishuollon aikana. Jaksot katkolla tai erityisen huolenpidon yksikössä olivat kuitenkin kestoiltaan lyhyitä, 1–3 kuukauden mittaisia ja jokainen nuori palasi käyttämään päihteitä jakson jälkeen. Haasteena näyttäytyi se, että nuoren päihteetön ajanjakso saattoi jäädä hyvin lyhyeksi ja tiukan valvonnan ja rajoitustoimenpiteiden jälkeen siirtymisen lastensuojelun perusyksikköön ja vapaan liikkumisen äärelle johti siihen, että nuori

jatkoj päihteiden käyttöön. Lisäksi lastensuojelun perusyksiköissä, joihin tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat olleet sijoitettuna, ei tehty päihdetyöskentelyä nuoren kanssa ja nuoret kokivat, ettei henkilökunnalla ollut osaamista päihteisiin liittyen.

Nuorten kokemuksella lastensuojelulaitoksen henkilökunnasta näytti olevan suuri merkitys nuoren sijaishuoltoon sitoutumisen ja hoitomotivaation ylläpitämisen näkökulmasta. Hyvä yhteistyö henkilökunnan kanssa, nuoren kokemus siitä, että nuoreen suhtaudutaan arvostavasti ja häntä kohdellaan hyvin ja että henkilökunnalla on osaamista päihteisiin liittyen, lisäsivät nuoren luottamusta sijaishuoltopaikkaan. Nelson (2012, 49–51) on todennut, että kohtaaminen ja hyvän kontaktin luominen nuoreen on tärkeää nuorten kanssa tehtävässä päihdetyössä. Väyrksen mukaan (2009, 116.) työskentelysuhteen tasapuolisuus, valta-asettelmien välttäminen sekä pyrkimys hyvään vuorovaikutussuhteeseen nuoren kanssa ovat edellytyksiä hyvän työskentelysuhteen luomiselle. Hyvä työskentelysuhde nuoren kanssa vähentää vastakkainasettelun riskiä työntekijän ja nuoren välillä sekä nuorten vastustuksen sekä vastatoimien, kuten päihteiden käytön lisääntymisen riskiä.

Nuorten päihteiden käytön näkökulmasta luottamuksellisella suhteella ei näyttänyt olevan tutkimustulosteni perusteella merkitystä, vaan nuoret kuvasivat käyttäneensä päihteitä sijaishuollon aikana tästä huolimatta. Negatiiviset kokemukset henkilökunnasta, heikko luottamus ja kokemukset epäasiallisesta kohtelusta aiheuttivat nuorissa ahdistunutta ja masentunutta oloa. Välinpitämättömyys omaa päihteiden käyttöä kohtaan kasvoi, mikäli nuori koki epäluottamusta sijaishuoltopaikkaansa ja sen henkilökuntaa kohtaan. Epäluottamus sijaishuoltopaikkaa sekä sen henkilökuntaa kohtaan lisäsivät nuorten halua käyttää päihteitä, lisäsivät nuorten päihteiden käyttöä sekä nuorten karkaamisia sijaishuoltopaikasta.

Nuorten päihteiden käyttöön yritettiin puuttua ja estää sitä erilaisten sääntöjen ja rajoitustoimenpiteiden avulla. Tästä syystä määrittelin sijaishuoltoa myös kontrolli merkityskategorian kautta. Edellisissä kappaleissa toin esille sijaishuollon tuen merkitystä. Tuen edellytyksenä näytti olevan samanaikainen rajoittaminen, jotta nuoren päihteiden käyttö saatiin ainakin hetkellisesti katkaistua ja nuori saatiin työskentelyn alaiseksi sen sijaan, että nuori olisi esimerkiksi karkuteillä sijaishuoltoyksiköstä. Tuen ja kontrollin yhtäaikainen käyttäminen näyttäytyi ainoana toimivana keinona ensinnäkin puuttua nuoren päihteiden käyttöön, mutta myös päästä työskentelyyn nuoren kanssa. Haasteen tilanteeseen kuitenkin luo se, että lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, kuten liikkumisvapauden rajoittaminen,

voidaan asettaa vain määrääjäksi ja se saa kestää yhtäjaksoisesti maksimissaan 30 vuorokautta. (Lastensuojelulaki 69§).

Jokaisella tutkimukseen osallistuneella nuorella oli kokemuksia rajoitustoimenpiteistä sijaishuollon aikana. Rajoitustoimenpiteillä pyrittiin vaikuttamaan ja kontrolloimaan nuorten päihteiden käyttöä. Päihteiden käyttöön pyrittiin vaikuttamaan esimerkiksi seulojen, liikkumisen rajoittamisen sekä yhteydenpidon rajoittamisen keinoin. Kontrolloivat tavat puuttua nuorten päihteiden käyttöön kuvastuivat kuitenkin hyvin tehottomina. Nuorten päihteiden käyttöön ei päästy vaikuttamaan tosiasiallisesti yksittäisten ja yleensä lyhytkestoisten rajoitustoimenpiteiden kautta, vaan nuoret käyttivät päihteitä sijaishuollon aikana näistä huolimatta. Toisaalta pitkät, useamman viikon kestävät liikkumisvapaudet rajoittamiset pahimmillaan lisäsivät nuorten päihteiden käyttöä, kun nuori koki turhautumista tilanteessa ja käytti päihteitä turhautumisen tunteen seurauksena. Myöskään seulojen ottaminen nuorilta ei näyttänyt vaikuttavan nuorten päihteiden käyttöön. Elina Virokannaksen (2004) tutkimus osoittaa samankaltaisia tuloksia nuorten huumetestauksen ja päihteiden käytön välisestä suhteesta. Virokannas tuo esille tutkimustuloksissaan, että haastattelemiensa nuorten puheissa huumetestaus sekä päihteiden käyttö kuvautuvat toisistaan erillisinä asioina, eikä huumehoitoyksikön huumetestaus kontrollikeinona näyttänyt aiheuttavan nuorissa omaan päihteiden käyttöön liittyvää pohdintaa tai yritystä muuttaa tai vähentää omaa päihteiden käyttöä (Virokannas 2004, 16).

Tutkimukseeni osallistuneista nuorista suurin osa kertoi antaneensa toistuvasti puhtaita seulatuloksia päihteiden käytöstä huolimatta. Kontrolloivien keinojen suurena ongelmana näyttäytyi se, että se lisäsi nuorten tarvetta salata päihteiden käyttöään. Välttyäkseen rajoitustoimenpiteiltä tai esimerkiksi kotilomien perumiselta, nuoret eivät voineet rehellisesti puhua päihteiden käytöstään sijaishuoltoapaikan henkilökunnalle. Toisaalta nuoren antamat puhtaat seulat päihteiden käytöstä huolimatta saattavat myös johtaa sijaishuoltoapaikan henkilökuntaa väärään käsitykseen nuoren päihteiden käytön todellisesta tilanteesta. Onnistunut ja vaikuttava päihdetyötä sijaishuollossa olevien nuorten kanssa on mahdotonta toteuttaa, mikäli kenelläkään ei ole todellista tietoa nuoren päihteiden käytön tilanteesta.

Sijaishuolto säilyttäjänä merkityskategoria syntyi nuorten kuvauksista sijaishuollon arjesta, jossa nuoren kanssa ei juurikaan työskennelty aktiivisesti, nuoren arki ei sisältänyt aktiiviteetteja ja nuori tuntui olevan ylipäättään hyvin vähän kontaktissa sijaishuoltoapaikan

henkilökunnan tai muiden nuorten kanssa. Nuori tuntui olevan ikään kuin säilytyksessä sijaishuoltopaikassa tilanteessa, jossa nuori käyttää päihteitä, eikä voi tästä syystä asua kotona tai itsenäisesti, mutta ei toisaalta myöskään ole millään tasolla kiinnittynyt sijaishuoltopaikkaansa tai siellä tapahtuvaan työskentelyyn. Sijaishuollossa ja nuoren käyttäessä päihteitä nuorta joudutaan eristämään nuoren normaalista muusta ympäristöstä, jotta nuori saadaan irtaantumaan päihteistä. Tilanteessa, jossa nuorelle ei rakenneta jotakin muuta tämän menneen, päihteiden täyttämän elämänsisällön tilalle, näyttää johtavan siihen, että nuori ei kykene kiinnittymään sijaishuoltopaikkaansa, eikä sen työskentelyyn, vaan kokee voimakkaita turhautumisen ja katkeruuden tunteita. Päihdeongelmasta toipumiseen liittyvän tutkimustiedon perusteella toipumista tukevana elementtinä on todettu tarve rakentaa päihteiden täyttämän arjen tilalle uudenlainen ja normaali elämä ja arki, joka sisältää uudenlaista aktiivisuutta korvaamaan päihteiden käyttöä (Kuusisto 2010, 238–239). Nuorten kokemukset sijaishuolton passiivisesta arjesta sekä kokemukset siitä, ettei sijaishuoltoyksikkö pysty tarjoamaan nuorelle tämän tarvitsemaa apua, lisäsi se nuoren päihteiden käyttöä sekä karkailua sijaishuoltoyksiköstä.

Pahimmillaan nuoren sijoitus lastensuojelulaitokseen on tarkoittanut päihteiden käytön lisääntymistä, päihteiden käyttöä sijaishuoltoyksikössä ja verkostoitumista muiden päihteitä käyttävien nuorten kanssa. Vaikka nuori on ollut sijoitettuna lastensuojelulaitokseen, hänen päihteiden käyttönsä on tästä huolimatta voinut olla päivittäistä ja jatkoa kuukausia ja jopa vuosia, kuten tämän tutkimukseni tuloksista käy ilmi. Tästä syystä olen määritellyt sijaishuoltoa myös sijaishuolto mahdollistajana merkityskategorian kautta. Sijaishuolto mahdollistajana tuo hyvin esille ne haasteet, jotka ovat edessä, kun päihdeongelmaisia nuoria sijoitetaan samaan sijaishuoltoyksikköön ja toisaalta keinot puuttua ja valvoa nuorten päihteiden käyttöä sijaishuoltoyksikössä ovat rajallisia. Nuoret kuvasivat päihteiden saamisen, tilaamisen ja käyttämisen olevan sijaishuoltoyksikössä helppoa. Nuoret ostivat päihteitä myös sijaishuoltoyksikön muilta nuorilta tai myivät niitä itse muille yksikön nuorille. Päihteitä käytettiin yhdessä ja päihteiden käyttö näytti myös entisestään yhdistävän laitoksessa olevia nuoria omaksi yhteisökseen. Muiden yksikön nuorten päihteiden käyttö aiheutti ryhmäpaineita käyttäjä päihteitä myös itse, tai siirtyä aina seuraaviin ja kovempiin aineisiin. Lastensuojelun sijaishuoltoyksiköihin, joissa on sijoitettuna useita päihteitä käyttäviä nuoria samaan aikaan näyttää siis syntyneen ihan omanlaisensa päihteitä käyttävien nuorten kulttuuri ja yhteisö, jossa myydään, ostetaan ja käytetään päihteitä. Päihdeongelmasta toipuminen vaatii uudenlaisen arjen ja elämänhallinnan rakentumisen lisäksi myös sosiaalisen

ympäristön ja osallisuuden muutosta. Uudenlainen ja päihteetön sosiaalisen verkosto on todettu merkittäväksi tekijäksi päihdeongelmasta toipumisessa. (Weisner ym. 2003, 907.) Positiivisen ja päihteettömän sosiaalisen verkoston rakentuminen sijaishuollossa elävälle nuorelle voi olla todellinen haaste, kun sijaishuollon ympäristössä nuoren sosiaalinen piiri kytkeytyy vahvasti arjessa laitoksen muihin, usein myös päihteitä käyttävien nuorten piiriin.

Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kokemukset lastensuojelun sijaishuollosta, päihdehoitoon vaikuttaneista tekijöistä sekä saamastaan tuesta sijaishuollossa sisälsivät paljon kritiikkiä sekä negatiivisia kokemuksia. Professionaalisen hoidon kriittinen arvostelu asiakkaiden toimesta ei ole kuitenkaan harvinaista. Kuusisto (2010) kuvaa sen olevan tyypillistä niille päihdehoidon asiakkaille, jotka ovat kokeneet päihdehoidon merkityksettömänä omassa toipumisessaan ja kokeneet toipumisen päihdehoitoa enemmän omaksi ansiokseen (Kuusisto 2010, 211). Tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat sijoitettu lastensuojelun toimesta ja usein vastentahtoisesti lastensuojelulaitokseen päihteiden käytön vuoksi. Nuorten oma halu ja motivaatio lopettaa päihteiden käyttö ei siis ole ollut haastattelemieni nuorten kohdalla annettavan päihdehoidon lähtökohtana, kuten usein esimerkiksi täysi-ikäisten asiakkaiden kohdalla, vaan nuoret olivat sijaishuollon aikana vielä siinä vaiheessa oman päihteiden käyttönsä kanssa, että vetovoima päihdemaailmaan oli suurempi kuin ajatus päihteettömästä elämästä. Tämän näkökulman kautta on helppo ymmärtää sitä, minkä vuoksi haastattelemieni nuorten kokemukset ja tutkimukseni tulokset ovat hyvin kriittisiä sijaishuollossa toteutettavaa päihdehoitoa kohtaan. Toisaalta tutkimustulokset toivat esille sen, että aina sijaishuollossa annettava päihdehoito sekä toimintatavat eivät vastaa parhaalla mahdollisella tavalla nuoren tarpeisiin ja tähän kritiikkiin on toki syytä suhtautua vakavasti. Myös lain näkökulmasta annetut keinot puuttua ja valvoa alaikäisten nuorten päihteiden käyttöä sijaishuollossa, eivät vastaa tällä hetkellä sitä tarvetta, mitä vaikeasti päihderiippuvaisten alaikäisten kohdalla tarvittaisiin. Lain näkökulmasta esimerkiksi keinot estää päihteiden käyttöä tai päihteiden kuljettamista sijaishuoltoyksiköihin ovat tutkimustulosteni perusteella riittämättömiä.

6.2 Pohdinta

Tutkimuksessani selvitettiin nuorten kokemuksia päihdehoitoon ja päihteiden käyttöön vaikuttaneista tekijöistä sijaishuollossa. Tutkimukseeni osallistuneilla nuorilla oli useamman

vuoden kokemus elämästä sijaishuollossa ja suurimmalla osalla heistä oli taustallaan sijoituksia useisiin eri lastensuojelulaitoksiin. Nuorilla oli päivittäistä ja jopa vuosia kestänyttä päihteiden käyttöä ja päihteiden käytön mukanaan tuomia muita ongelmia, kuten vaikeuksia suorittaa koulua, jo ennen lastensuojelun väliintuloa ja siitä seurannutta sijoitusta lastensuojelulaitokseen.

Tutkimustulosteni perusteella tutkimukseeni osallistuneet nuoret edustivat vahvasti sitä osaa päihteitä käyttävistä ja sijoitetuista nuorista, joita lastensuojelun sijaishuolto ei ole pystynyt auttamaan parhaalla mahdollisella tavalla, vaan nuorten päihteiden käyttö jatkui tai jopa lisääntyi läpi koko sijoitusajan. Tässä tutkimuksessani en siis puhtaasti päässyt löytämään niitä elementtejä, jotka voisivat olla alaikäisten päihteiden käyttäjien hoidon onnistumisen edellytyksiä. Toisaalta oma tutkimusjoukkoni edustaa niitä alaikäisiä päihteiden käyttäjiä, joiden päihdeongelmaan on ensinnäkin päästy puuttumaan aivan liian myöhään ja nuoren päihdeongelma on päässyt kasvamaan jo vakavaksi, riippuvuutta aiheuttavaksi ongelmaksi ennen nuoren sijoitusta. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kokemusten perusteella on nähtävissä kuitenkin niitä elementtejä, jotka voivat luoda onnistunutta pohjaa päihdeongelmaisten nuorten auttamiseksi sijaishuollossa.

Nuorten kokemukset heidän kohtaamisestaan ja kohtelustaan sekä kokemukset sijaishuoltopaikan ja sen henkilökunnan ammattitaidosta ovat ensiarvoisen tärkeitä nuoren kiinnittymiseksi sijaishuoltopaikkaansa. Nuoren tulee olla sijoitettuna sijaishuoltopaikkaan, jossa hän saa asiantuntevaa päihdehoitoa, mutta samalla myös lämmintä ja välittävää kohtelua, hoivaa ja huolenpitoa. Laakkonen (2007) määrittelee hoivan aikuisen läsnäoloksi, jossa nuori huomioidaan yksilöllisesti ja nuoren henkistä ja fyysistä hyvinvointia vaalitaan ja hoidetaan. Parhaimmillaan hoiva toimii järkkyneen turvallisuudentunteen korjaajana. Toisaalta nuoren elämänvaiheeseen kuuluu oman tarvitsevuuden kätkeyminen muilta: nuori taistelee oman heikkouden kätkeymisen tarpeen ja toisaalta sen paljastamisen välillä. Myös yhteiskuntamme luo paineita olla pystyvä, itsenäinen ja vahva. Nuoren perustarpeita on kuitenkin tarve tulla aikuisen huomioimaksi, näkemäksi ja kuulemaksi, vaikka samanaikaisesti nuorella onkin tarve myös itsenäistyä ja irtautua saamastaan hoivasta ja huolenpidosta. (Laakkonen 2007, 146–151.) Hoivan ja huolenpidon tärkeys ja sen merkitys nuorille nuorten päihdekuntoutuksessa tulee siis pitää keskiössä, sillä tutkimustulosteni valossa ne luovat työskentelylle sellaista pohjaa, johon on mahdollista sitouttaa nuorta itseään.

Vaikeasta päihdeongelmasta kärsivien nuorten hoitamiseksi ja päihteiden käytön katkaisemiseksi tehokkaimmat keinot näyttäisivät olevan työskentelymuodot, jossa nuoren liikkumista ja arkea on voimakkaasti rajoitettu, jotta nuoren karkailu sekä päihteiden käyttö voidaan estää ja jotta nuoren kanssa tehtävä päihdetyöskentely mahdollistuu. Päihteitä käyttävälle nuorelle on mahdotonta antaa aikuisten hoivaa ja huolenpitoa ja työskennellä nuoren kanssa päihdeasioiden parissa, jos nuori on toistuvasti joko päihtynyt tai karanneena sijaishuoltopaikastaan. Ongelmana näyttäytyi tutkimustulosteni valossa se, että nämä hoitajaksot esimerkiksi erityisen huolenpidon yksiköissä, jossa nuoren päihteiden käyttö sekä karkaaminen pystyttiin tosiasiallisesti estämään, olivat kestoltaan 1–3 kuukautta. Erityisen huolenpidon jaksoilla nuoret kuvasivat pohtineensa päihteiden käyttöönsä sekä osallistuneensa päihdetyöskentelyyn enemmän, kuin niin sanotuissa perusyksiköissä. Erityisen huolenpidon jaksolla olleet nuoret jatkoivat päihteiden käyttöönsä jakson jälkeen ja pohdittavaksi kysymykseksi jäi, pystytäänkö syvällä päihdeongelmassa olevia nuoria vieroittamaan sekä kuntouttamaan riittävästi lyhyen erityisen huolenpidon jakson aikana, vai tulisiko jaksojen olla mahdollisesti pidempiä? Toisaalta tutkimukseeni osallistuneet nuoret siirtyivät erityisen huolenpidon jaksoilta ja tarkoin rajatusta arjesta suoraan sijaishuollon perusyksikköihin ja vapaaseen liikkumiseen sekä arkeen, jossa nuoren päihteiden käyttöä oli hyvin vaikea valvoa ja tukea nuorta päihdeettömyyteen. Siirtyminen tarkoin rajoitetusta arjesta kohti normaalimpaa arkea voitaisiin toteuttaa nykyistä enemmän esimerkiksi askeleittain.

Nuoren liikkumisen ja yhteydenpidon rajoittaminen ei saisi johtaa nuoren eristäytymiseen henkilökunnasta tai arjen aktiviteeteista, vaan onnistuneen sijaishuollon ja päihdehoidon elementteinä tulisi olla nuoren saaminen kiinni arjen normaaleihin aktiviteetteihin, harrastuksiin ja toimintoihin. Nuorten päihdehoitoa koskehtavan tutkimuksen perusteella, nuorten päihdehoidossa erityisesti perheterapialla on saatu vaikuttavuutta nuorten päihdeongelmien hoitamisessa (Niemelä 2009, 60; Lepistö 2005, 30.) Tärkeää olisikin kiinnittää huomiota myös sijaishuollossa siihen, ettei alaikäiseen kohdistuvaa päihdehoitoa ja kuntoutusta tehtäisi vain yksin nuoreen kohdistuvana työskentelynä, vaan työskentelyn tulisi nuoren lisäksi koskettaa koko hänen perhettään.

Tutkimusten valossa nuoren kaveripiirillä on suuri merkitys nuoren päihdekäyttäytymiselle (esim. Jaatinen 2000). Tästä näkökulmasta nuoren kuntoutuminen päihdeistä yksikössä, jossa nuorten kaverisuhteita yhdistää päihteiden käyttö tai päihdekokemusten jakaminen luo oman haasteensa. Virokannas (2004) tuo esille omassa tutkimuksessaan sen, että irtaantuminen

päihteistä ja siihen liittyvistä kaverisuhteista vaatii nuorelta kaverisuhteiden merkityksellistämistä uudella tavalla niin, ettei kaverisuhteiden yhdistävä tekijä liity enää päihteisiin ja niiden käyttökokemusten jakamiseen. (Virokannas 2004, 204–205.)

Tärkein keino puuttua lasten päihteiden käyttöön on sekä ennaltaehkäisevien että avohoidossa tapahtuvan päihdehoidon lisääminen ja kehittäminen. Oman lastensuojelutyön kokemukseni kautta olen havainnut, että alaikäisten päihdepalvelut ovat hyvin paikkakuntakohtaisia ja erityisesti alaikäisten päihteidenkäyttäjien tarvitsemat vahvaa tukea tarjoavat palvelumuodot, kuten päihdekatko ja päihdekuntoutus jäävät hyvin usein yksin lastensuojelun toteutettaviksi. Alaikäiset päihdeongelmista kärsivät nuoret saattavat jäädä siis ilman riittävää päihdehoitoa kuntien tarjoamien palveluiden osalta. Päihteiden käytön tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen sekä puuttumiseen tulee edelleen kehittää tehokkaita työskentelymuotoja. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat ennen ensimmäistä sijoitustaan käyttäneet päihteitä toistuvasti jo useiden kuukausien ja jopa vuosien ajan ennen kuin nuorten päihteiden käyttö tuli kenellekään ilmi. Esimerkiksi koulu ja kouluterveydenhuolto sekä muut oppilashuollon palvelut olisivat ensisijaisessa asemassa tunnistamaan nuorten päihteiden käyttöä. Uskon, että tutkimukseni tuottamaa tietoa voisi hyödyntää nuorten kanssa tehtävässä ennaltaehkäisevässä työssä. Tutkimukseni tuloksissa tuodaan esille sitä, miten päihdeongelma nuorelle kehittyi ja mitkä asiat siihen vaikuttivat. Tällaisten ensi vaiheen merkien tunnistaminen ja niihin puuttuminen olisivat ensiarvoisen tärkeitä ennaltaehkäisevässä päihdetyössä, jotta nuoren päihteiden käyttöön päästäisiin puuttumaan mahdollisimman varhain.

Tutkimustulokseni ovat hyödynnettävissä lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtehtävissä. Kun lastensuojelun asiakkaaksi tulee päihteitä käyttävä lapsi, sosiaalityöntekijän tulee arvioida niitä keinoja, joilla lapsen tarpeisiin voitaisiin parhaimmalla mahdollisella tavalla vastata ja arvioida, voidaanko lasta hoitaa avohuollon keinoin vai tarvitseeko lapsi sijaishuoltoa. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten kohdalla lastensuojelun asiakkaaksi tulo näytti johtavan joko saman tien tai hyvin nopeasti nuoren sijoitukseen. Lastensuojelun avohuollon tukitoimia oli kokeiltu kahden nuoren kohdalla, ja nämä tukitoimet olivat pääsääntöisesti tukihenkilötyötä. On selvää, että mikäli lastensuojelun avohuollossa ei ole monipuolisia ja tehokkaita tukitoimia ja keinoja auttaa päihteitä käyttäviä nuoria sekä heidän perheitään, ollaan tilanteessa, jossa lapsi joudutaan sijoittamaan, jotta lapsen päihteiden käyttöön päästään puuttumaan. Näyttäisi siis siltä, että lastensuojelun avohuollon tukitoimien ja keinojen

riittämättömyys tai se, ettei palvelumuotoja ole, on osa-alue, jota tulisi tulevaisuudessa kehittää.

Sijoitus päihteitä käyttävän alaikäisen kohdalla ei tutkimustulosteni valossa takaa sitä, että päihteiden käyttöön päästäisiin tosiasiallisesti puuttumaan ja alaikäisen päihteiden käyttö saataisiin loppumaan tai edes vähenemään. Tutkimustulokseni antavat sosiaalityöntekijöille kuitenkin näkökulmaa siihen, että alaikäisen päihdeongelman hoitamisessa sijaishuoltopaikan valinnalla ja siellä tehtävillä toimenpiteillä, hoidolla ja kohtelulla on suuri merkitys lapsen kuntoutumisen näkökulmasta. Koen, että tutkimustulokseni antavan sosiaalityöntekijöille tietoa siitä, mihin seikkoihin tulee kiinnittää huomiota, kun päihteitä käyttävälle lapselle valitaan sijaishuoltopaikkaa ja minkälaiset toimintatavat ja työskentely voivat edesauttaa lapsen kuntoutumista sijaishuollossa. Toivon, että tutkimustulokseni korostavat myös sitä, miten tärkeää on tavata ja kuulla sijaishuollossa eläviä nuoria ja heidän kokemuksiinsa säännöllisesti sijaishuollon aikana. Nuoren kuntoutumisprosessin kannalta on erityisen tärkeää tutkimustulosteni valossa se, miten nuori itse kokee sijaishuollossa toteutettavan hoidon ja kohtelun. Tärkeää on huomata ne nivelkohdat, jolloin nuoren sijaishuoltopaikka ei enää vastaa nuoren tarpeisiin tai nuori ei ole työskentelystä huolimatta sitoutunut sijaishuoltopaikkaansa. Tällaiset tilanteet johtavat pahimmillaan siihen, että sijaishuolto tuottaa nuoren kuntoutumisessa enemmän haittaa kuin hyötyä, esimerkiksi tilanteessa, jossa nuoren päihteiden käyttö jatkuu tai lisääntyy sijaishuollon aikana.

Aiempiä tutkimuksia, joissa on selvitetty päihteitä käyttävien tai käyttäneiden nuorten omia näkemyksiä käytöstään tai päihdeongelman hoitamisesta on tehty Suomessa vähän. Erityisesti tutkimuksia, joissa olisi tutkittu päihteiden käyttäjien ja palvelujärjestelmien välisiä suhteita tai tutkimuksia, joissa käyttäjiä tutkittaisiin jonkun organisaation asiakasryhmänä, ei ole tehty. Tutkimusta löytyy paljon nuorten päihteiden käytön tunnistamisesta tai ennaltaehkäisevästä päihdetyöstä, mutta tutkimusta siitä, miten päihderiippuvaisia nuoria autetaan tai hoidetaan tai mitä nuoret itse ajattelevat saamastaan päihdehoidosta, ei juuri ole tehty. (Wahlström 2000, 221–243). Aiheen parissa tehtävää jatkotutkimusta tarvitaan siis kipeästi. Käyttäjälähtöistä tutkimusta on mielestäni hyvä tehdä jatkossakin, sillä tutkimukseni osoitti sen, että suoraan nuorilta saatu tieto mahdollistaa pääsyn niiden syiden äärelle, mikä nuorten päihdehoidossa toimii ja mitkä tekijät puolestaan sitä estävät. Alaikäisten päihdepalveluiden kehittäminen ja tehokkaampien puuttumis- ja hoitomuotojen luominen ovat ensiarvoisen tärkeitä ja ajankohtaisia toimenpiteitä, kun nuorten päihteidenkäyttö ja erityisesti

huumausaineiden käyttö on lisääntynyt. Laajemmalla otannalla tehty tutkimus voisi tuoda tutkimustuloksiin mukaan myös näkökulmaa esimerkiksi siitä, mitkä tekijät ovat onnistuneen ja tuloksellisen alaikäisen päihdekuntoutuksen edellytyksiä. Kuusiston (2010, 281) tutkimuksessa on kuvattu päihdeongelmasta toipumisen olevan hyvin yksilöllinen prosessi. Myös Ruisniemi (2006, 20–21) korostaa päihderiippuvuuden olevan moniulotteinen ongelma, jossa päihteiden käytön negatiiviset seuraamukset painottuvat eri ihmisillä eri elämän osa-alueisiin, kuten esimerkiksi psyykkiseen hyvinvointiin tai rikolliseen elämäntapaan. Päihdeongelman monimuotoisuuden vuoksi myös annettavan päihdehoidon tulee olla monimuotoista. Nuorten päihdehoidossa, tapahtui se sitten avohoidossa tai lastensuojelun sijaishuollossa tulisi ottaa huomioon ja myös kehittää edelleen nuorten yksilöllisen hoidon toteuttamista.

Jos ajattelumallina on se, että lastensuojelu on ainoa taho, joka päihdeongelmaisia nuoria hoitaa ja auttaa, tutkitusti paras työskentelymuoto, eli moniammatillinen työskentely, ei pääse toteutumaan. Tutkimukseni osoitti sen, että päihteitä käyttävien alaikäisten moniammatillinen hoito on edelleen hyvin puutteellista. Haastattelemani nuoret kuvasivat sijaishuollon aikana kokemiaan ahdistuksen ja masentuneisuuden tunteita ja niistä seurannutta päihteiden käyttöä. Tulokset kuvaavat hyvin sitä, miten yleistä päihde- ja mielenterveysongelmien samanaikainen esiintyminen on ja miten tärkeää on hoitaa näitä molempia. Käyttäjälähtöisen tutkimuksen lisäksi tutkimusta olisi mielestäni siis hyvä keskittää myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten näkökulmiin alaikäisten päihdehoidosta. Vastuu alaikäisten päihdehoidosta on yhteinen, joten myös tutkimus- ja kehittämistyön pitäisi nivoa näitä kahta toimijaa yhteen. Aiheeseen liittyvän tutkimuksen kautta voitaisiin luoda alaikäisten päihteiden käyttäjien hoitopolkua ja hoidon laatukriteereitä, joiden kautta varmistettaisiin, että myös alaikäiset saavat tarvitsemiaan moniammatillisesti toteutettuja päihdepalveluita asuinkunnasta riippumatta.

Tutkimukseni luotettavuuden ja yleistettävyyden näkökulmasta tulee huomioda, että tutkimukseni aineisto on kerätty hyvin pieneltä joukolta sijaishuollossa eläneitä nuoria. Tutkimukseni tulokset eivät näin ollen ole suoraan yleistettävissä sijaishuollossa elävien nuorten ja heidän päihteiden käyttönsä kokonaistilanteesta. Tutkimustulokseni antavat kuitenkin näkökulmia niiden alaikäisten nuorten päihteiden käytöstä ja päihdeongelman hoitamisen haastavuudesta erityisesti silloin, kun nuoren päihdeongelma on syventynyt jo riippuvuudeksi ja nuoren päihteiden käyttö on saanut jatkoa jopa vuosia, ilman että siihen on aikuisten

taholta puututtu riittävästi. Vaikka tutkimukseeni osallistunut joukko oli pieni, olivat nuorten kuvaukset ja kokemukset sijaishuollosta ja sen merkityksistä nuorten päihteiden käytölle monipuolisia. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kertomasta oli löydettävissä paljon yhteneväisiä kokemuksia ja merkityskategorioita. Koin hyvänä sen, että haastattelun kohdejoukoksi valitsin jälkihuollossa olevia täysi-ikäisiä nuoria, joilla kokemukset sijaishuollosta olivat jo takana päin. Tämä näkyi haastatteluissa siten, että haastatteluihin osallistuneet nuoret pystyivät hyvin reflektiivisesti pohtimaan ja kuvaamaan kokemuksiaan niin oman toimintansa kuin sijaishuoltopaikan toiminnan näkökulmista. Koen, että nuorilla oli annettava paljon arvokasta tietoa ja tutkijana pääsin nuorten kertomusten kautta hyvin tutkimukselle asettamieni tutkimuskysymysten äärelle.

LÄHTEET

- Aalto-Setälä, Terhi, Marttunen, Mauri & Pelkonen, Mirjami 2003. Nuorten päihdehäiriöiden varhaistunnistaminen. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Kansanterveyslaitos, Mielenterveyden ja alkoholitutkimuksen osasto HUS/HYKS, Peijaksen sairaala, psykiatrian tulosityksikkö Nuorisopsykiatrian vastuualue.
- Araneva, Mirjam 2016. Lapsen suojelu. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Beauvais, Fred & Oetting Eugene. R. 1999. Drug, Use, Resilience, and the Myth of the Golden Child. Teoksessa Glantz, Meyer D & Johnson, Jeannette L. (edited) Resilience and Development. Positive Life Adaptations. 1999. New York: Kluwer Academic/Plenum Publisher.
- Crome, Ilana 2004. The Process of Assessments, Teoksessa Ilana, Crome, Hamid Ghodse, Eilish Gilvarry & Paul, McArdle (toim.) Young People and Substance Misuse. Glasgow, Thornieblank: Bell & Bain Limited.
- Cunningham, John A., Sobell, Linda C., Sobell, Mark B., Agrawal, Sangeeta & Toneatto, Tony 1993. Barriers to treatment: Why alcohol and drug abusers delay or never seek treatment. Addictive Behaviors 18(3), 352.
- Dahl, Päivi & Hirschovits, Tanja 2002. Tästä on kyse - tietoa päihhteistä. 4. uudistettu painos. YAD Youth Against Drugs ry. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Drisko, James & Maschi, Tina 2015. Content analysis. New York: University Press.
- Hirsjärvi & Hurme 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Holmberg, Jan 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Helsinki: Edita.
- Hoppania, Eeva-Leena & Västilä, Kati 2020. Päihhteitä käyttävä nuori ei ole päihdenuori, vaan nuori, joka tarvitsee yksilöllistä tukea. Kaleva. 12.1.2020.
- Jaatinen, Jaana 2000. Viattomuuden tarinoita, nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Raportteja 251. Helsinki: Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES).
- Jaatinen, Jaana & Kaukonen, Olavi 1998. Huumeet ja kouluyhteisö, konstruktionistinen tapaustudkimus. Stakes, Tutkimuksia; 91. Helsinki.
- Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo 2010. Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma, Helsinki.

- Knuuti, Ulla 2007. Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Koski-Jännes, Anja, Jussila, Antti & Hänninen, Vilma 1998. Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava.
- Koski-Jännes, Anja, Pienimäki, Anneli, Valtari Maarit 2003. Yhteisvoimin muutokseen? Tutkimus laitoshoidon jälkeisen sosiaalisen tuen lisäämisestä päihdeongelmaisilla. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Kuusisto, Katja 2010. Kolme reittiä alkoholismista toipumiseen. Tutkimus muutoksesta, hoidon ja vertaistuen avulla sekä ilman professionaalista hoitoa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kuussaari, Kristiina 2005. Näkemysten kirjo, sirpaloitunut tieto. Terveystieteiden, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden käsityksiä huumeiden käyttäjien palvelujärjestelmästä. Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES). Tutkimuksia 155. Vaajakoski: Gummerus Oy.
- Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin. Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Laakkonen, Minna. 2007. Nuori tarvitsee hoivaa. Teoksessa helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. (Toim. Määttä, Kaarina.) Helsinki: Kirjapaja.
- Lahti, Jari & Pienimäki, Anneli 2004. Päihdekuntoutus rakentuu sosiaaliselle perustalle. Teoksessa Vappu Karjalainen & Ilpo Vilkkumaa, (toim.) Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes.
- Laine, Timo 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Laitinen, Merja 2004. Häväistyt ruumiit, rikota mielet. Vastapaino. Tampere.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 22.5.2020. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Leisto, Leila & Tuomikoski-Koukkula, Suvi 2005. Tyttöjä pohjoisen yössä. Tyttöjen kokemuksia päihteiden käytöstä sekä sosiaalityöntekijän ja poliisin interventioista. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 49.
- Lepistö, Jaana 2005. Nuorten päihdehäiriöiden hoito. Teoksessa Raitasalo, Kirsimarja, Alho, Hannu, Lindeman, Julia, Roine, Risto & Tigerstedt Christoffer (toim.) Alkoholi- ja huumeetutkimuksen vuosikirja 2005. Alkoholi- ja huumeetutkijainseura.

- Lewis, Megan A. & Rook, Karen S. 1999. Social Control in Personal Relationships: Impact on Health Behaviors and Psychological Distress. *Health psychology* 18 (1).
- Luopa, Pauliina, Kivimäki, Hanne, Matikka, Anni, Vilkki, Suvi, Jokela, Jukka, Laukkari-nen, Essi & Paananen, Reija 2014. Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000–2013 – Koulu- terveystutkimuksen tulokset. Raportti 2014_025. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Lönngvist, Jouko, Pirkola, Sami & Heinonen, Jukka 2001. Huumeusainemaiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- McArdle, Paul & MacLeod, John 2004. Determinants of substance misuse. Teoksessa Ilana Crome, Hamid, Ghodse, Eilish, Gilvarry & Paul, McArdle (toim.) *Young People and Substance Misuse*. Glasgow, Thorniebank: Bell & Bain Limited.
- Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka 2007. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Nelson, Anna 2012. *Social Work with Substance Users*. Los Angeles : SAGE Publications Ltd. 2012.
- Niemelä, Jorma 1999. Usko, hoito ja toipuminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. *Stakes tutkimuksia* 96. Helsinki: Stakes.
- Niemelä, Solia, Poikolainen, Kari & Sourander, Andre. 2008. Miten nuorten päihteiden käyttöön voi puuttua? *Suomen lääkärilehti* 2008. 63 (40). 3297–3304.
- Niemelä, Solia 2009. Nuorten päihdeongelmien ehkäisy ja hoito. Teoksessa Tammi, Tuukka, Aalto, Mauri & Koski-Jännes, Anja (toim.) *Irti päihdeongelmista. Tutkimuksia hoidon ja ehkäisyntimenetelmistä*. Helsinki: Edita.
- Nuorten huumeiden käytön ehkäisötoimikunnan mietintö (2000). *Komiteamietintö* 2000:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Nurmi, Jari-Erik, Ahonen, Timo, Lyytinen, Heikki, Lyytinen, Paula, Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2006. *Ihmisen psykologinen kehitys*. Helsinki: Wsoy.
- Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko 2002. Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Launis, Veikko, Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: OY Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.
- Pirkola, Sami & Marttula, Mauri 2001. Päihteitä käyttävän nuoren tahdosta riippumattoman hoidon edellytykset. Vuosi 2001, numero 15. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*.

- Prochaska, James O. & Norcross, John C. 2007. *Systems of Psychotherapy: A Transtheoretical Analysis*. Belmont: Thomson Wadworth.
- Raitasalo Kirsimarja & Huhtanen Petri & Miekka Mari & Ahlström Salme 2012. *Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2011: ESPAD -tutkimusten tulokset*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Ruisniemi, Arja 2006. *Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa. Tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti. 2010. *Haastattelun analyysin vaiheet*. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna., Nikander, Pirjo. & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Räty, Tapio 2012. *Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita.
- Rönkä, Sanna, Ollgren, Jukka, Brummer-Korvenkontio, Hannu, Gunnar, Teemu, Karjalainen, Karoliina, Partanen, Airi & Väre, Teemu 2020. *Amfetamiinien ja opioidien ongelmakäytön yleisyys Suomessa vuonna 2017*. Duodecim Lehti. 5.3.2020.
- Saarnio, Pekka 2009. *Psykososiaalisen päihdehoidon tutkimus*. Teoksessa Tammi, Tuukka, Aalto, Mauri & Koski-Jännes, Anja (Toim.) *Irti päihdeongelmista. Tutkimuksia hoidon ja ehkäisyn menetelmistä*. Edita. Helsinki.
- Salasuo, Mikko 2004. *Huumeet ajankuvana: huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES)
- Savukoski, Marjo & Kauramäki, Pirjo 2011. *Nuoren sosiaalinen tukeminen omalle ammatilliselle uralle*. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo 2011. *Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus*.
- Seppälä, Pauliina 2003. *Havaintoja huumeista: tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana* Helsinki: Sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämiskeskus (STAKES)
- Strandell, Harriet 2010. *Etnografinen kenttätyö: Lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia*. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Suomalaiset käypähoitosuositukset. Viitattu 18.3.2020. Haettu osoitteesta: <https://www.kaypahoito.fi/?s=riippuvuus>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. *Huumeiden kokeilu ja käyttö yleistyvät edelleen*. Viitattu 2.6.2020. Haettu osoitteesta: <https://thl.fi/fi/-/huumeiden-kokeilu-ja-kaytto-yleistyvat-edelleen>

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 2.5.2020. Haettu osoitteesta: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Lastensuojelu 2019. Viitattu 6.5.2020. Haettu osoitteesta: <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>
- Thombs Dennis L. 1999. Introduction to Addictive Behaviors. Second Edition. The Guildford Press. New York and London.
- Tilastoraportti 40/2019. Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen - ESPAD-tutkimus 2019. Viitattu 2.6.2020. Haettu osoitteesta: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138792/ESPAD_tilastoraportti06112019.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Tilastoraportti 2/2019. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Viitattu 23.5.2020. Haettu osoitteesta: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137660/Suomalaisten_huumeiden_kaytto_ja_huumeasenteet_2018_tilastoraportti.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vehkalahti, Kaisa, Rutanen, Niina, Lagström, Hanna & Pösö, Tarja 2010. Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Lagström, Hanna, Pösö, Tarja, Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Virokannas, Elina 2004. Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 144.
- Von Der Pahlen, Bettina, Marttunen, Mauri, Partanen, Airi & Holopainen, Antti 2012. Lastensuojelun rooli nuoren päihdehäiriöiden hoidossa. Teoksessa Seppä, Kaija, Aalto, Mauri, Alho, Hannu & Kiiänmaa, Kalervo (toim.) Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Vornanen, Riitta. 2001. Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, Maritta. (toim.) 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.
- Väyrynen, Sanna 2009. Nuorten kokemuksia huumeiden käyttöön puuttumisesta. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 96.
- Väyrynen, Sanna 2007. Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumeuskuvioissa. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto

Wahlström, Jari 2000. Miten olla erilainen aikuinen? Liittoutumisen dilemma nuorten kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino.

Weisner, Constance, Matzger, Helen & Kaskutas, Lee Ann 2003. How important is treatment? One-year outcomes of treated and untreated alcohol-dependent individuals. *Addiction*, 98(7).

Liite 1 Haastattelupyyntö

HAASTATTELUPYYNTÖ JÄLKIHUOLLOSSA OLEVILLE NUORILLE, JOIDEN SIIJOITUKSEN PERUSTEENA ON OLLUT NUOREN OMA PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ

Hei!

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistossa ja teen Pro gradu -tutkielmaani jälkihuollossa olevien nuorten kokemuksista lastensuojelun sijaishuollosta, kun sijoituksen perusteena on ollut nuoren oma päihteiden käyttö. Tarkemmin kerrottuna, olen kiinnostunut haastattelemaan ja kuulemaan sinua, miten päihdeongelmasta toipumista sijoituksen aikana tuettiin ja millaista apua siihen sait. Olen kiinnostunut kuulemaan, mitkä asiat sijoituksen aikana tukivat sitä, että päihteiden käytön pystyi lopettamaan tai mitkä seikat estivät sen.

Haastattelun on tarkoitus olla hyvin vapaamuotoinen ja haastattelu voidaan toteuttaa sinulle sopivassa paikassa ja ajankohtana. Haastatteluun olisi hyvä varata aikaa noin tunti. Kaikki haastattelussa saatu aineisto tulee vain minun käyttöni ja tutkimustani varten. Aineistoja luovuteta eteenpäin, vaan tiedot kerätään ja tuodaan tutkimukseen anonyminä, niin, ettei sinua tai kertomaasi voida tunnistaa tutkimuksesta.

Tutkimukselleni olen hakenut tutkimusluvan.

Olisin erittäin kiitollinen, mikäli olisit halukas jakamaan ajatuksiasi sijoitukseesi liittyen. Ilmoitathan halukkuudestasi osallistua tutkimukseeni 30.4.2020 mennessä, joko sähköpostilla: ulmanen.sini@gmail.com tai omalle jälkihuollon ohjaajallesi.

Ystävällisin terveisin
Sini Ulmanen

Liite 2 Teemahaastattelurunko

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Sijoituksen alkutilanne

- Perhekokoonpano
- ikä sijoitusvaiheessa
- lastensuojeluasiakkuus ja mahdolliset tukitoimet ennen sijoitusta
- päihteiden käytön historia

Sijoitus lastensuojelulaitoksessa

- sijoituksen alku; tunteet, odotukset
- arki lastensuojelulaitoksessa, mitä haasteita, mitä onnistumisia
- päihteiden käyttö sijaishuollon aikana
- tuki päihteettömyyteen, työskentely päihdeongelman parissa, hoitomuodot ja menetelmät, minkälaista apua ja tukea, mitä ilman jäi
- omaan motivaatioon vaikuttaneet tekijät
- mahdollisten rajoitustoimenpiteiden merkitys
- muiden asioiden merkitys; säännöt ja rajat, arki ja arjen rytmit, henkilökunta, muut nuoret
- tekijät, jotka ylläpitivät päihdeongelman jatkumista
- kokemukset työskentelystä lastensuojelulaitoksen henkilökunnan kanssa, sosiaalityöntekijän kanssa ja mahdollisten muiden tahojen kanssa
- perheen tuki, yhteys perheeseen

Sijoituksen päättyminen

- kauanko sijoitus kesti, mihin päättyi
- päihteiden käytön tilanne sijoituksen päättyessä ja sen jälkeen